

Tuuli Innola

**ULKONÄKÖKOKEMUKSEN
AFFEKTIKOUMA RUUMILLISEN
SUBJEKTIVITEETIN, MINUUDEN JA
SUKUPUOLEN SUHTEISSA**

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Pro gradu
Kesäkuu 2019

TIIVISTELMÄ

Tuuli Innola: Ulkonäkökokemuksen affektikokouma ruumiillisen subjektiviteetin, minuuden ja sukupuolen suhteissa
Pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Sukupuolentutkimus
Kesäkuu 2019

Tämä Pro gradu tutkii ulkonäön ilmiötä moniulotteisena prosessina, jossa ruumiillinen kokemus kietoutuu yhteen materiaalisten, sosiaalisten ja yhteiskunnallisten tekijöiden kanssa. Lähestyn aihetta ulkonäkökokemuksen käsitteen näkökulmasta, jonka kehitän tässä tutkimuksessa uusmaterialistisen affektikokouman teorian pohjalta. Analysoin Turun yliopistossa toteutetun *Suomi ulkonäköyhteiskuntana* –tutkimusprojektin yhteydessä vuonna 2016 kerättyjä suomalaisten ulkonäköelämäntarinoita. Analyysimenetelmäni on feministinen uusmaterialistinen luova sisällönanalyysi.

Tutkimus keskittyy erityisesti ruumiillisen subjektiviteetin, minuuden ja sukupuolen suhteiden tarkasteluun osana ulkonäkökokemuksen muotoutumista. Kysyn tutkimuksessa 1) miten ulkonäkökokemus muotoutuu näissä suhteissa, 2) minkälaisia toiminnan rajoja ja mahdollisuuksia näissä suhteissa muodostuu ja 3) miten erilaiset intensiteetit toimivat ulkonäkökokemusten tietynlaisuuksissa.

Tutkimukseni osoittaa, että ulkonäkökokemus voi tulla tärkeäksi osaksi ruumiillisen subjektiviteetin rihmastoja sekä siinä muotoutuvia toiminnan mahdollisuuksia ja rajoja, ja että ulkonäkökokemuksen, minuuden ja sukupuolen suhteet ja intensiteetit ovat merkittävä osa tätä prosessia. Ymmärrän minuuden ruumiilliseen subjektiviteettiin kiinnittyvänä yksilön erityisyytenä ja moniulotteisena henkilökohtaisuuden kokemuksena. Sukupuolta lähestyn ruumiiden kokemisen ja tietynlaiseksi tulemisen olosuhteena yhteiskunnassa, jossa ruumiit ja ilmiöt tulevat sukupuolittuneiksi heteroseksuaalisuuden instituution kautta. Kiinnitän huomiota myös materiaalisuuden toimintaan ulkonäkökokemuksen affektikokoumassa, ruumiillisen subjektiviteetin paikantuneisuuteen sekä ruumiillisen kokemuksen ei-lineaarisuuteen.

Käyttämällä uusmaterialistista affektikokouman teoriaa kiinnitän huomiota ilmiöiden dynaamiseen muotoutumiseen erilaisten asioiden yhteistoimintana ja näen tutkimuksen roolin luovana toimintana. Tutkimukseni asettuu feministisen ruumiin ja kauneuden tutkimuksen, sosiaalitieteellisen empiirisen aineiston analyysin, sekä uusmaterialistisen kokemuksen ja subjektiviteetin moniulotteisuuden tutkimuksen kehyksiin soveltavalla tavalla, jossa teoria ja metodi kietoutuvat toisiinsa. Ulkonäkökokemuksen käsite sekä kuvaa että luo tutkimaani ilmiötä.

Avainsanat: Ulkonäkö, ulkonäkökokemus, ruumiillinen subjektiviteetti, minuuus, sukupuoli, uusmaterialismi, affektiivisuus, intensiteetti

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällys

1	JOHDANTO	1
2	RUUMIS, KAUNEUS JA ULKONÄKÖ FEMINISTISESSÄ TUTKIMUKSESSA.....	4
3	UUSMATERIALISTINEN RUUMIILLINEN SUBJEKTIVITEETTI	12
	Subjektiviteetti feministisessä teoriassa	12
	Subjektiviteetin ja minuuden moniulotteisuus	15
	Sukupuoli ruumiin tietynlaiseksi tulemisen olosuhteena	16
4	AFFEKTIIVISUUS	21
	Ruumiillisen subjektiviteetin affektiivisuus	21
	Intensiteetit	24
5	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	26
	Uusmaterialistinen tutkimusote ja affektikokoumat tutkimuksen lähestymistapana ..	26
	Tutkimuskysymykset	30
	Aineisto ja kirjoituskutsu	31
	Analyysimenetelmä	33
6	ULKONÄKÖKOKEMUS MINUUDEN SUHTEISSA.....	35
	Minuuden ja ulkonäön ei-intensiteettiset suhteet	38
	Minuuden ja ulkonäön intensiteettiset ja ristiriitaiset suhteet	41
	Minuus ja affektiivinen materiaalisuus	46
	Toisenlaiset ulkonäkökokemukset?	56
7	ULKONÄKÖKOKEMUS SUKUPUOLEN SUHTEISSA	60
	Ulkonäkökokemuksen affektiivinen sukupuolittuneisuus	61
	Sukupuolen intensiteetit ja naisellisuus työelämässä.....	66
	Sukupuolen ja ulkonäön väkivaltaiset intensiteetit	71
8	LOPPUPÄÄTELMÄT JA POHDINTA.....	78
	Ulkonäkökokemuksen moniulotteisuus minuuden ja sukupuolen suhteissa	79
	Ruumiillisen subjektiviteetin ja minuuden suhteet ulkonäkökokemuksessa	82
	Ulkonäkökokemuksen käsitteen käyttö jatkotutkimuksessa	84
	LÄHTEET	88
	LIITTEET	93
	Liite 1: Kirjoituskutsu	93
	Liite 2: Aineistonkäytösopimus	95

1 JOHDANTO

Tämän sukupuolentutkimuksen Pro gradu -tutkielman tavoitteena on lisätä ymmärrystä ulkonäöstä ilmiönä. Lähestyn ulkonäköä feministisen uusmaterialistisen teorian kautta affektiivisena ruumiillisena kokemuksena (Coleman 2012, Coleman & Ringrose 2013) ja affektikokoumana (Fox & Alldred 2017). Painopisteenäni on yksilön kokemus ja ne rihmastomaisesti yhteenkietoutuneet ruumiilliset, materiaaliset ja sosiaaliset ulottuvuudet, joiden kautta tämä kokemus muotoutuu. Tutkimukseni lähtökohdat ovat teoreettisessa kiinnostuksessa, joka on ohjannut niin aiheenvalintaa, tutkimusotteen muotoutumista kuin ulkonäkökokemuksen käsitteen kehittämistä. Empiirinen osa tukee sekä soveltaa tutkimuksen teoreettista lähestymistapaa: toteutan aineiston analyysin kokeilevalla tavalla, joka pohjaa uusmaterialistisessa teoriassa kehittyneeseen ajatukseen metodologian ja teorian lähtökohtaisesta yhteenkietoutuneisuudesta. (Ringrose & Coleman 2013.)

Ulkonäkö on kiinnostukseni ja tutkimukseni aihe monestakin syystä. Ensinnäkin, ulkonäön pohtiminen on monille tavalla tai toisella osa jokapäiväistä elämää. Toiseksi, ulkonäköön liittyvien kokemusten ja mielipiteiden voi samanaikaisesti ajatella olevan hyvin henkilökohtaisia ja silti myös kulttuurisesti muotoutuneita. Tämä ristiriita herättää monenlaisia kysymyksiä, mutta ulkonäön henkilökohtaisuuden, sosiaalisuuden ja yhteiskunnallisuuden risteymistä ei ole ainakaan suomenkielisessä kontekstissa tehty juurikaan tutkimusta. Kolmanneksi, tutustuttuani uusmaterialistiseen tutkimukseen ja affektiteorioihin, sekä päätettyäni perehtyä näihin paremmin pro gradun puitteissa, alkoivat kiinnostukseni kohteet näyttäytyä hedelmällisen vuoropuhelun pohjana. Uusmaterialistinen tutkimusotteen mukaan ilmiöt nähdään rihmastomaisesti ja affektiivisesti muotoutuneina suhteisuuksina (Fox & Alldred 2017) ja affektiteoriat kiinnittävät huomiota ruumiiden kykyyn vaikuttaa sekä vaikuttaa. Nämä teoriat tarjoavat tuoreita näkökulmia ulkonäön tapaisen moniulotteisen, yhteiskunnallisen, tunteellisen, mutta silti arkipäiväisen aiheen tutkimiseen. Ulkonäköön liittyvästä yksilön kokemuksen muotoutumisesta ei ole tähän mennessä tehty paljoakaan tutkimusta uusmaterialistisia näkökulmia tai affektiivisuuden teorioita hyödyntäen, niin Suomessa kuin muuallakaan. Uusmaterialistisista näkökulmista tehtyä ulkonäköä tarkastelevaa ruumiillisuuden tutkimusta on kuitenkin jonkin verran olemassa

(Coleman 2012; Coleman & Figueroa 2010) ja nämä tutkimukset ovat toimineet tärkeinä innoittajina omalle työlleni.

Arkipuheessa ”sisäisen kauneuden” mainitaan usein olevan pintaa ja ulkonäköä tärkeämpää. Uusmaterialistisen näkemyksen mukaan subjektiviteetti muotoutuu rihmastomaisesti erilaisten asioiden kokonaisuutena, ja ajatus toisistaan erotettavissa olevista ihmisyyden osa-alueista, kuten ”pinnasta” ja ”sisäisyydestä” asettautuu kyseenalaiseksi. Feministisessä filosofiassa kehittynyt dikotomioiden, kuten ruumis/mieli -erottelun, kritiikki on tärkeä osa tutkimustani, niin teoria- kuin analyysiosissa. Aineistona käytän Turun yliopistossa toteutuneen *Suomi ulkonäköyhteiskuntana* -tutkimusprojektin puitteissa kerättyä väestötason kyselyaineistoa ja siihen liittyen kerättyjä ulkonäköelämäkertatarinoita. Analyysi koostuu kahdesta luvusta, joista ensimmäinen keskittyy minuuden ja ulkonäön suhteiden tarkasteluun, ja toisessa tarkastelen sukupuolen ja ulkonäön suhteita. Ulkonäön yhteydet sukupuoleen, seksuaalisuuteen, etnisyyteen, yhteiskuntaluokkaan ja muihin tapoihin, joilla ihmisiä kategorisoidaan yhteiskunnassamme, tekevät ulkonäöstä erityisen moniulotteisen ja yhteiskunnallisen aiheen. Näistä eronteista keskityn tämän tutkimuksen puitteissa erityisesti sukupuoleen.

Tutkimusintressini ovat siis sekä uusmaterialistisen teorian soveltamisessa, että ulkonäön ilmiön ymmärtämisessä. Tarkastelen ulkonäön kokemusta osana yksilön minuutta sekä affektiivisena ruumiiden välillä muotoutuvana prosessina ja lähestyn ulkonäköä affektikokouman teorian kautta. Kehitän ulkonäkökokemuksen affektikokouman käsitettä kuvaamaan ulkonäön moninaisuutta ja ristiriitaisuutta tunteellisena, kognitiivisena, ruumiillisena ja sosiaalisena, rihmastomaisesti muotoutuvana ilmiönä. Pohdin myös, minkälaisia toiminnan mahdollisuuksia ja rajoja ulkonäkökokemuksessa mahdollisesti muotoutuu. Tämänlaisen tutkimuksen tekeminen ei olisi minulle mahdollista ilman tutustumista aiempaan feministiseen tutkimukseen ruumiin ja sukupuolen valtasuhteista, representaatioiden kritiikistä ja ulkonäköön liittyvistä eriarvoisuuksista, sekä perehtymistä viime vuosikymmenien aikana kehittyneeseen affektiivisuuden tutkimukseen.

Näen, että feministisesti mielekkääseen ulkonäön tarkasteluun tulisi sisältyä ymmärrystä niin yhteiskunnan rakenteista kuin eletystä ruumiin kokemuksista. Kun ulkonäön ajatellaan olevan monimutkainen, tunteellinen ja ruumiillinen, ilmiö, joka liikkuu ambivalentisti

tietoisen ja tiedostamattoman toiminnan myötä ruumiissa ja niiden välillä, kiinnittyen ihmissuhteisiin, sosiaalisiin kategorioihin, kuviin, materiaaliin ympäristöihin ja eri aikaulottuvuuksiin, pystymme samanaikaisesti tavoittamaan ulkonäkökokemuksen henkilökohtaisuuden sekä ymmärtämään ulkonäköä sosiaalisena, materiaalisena ja yhteiskunnallisena ilmiönä. Ulkonäön moniulotteisuuteen liittyvän tiedon lisääntymisen myötä on mahdollista edistää yhteiskunnallista muutosta ja vähentää ulkonäköön liittyvää epätasa-arvoa.

Seuraavassa luvussa *2 Ruumis, kauneus ja ulkonäkö feministisessä tutkimuksessa* teen katsauksen ulkonäköön liittyvään feministiseen tutkimukseen, jonka jälkeen siirryn tutkimuksen teoreettisempiin osiin. Luvussa *3 Uusmaterialistinen ruumiillinen subjektiviteetti* avaun tutkimukseni lähestymistapaa suhtautumisessa yksilöön: esittelen ruumiillisen subjektiviteetin käsitteen sekä tutkimukseni tavan ymmärtää minuus ja sukupuoli ruumiillisen subjektiviteetin osana. Luvussa *4 Affektiivisuus* teen katsauksen tässä tutkimuksessa käyttämäni affektiteoriaan ja selvitän lähestymistapani intensiteetin käsitteeseen. Luvussa *5 Tutkimuksen toteuttaminen* esittelen lähestymistavalleni olennaisen affektikokouman teorian sekä kehittämäni ulkonäkökokemuksen käsitteen. Kerron myös tarkemmin tutkimuksen toteuttamisen käytännön puolista, käyttämästäni aineistosta sekä analyysitapani muotoutumisesta. Tämän jälkeen siirryn analyysiin, joka muodostuu kahdesta pääluvusta *6 Ulkonäkökokemus minuuden suhteissa* sekä *7 Ulkonäkökokemus sukupuolen suhteissa*. Loppupäätelmissä esitän analyysini keskeisimmät havainnot, peilaan analysoimiani ulkonäkökokemuksen aspekteja ruumiillisen subjektiviteetin teoriaan, pohdin tutkimukseni onnistumista ja antia feministisen tutkimuksen kentälle sekä esitän jatkotutkimuksen aiheita.

2 RUUMIS, KAUNEUS JA ULKONÄKÖ FEMINISTISESSÄ TUTKIMUKSESSA

Feministinen tutkimus on vuosikymmenten ajan käsitellyt ulkonäköön liittyviä kysymyksiä, ja englanninkielisessä kirjallisuudessa aihetta on tutkittu erityisesti ruumiin ja kauneuden käsitteiden kautta (Bordo 1993; Wolf 1992). Tutkimus on usein keskittynyt ruumis- ja kauneusihanteiden haittavaikutuksiin naisten elämässä (Felski 2006, 273–274). Naisen alisteista asemaa länsimaisessa yhteiskunnassa on perusteltu naisen ruumiin erityispiirteillä, ja ymmärrys tästä on ohjannut feministisen tutkimuksen ruumiin ja ruumiillisuuden kysymyksiä (Grosz 1994, 13–14). Feministisessä filosofiassa on osoitettu, miten länsimaisen ajattelun traditiossa nainen on ollut ruumiiseensa sidottu eri tavoin kuin mies: järki ja rationaalisuus ovat kiinnittyneitä mieheyteen ja ne nähdään maskuliinisina ominaisuuksina; ruumiillisuus on nähty erityisesti naiseuden olotilana. Samalla tätä sukupuoleen liittyvää yhteiskunnallista ja metafyyssistä jakoa, jossa miehellä on subjektin ja naisella objektin paikka, on pyritty purkamaan. (Colebrook 2004.) Tämän vuoksi ei olekaan ihme, että ruumiit ja niiden ominaisuudet eivät ole sinänsä olleet perinteisiä feministisiä tutkimuskohteita – huomiota on pyritty kiinnittämään nimenomaan siihen, että nainen ei ole yhtä kuin pelkkä ruumis (Grosz 1994, 13–14).

Kauneusihanteita on tutkittu siis ensisijaisesti patriarkaalisen yhteiskunnan naisruumista alistavan vallan muotona. Kauneus ja sen kokemus naisen elämässä eivät ole juurikaan muotoutuneet tutkittaviksi ilmiöksi, vaan aihetta on lähestytty lähtökohtaisesti epätasavertaisuuden ja haitallisuuden näkökulmien kautta (Felski 2006, 273–274). Feministinen ulkonäkökysymysten tutkimus on painottunut etenkin sukupuolittuneiden kauneusihanteiden ja ulkonäkönormien tunnistamiseen, niiden historiallisuuden ja poliittisuuden tarkasteluun sekä median representaatioiden analyysiin ja kritiikkiin (Colebrook 2006). Esimerkiksi Susan Bordo (1993) ja Naomi Wolf (1992) ovat osoittaneet naisruumista koskevan tarkkailun ja kontrollin edenneen samaa tahtia kuin naisen asema on muutoin parantunut ja vapaus lisääntynyt muilla elämän osa-alueilla. Wolf (1992) keskittyy vaikutusvaltaisessa teoksessaan *The beauty myth: How images of beauty are used against women* kritisoimaan kauneusteollisuuden ja median vaikutusta naisten elämään. Wolfin mukaan kauneus on naiselle kaksiteräinen miekka: kauneusihanteita noudattamalla nainen

voi saada valtaa ja hyvän olon tunnetta, mutta hänen mahdollisuutensa toimia ovat rajattu palvelemaan patriarkaattista ja kapitalistista yhteiskuntajärjestystä. (Wolf 1992). Teoksen argumentteja, kuten muutakin kauneusteollisuuden ja kauneusihanteiden feminististä kritiikkiä, on kyseenalaistettu erityisesti siitä syystä, että se jättää vähän tilaa naisen autonomiselle toiminnalle ja kauneudesta saadulle nautinnolle. Felski (2006, 276) esittääkin, että Wolfin teoksen kaltaiset, pikemmin journalistiset kuin akateemiset, feministiset teokset antavat liioitellun vaikutelman feminismin kielteisyydestä muotia ja kauneutta kohtaan.

Poststrukturalistisessa teoriassa ruumiit ymmärretään kielellisesti ja diskursiivisesti rakentuneina, jolloin esimerkiksi juuri kuvat ovat ruumiiden rakennusaineita. Kuva ymmärretään tällöin yhtenä tekstuaalisena, merkityksiä muodostavana, yhteiskunnan valtarakenteissa toimivana teknologiana, jonka kautta ruumiit materialisoituvat. (Kyrölä 2014, 19–20.) Kauneusteollisuuden sekä mediarepresentaatioiden kritiikkiin kohdistuneessa feministisessä tutkimuksessa on osoitettu, että länsimaisen kulttuurin julkisuudessa ja mediassa esiintyvät naisruumiin kuvat noudattavat sekä tuottavat varsin kapeita kauneusihanteita. Vaikka 2000-luvulla sukupuolen representaatiot ovat moninaistuneet, sukupuolen esittämiseen liittyvä kuvasto toimii edelleen pitkälti perinteisten sukupuoleen liitettyjen käsitysten kautta. (Krijnen & Van Bauwel 2015, 19.) Mediakuvastossa toistuvat nuorten menestyvien ja itsenäisten naisten representaatiot voidaan nähdä joiltain osin myös feministisiä arvoja noudattelevina. Silti ne toistavat usein nimenomaan heteroseksuaalisen viehättävyyden, hoikkuuden ja vaaleaihoisuuden normeja, eikä niiden voi tämän vuoksi nähdä todella edistävän tasa-arvoa. (McRobbie 2009, Rossi 2003, Barker & Gill & Harvey 2018).

Feministisessä tutkimuksessa huolenaiheena on yleensä se, miten tämä rajoittunut kuvasto vaikuttaa todellisuudessa hyvin erilaisten naisten ja tyttöjen elämään. Tutkimukset ovat pyrkineet osoittamaan, että mediakuvaston rajoittuneisuus tietynlaisiin ihanteisiin lisää naisten ulkonäköpaineita. Viitteitä tähän antavat tutkimukset, joiden mukaan suuri osa naisista ja nuorista tytöistä on tyytymätön kehoonsa ja pitää itseään lihavana. (Kärkkäinen & Dadi & Keski-Rahkonen 2015, 56–57, Martin 2007). Mediarepresentaatiot tietynlaisista, ihanteellisina pidetyistä, ihmisruumiista ovat läsnä nykyään lähes kaikenlaisissa median välineissä, ja etenkin sosiaalisen median mukanaan tuoma selfie-kulttuuri kääntää katseet

varsin konkreettisesti yksilön oman ruumiin pintaan. Barker ym. (2018, 54) kiinnittävät huomiota siihen, miten perinteisten mediarepresentaatioiden rinnalla myös uusissa itserepresentaation teknologioissa, etenkin nuorten naisten käyttäminä, pyritään toistamaan heteroseksuaalisen viehättävyyden ihanteita.

Diskurssianalyysin avulla on sekä purettu sukupuoleen liitettyä luonnollisuuden käsitystä sekä osaltaan selitetty, miksi ruumiiseen liittyvien hierarkioiden vastustaminen on usein käytännössä hyvin hankalaa (Kyrölä 2014, 20). Ruumiin ymmärtäminen diskursiivisesti rakentuneena, ja kauneusihanteiden kritisoiminen näihin diskursseihin liittyvänä valtana, on kuitenkin vain yksi näkökulma kuvien ja ruumiiden suhteiden tarkasteluun. Pelkästään representaatioihin keskittyminen voi jättää elävän ja kokevan ruumiin moninaisuuden huomiotta (Kyrölä 2014, 20), jolloin yksilöiden ja representaatioiden suhteet toisiinsa näyttäytyvät harhaanjohtavan yksisuuntaisina ja yksinkertaisina. Esimerkiksi Rebecca Colemanin (2012) tutkimus osoittaa, että ruumiillisen kokemuksen ja mediakuvastojen suhteet ovat hyvin moniulotteisia, eikä niitä voi palauttaa sellaisiin syy-seuraussuhteisiin, joissa kuvien nähtäisiin yksisuuntaisesti ”vaikuttavan” ruumiiseen. Viime aikoina on myös kiinnitetty enenevää huomiota naisruumista esineellistävien kuvien ohella myös sellaiseen kasvavaan mediakuvastoon, joka esittää myös miehen seksualisoidun katseen kohteena. Lisäksi seksualisoituina ja esineellistävinä nähdyt kuvat voivat myös toimia ylpeyden, hauskanpidon ja vapautumisen välineinä (Barker ym. 2018, 55.) Toisen aallon feminismiin kritisoima naisen esineellistäminen asettautuu näiden näkökulmien myötä riittämättömäksi tavaksi lähestyä ulkonäköä. Koska kuvilla ja representaatioilla on yhtä kaikki suuri rooli ulkonäköön ja sukupuoleen liittyvissä käsityksissä ja kokemuksissa, representaatiokritiikin tunteminen on kuitenkin hyvä pohja kaikelle ulkonäköaiheen parissa tehtävälle tutkimukselle.

Yksi feministiseen kauneustutkimukseen kohdistunut kritiikin aihe on se, että tutkimuksen kohteena on ensisijaisesti ollut valkoinen keskiluokkainen nainen ja hänen asemansa yhteiskunnassa. Ulkonäkö on kuitenkin niin sukupuolittunut kuin rodullistunutkin ilmiö – ulkonäkö muotoutuu sukupuolen, seksuaalisuuden, etnisyyden ja muiden ruumiiden välillä muotoutuvien erontekojen kautta. Jos etnisyyttä ei erikseen tuoda esille tutkimuksessa, käy helposti niin, että itse asiassa tutkimus puhuu ainoastaan valkoisista ruumiista. (Craig 2006,

161.) Valkoisuuden tutkimus ei välttämättä ole varsinainen tutkimuksen sisäinen ongelma silloin, kun tutkimuksen kohteeksi nimenomaan nostetaan valkoisuus. Mutta etenkin sellaisissa yhteiskunnissa, joissa rodullinen eriarvoisuus koskettaa suurta osaa ihmisistä, on kyseenalaista tutkia kauneusihanteiden vaikutusta ihmisten elämään ilman rodullisuuden kysymysten mukaan tuomista. Kuitenkin myös Suomen kaltaisissa monikulttuuristuvissa maissa, joissa rotukysymykset eivät ole olleet valtaväestölle arkipäivää, ulkonäköön liittyvät arvotukset liittyvät väistämättä etnisyyteen.

Ulkonäön perusteella tehdyt tulkinnat ihmisten etnisyydestä, kulttuurista tai synnyinmaasta eivät muotoudu erillisinä kauneuden tai viehättävyyden käsityksistä. Kuten Craig (2006, 160–161) toteaa, valkoisuuteen perustuvat vallitsevat kauneuskäsitykset ovat osaltaan syntyneet toiseuden kautta, ja rasistiset ideologiat ovat historian kuluksa monella tavalla käyttäneet kauneutta agendassaan, rajatakseen ei-valkoisuuden sen ulkopuolelle. Coleman ja Figueroa (2010, 363–364) analysoivat meksikolaisten mestitsinaisten ajatuksia kauneudesta ja yhdistävät lapsesta asti koetun ulkonäkö tietoisuuden ja itseään toisia huonompana pitämisen rasismiin ja rakenteelliseen syrjintään. Haastattelussa ihonväri nousee merkittäväksi sosiaalisen erottelun välineeksi jopa perhe- ja sukulaisuussuhteiden sisällä. Coleman ja Figueroa ehdottavat, että ihonväri – vaikkei se sisälläkään kaikkia ”rotuun” liitettjä merkityksiä – voi tulla merkittäväksi osaksi rasistisessa yhteiskunnassa muotoutuvia ulkonäön ja ruumiin suhteita. (Coleman & Figueroa 2010, 363–364.) Rodullisuuden kysymyksissäkään kauneutta ei kuitenkaan voi määrittää pelkästään haitalliseksi, ulossulkeväksi ja vain yhdellä tavalla toimivaksi eriarvoisuudeksi, koska kauneuskäsityksiä on myös käytetty alistavia valtarakenteita vastustaen, esimerkiksi ei-valkoisten anti-rasistiseen aktivismiin ja itsetunnon kohottamiseen (Craig 2006, 161).

Englanninkielisessä sosiaalitieteellisessä tutkimuksessa on myös jonkin verran käsitelty ulkonäköä kauneuden lisäksi *looks* (ulkonäkö) -käsitteen kautta. Bonnie Berry (2008) tutkii viehättävyyden ja sosiaalisen vallan yhteyksiä sekä ihmisten välistä ulkonäöllistä eriarvoisuutta. Hänen lähtökohtanaan on ajatus yhteiskunnassa vallitsevasta ulkonäön tuomien etujen sosiaalisesta jakautumisesta ja hän analysoi tämän seurauksia. Berryn mukaan ulkonäölliseen viehättävyyteen liittyvä eriarvoisuus on pitkään jäänyt vaille laajempaa huomiota ja kritiikkiä, siinä missä muiden yksilön ominaisuuksiin liittyvien

yhteiskunnallisten eriarvoisuutta tuottavien rakenteiden analyysissä on jo edetty pidemmälle. Ihmisten arvottaminen ulkonäöllisen viehättävyyden mukaan on usein jopa sosiaalisesti hyväksyttyä. (Berry 2008, 1–2.) Berry lähestyy ulkonäköä erityisen sosiaalisen vallan muotona, mutta ottaa ulkonäköihanteiden läpituonevuuden ja rajoittavuuden lisäksi huomioon myös sen, että normatiivisen viehättävyyden tavoittelu on myös aktiivista toimijuutta henkilökohtaisten etujen saavuttamiseksi. Ulkonäköihanteita noudattava yksilö ei siis automaattisesti ole vain ulkonäköihanteiden vaikutuksen alaiseksi joutunut passiivinen uhri Berrynkään tutkimuksessa. (Berry 2008, 13.) Toimijuuden sisällyttäminen ulkonäön tutkimukseen lisää olennaisesti mahdollisuuksia ymmärtää ulkonäköön liittyviä ilmiöitä, mutta ulkonäön tarkastelu staattisten rakenteiden kautta muotoutuvana sosiaalisena eriarvoistumisena ei juurikaan tarjoa työkaluja ymmärtää sitä monimutkaista prosessia, jossa yksilöt yhtäaikaaisesti sekä vastustavat että noudattavat kauneusihanteita. Vielä vähemmän tämänlainen näkökulma mahdollistaa ulkonäön tarkastelua ruumiiden ja asioiden väleissä muodostuvina intensiteettisinä ja ristiriitaisina tunteina.

Biovallan käsitteeseen nojautuva foucaultlainen ruumiin sosiologinen analyysi on yksi tapa lähestyä ulkonäköä ja siihen liittyvä kehon tarkkailua ja kontrollia. On esitetty, että jälkimodernissa maailmassa, jossa uskontojen ja muiden perinteisten instituutioiden rooli ihmisten elämässä on heikentynyt, kehosta on tullut erityinen kontrollin paikka. Merkittävien muutosten luonteeseen on tapahtunut sitä kautta, että ”valvovasta silmästä” on tullut osa yksilön subjektiviteettia, jolloin henkilökohtaiset halut muotoutuvat kontrollin ja vaatimusten kautta. (Barker ym. 2018, Shilling 2004.) Elias ja Gill (2018) analysoivat 2000-luvun uusliberalistista ”mobiilisovellusaikakauden” subjektiviteettia ja niitä yhä intensiivisempiä ruumiin tarkkailun muotoja, jotka ovat tulleet kännykkäsovellusten kautta osaksi yksilön elämää, jopa osaksi minuuden kokemusta. He väittävät tälle aikakaudelle olevan tyypillistä, että tietynlaisten fyysisten ja ulkonäöllisten vaatimusten lisäksi myös yksilön psyyke asettautuu kontrollin kohteeksi. Pelkästään riittävä ulkonäköihanteiden fyysinen noudattaminen ei enää riitä – tyylikäs ulkonäkö muotoutuu nyt myös oikeanlaisen asenteen ja itsevarmuuden kautta. (Elias & Gill 2018, 60–64). Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että omaan ulkonäköön tulee suhtautua *positiivisesti*.

2010-luvun taitteessa on syntynyt erilaisia sosiaalisen median mahdollistamia kehopositiivisuuden keskittyviä kampanjoita ja aktivismia, jotka toimivat muun muassa vastareaktiona kapearajaisille ulkonäköihanteille. Kehopositiivisuuden ajatellaan sisältävän voimakasta potentiaalia muuttaa yleistynyttä ja vahingollista ”kauneusvirheisiin” keskittyvää naisen vartalon nähdäksi ja koetuksi tulemisen tapaa. (Gill & Elias 2014, 180.)

Kehopositiivisuudesta tekee ongelmallisen kuitenkin muun muassa se, miten monet kaupalliset tahot ovat ottaneet naiseen liitettyjen ulkonäkövaatimusten kritisoinnin osaksi kaupallista markkinointistrategiaansa. Kaupallisten *Love Your Body* (rakasta vartaloasi) -kampanjoiden analyysissä on tultu lopputulokseen, että uusliberalistinen kehopositiivisuudella markkinointi ei ole muuttanut dramaattisesti fyysiseen ulkonäköön kohdistuvia vaatimuksia. Sen sijaan kehopositiivisuuden ilmiötä hyödykseen käyttävät kaupalliset tahot pyrkivät näyttämään ulkonäköpaineisiin liittyvän yksilön epävarmuuden sellaisena yksilötason ongelmana, joka on helppo korjata pelkällä pikaisella asenteen muutoksella. (Gill & Elias 2014, 183–185.)

Feministisen kauneuteen liittyvän tutkimuksen ongelmana on pidetty näkökulmien jakautumista joko yhteiskunnan rakenteiden alistavuutta painottavaan kritiikkiin ja autonomisen toimijuuden korostamisen liiallisuuteen (Craig 2006, 159; Felski 2006, 273–274). On kuitenkin olemassa tutkimusta, jossa kauneutta käsitellään myös sellaisista näkökulmista, jotka pyrkivät ylittämään tätä rakenteiden ja toiminnan kaksijakoisuutta. Keskiössä on tällöin yleistysten sijasta tietynlaisuudet, tietyssä ajassa ja paikassa muotoutuvat kokemukset sekä kauneuden tai ulkonäön olemuksen tarkastelun sijasta se, miten kauneus tai ulkonäkö toimii, mitä se mahdollistaa tai rajoittaa. (Coleman 2012; Coleman & Figueroa 2010). Myös suomalaisen tutkimuksen kentältä kulttuuriantropologi Taina Kinnusen (2008) kauneusleikkauksiin liittyvä tutkimus pyrkii välttämään tämän jaottelun jommalle kummalle puolelle asettumista. Kinnusen tutkimus pureutuu pintaa syvemmälle yksilön kokemuksen moniulotteisuuteen ja yksilön aktiivinen toimijuus on tutkimuksessa olennaisesti läsnä. Kinnunen ei esitä kauneusleikkauksia teettäviä naisia ainoastaan ulkonäkökeskeisen kulttuurin uhreina, vaan he ovat myös valintoja tekeviä subjekteja sosiaalisen vallan kentällä. Kinnunen ei silti kaihda myöskään ulkonäköön liittyvien kulttuuristen arvotusten ja stereotyyppien kriittistä analyysia. Tutkimuksessa seurataan erilaisia kauneusihanteiden ympärillä toimivia ihmisiä ja heidän kauneuden,

minuuden ja normaaliuden kautta muotoutuvia ruumiillisia kokemuksiaan, joita ei voida yksinkertaisesti palauttaa ulkonäköihanteiden tuomiin ”hyötyihin” tai ”haittoihin” heidän elämässään. (Kinnunen 2008).

Craig (2006, 165–167) esittää, samankaltaisesti, että neuvottelun käsite on omiaan rakentamaan siltaa toiminnan ja rakenteiden välisen näennäisen kuilun yli. Neuvottelu kuvaa hyvin sitä ilmiötä, jossa naiset pohtivat kauneuteen liittyviä tekojaan, tunteitaan, paineitaan ja halujaan. Siihen liittyy yhtä lailla kriittinenkin tietoisuus yhteiskunnallisista kauneusihanteista ja normeista sekä oman toimijuuden ja minuuden toteuttaminen. Kauneutta voi neuvottelun käsitteen avulla siis analysoida ilman, että näistä pitäisi painottaa jompaa kumpaa. (Craig 2006, 165–167.) Neuvottelun käsite toisaalta korostaa ehkäpä liikaakin yksilön mahdollisuutta tunnistaa ja eritellä kylmän rauhallisesti ulkonäköön liittyviä hyötyjä ja haittoja. Vaikka neuvottelu ei käsitteenä ulosluje prosessiin liittyviä tunteita, ei se myöskään ole omiaan korostamaan niiden tärkeyttä. Ulkonäön tarkasteleminen nimenomaan affektiivisena ilmiönä, joka toimii tämän tutkimuksen lähtökohtana, avaa vielä uusia mahdollisuuksia irtautua haittojen ja hyötyjen dikotomiasta.

Oma lähestymistapani ulkonäön tarkasteluun on muotoutunut erityisesti brittiläisen Rebecca Colemanin tutkimuksen innoittamana. Hänen teoksensa *The Becoming of Bodies: girls, images, experience* (2012) käsittelee valkoisten brittiläistytöjen ruumiillisuuden sekä kuvien suhdetta. Tutkimuksessa osoitetaan deleuzelaisen feministisen teorian keinoin, miten ruumiit tulevat olemassaoleviksi kuvien kautta. Coleman (2012) keskittyy eletyn affektiivisen ruumiin tietynlaiseksi tulemiseen, kiinnittäen erityistä huomiota ruumiillisen kokemuksen intensiteetteihin ja kestoihin, sekä kokemuksen ymmärtämiseen ruumiin menneisyyden, nykyhetken sekä tulevaisuuden ei-lineaarisesti järjestyvinä mahdollisuuksina. Tällöin ulkonäköä, minuutta ja sukupuolta voi tarkastella ilman, että niitä ymmärrettäisiin suljettuina ja tiedettyinä olemuksina. Tässä tutkimuksessa kehittämäni näkökulma, jossa ulkonäköä tarkastellaan minuuden ja sukupuolen suhteisuuksien kautta, antaa tilaa näiden ilmiöiden moniulotteisuudelle. Suhteiden ymmärretään muodostuvan tietyissä konteksteissa ja olosuhteissa; ne eivät ole sattumanvaraisia, mutta eivät myöskään ennalta tiedettyjä ja staattisia.

Mediarepresentaatioiden kritiikki tai kauneuden kritisoiminen naista alistavana valtarakenteena ei ole tähän mennessä ratkaissut kauneusihanteisiin liittyviä ongelmia. Nämä näkökulmat eivät myöskään mielestäni tarjoa välineitä ymmärtää kauneutta ja ulkonäköä moniulotteisena ruumiillisena kokemuksena. Ehkäpä kaikkein hyödyllisintä on tunnustaa kauneuden ja ulkonäön olevan kerta kaikkiaan niin moniulotteisia asioita, ettei niistä ja niiden merkityksistä yhteiskunnan ja yksilöiden välillä ole mahdollista löytää yleispäteviä totuuksia. Tässä tutkimuksessa tarkastelenkin ulkonäkökokemusta moniulotteisena affektikokoumana, jota ei ole mahdollista palauttaa staattisiin merkityksiin. Koska kauneus on käsitteenä ja tutkimusaiheena hyvin laaja, on ehdotettu, että siihen liittyvän feministisen tutkimuksen tulisi keskittyä käytäntöön: tutkimaan, millä tavoin ulkonäkö käytännössä liittyy esimerkiksi sukupuoleen ja erilaisten ihmisruumiiden arvottamiseen, pikemmin kuin määrittelemään kauneutta sinänsä hyväksi tai pahaksi asiaksi (Colebrook 2006, 132).

Ymmärrän tämän käytäntöön suuntautumisen pitävän sisällään yksilön toiminnan ja kokemuksen tarkastelun, jotka ovat tässä tutkimuksessa tärkeässä osassa. Vaikka toiminta ja kokemus ovat nekin hyvin moniulotteisia ja määrittelyjä karkaavia käsitteitä, niitä voi ymmärtää paikantamalla ne aina tiettyyn aikaan, paikkaan ja näkökulmaan. Kokemus ja toiminta ovat käytännössä niitä asioita, jonka kautta erilaiset ilmiöt tulevat konkreettisesti osaksi yksilön jokapäiväistä elämää, ja tämä on myös tutkimukseni tapa lähestyä ulkonäköä. En pyri määrittelemään ulkonäön ”merkitystä” yksilön elämässä – näen tämänlaisen kysymyksen laajuudessaan mahdottomana – vaan tarkastelen suomalaisten ulkonäkökokemuksiin keskittyvässä analyysissäni ulkonäköön liittyvää kokemusta ja toimintaa. Tutkin erityisesti ulkonäön ja minuuden suhteita ja sitä, miten ruumiillinen kokemus tulee tietynlaiseksi erilaisten affektiivisten olosuhteiden, kuten sukupuolen, kautta. Yhteiskuntakriittinen ote mahdollistuu tarkastelemalla kokemuksessa sekä yksilön ja ympäristön suhteissa muotoutuvia toiminnan mahdollisuuksia ja rajoja.

3 UUSMATERIALISTINEN RUUMIILLINEN SUBJEKTIVITEETTI

Lähestyn tässä tutkimuksessa ulkonäkökokemuksen ilmiötä osana feministisen teorian kautta ymmärtämään *subjektiviteettia*. Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa vahvistunut dikotomioiden kritiikki sekä ymmärrys ruumiin monimuotoisuudesta ovat tulleet osaksi ihmistieteiden valtavirtaa sekä subjektiviteetin käsitteestä käytyjä keskusteluja (Blackman & Cromby & Hook & Papadopolous & Walkerdine 2008). Subjektiviteetin käsitteellä on ollut 1900-luvun puolivälistä lähtien tärkeä rooli yhteiskuntatieteissä ja sitä on lähestytty eri tavoin erilaisten tutkimussuuntausten ja teorioiden kautta (Lara ym. 2017, 13).

Subjektiviteetin, ruumiin ja minuuden käsitteet liitetään tutkimuksessa toisiinsa monilla tavoin, ja tarkkojen määrittelyjen sijasta huomio kiinnittyy tässä tutkimuksessa näiden moniulotteisiin muotoutumisen prosesseihin ja suhteisiin. Korostan subjektiviteetin moniulotteisuutta ja fragmentaarisuutta *ruumiillisen subjektiviteetin* käsitteen avulla, jonka näen ruumiin, minuuden, aistillisen kokemuksen sekä materiaalisen, sosiaalisen ja kulttuurisen ympäristön suhteissa muodostuvana rihmastona. *Suhteisuuden* kautta ymmärretty ruumiillinen subjektiviteetti ei ole selvärajainen entiteetti – myös yksilön omaehtoisena ja aktiivisena nähty toiminta tapahtuu itsen ja muiden välissä. Toisin sanoen, minuus, ja subjektiviteetti ovat osa laajempaa affektiivista maailmaa, jossa yksilöä ei voi käsittää erillisenä ympäristöstään ja toisista ihmisistä ja asioista. (Blackman 2008, 22– 23; 138).

Subjektiviteetti feministisessä teoriassa

Kiinnityn tutkimuksessani feministiseen uusmaterialistiseen tutkimussuuntaukseen, joka pyrkii laajentamaan ymmärrystä luonnon ja kulttuurin, ruumiin ja mielen, sekä yleensä kaikkien organismien sekä ei-elollisten agenttien yhteistoiminnasta. Uusmaterialistisessa tutkimuksessa painotetaan materiaalisuuden olennaista roolia maailmassa – vaikka uusmaterialismi ei ole täysin yhtenäinen tutkimussuuntaus tai teoria, tämän voi nähdä yhtenä uusmaterialistisen tutkimuksen jakamana ydinajatuksena. (Truman 2019).

Uusmaterialistisen tutkimuksen näkökulmat subjektiviteettiin ovat saaneet paljon vaikutteita feminististen filosofien, kuten Rosi Braidottin (1994) ajatuksista. Braidotti tarkastelee subjektiviteetin prosessinomaisuutta, liikettä, ruumiillisuutta ja toimintaa sekä sellaista minuuden muodostumista, joka ei kiinnity staattisiin olemuksiin, mutta on silti

vahvasti paikantunutta. Subjektiviteetti, siten kun Braidotti sen ymmärtää, liittyy tietyn ajan, paikan, ruumiin ja sukupuolen kautta elävään yksilöön (Braidotti 1994).

Yksi feministisen uusmaterialistisen tutkimuksen tavoitteista on paikantaa sukupuolen ja muiden ruumiillis-sosiaalisten erojen kautta muotoutuvia olosuhteita ja niiden eettis-poliittisia ulottuvuuksia, joiden myötä erilaiset ruumiilliset subjektiviteetit ja minuudet muotoutuvat. (Norman & Rail 2016; Ringrose & Coleman 2012). Uusmaterialistisessa teoriassa subjektiviteetti on materiaalsen todellisuuden ja yksilön orientaatioiden virrassa muotoutuvaa suhteisuutta. Subjektiviteetti tulee olemassaolevaksi ruumiin materiaalsuuden ja toiminnan, tiedon, tunteiden, ympäristöjen, diskurssien, toisten ruumiiden sekä yhteiskunnan rakenteiden kautta rihmastomaisesti muodostuvana. (Fox & Alldred 2017, 112–113.) Subjektiviteetin nähdään muotoutuvan tietyssä ajassa ja paikassa ilman, että niitä (esimerkiksi tietynlaista kulttuuriympäristöä) nähtäisiin määräävinä tekijöinä subjektiviteetin tietynlaiseksi tulemiselle. Erilaiset ruumiilliseen subjektiviteetin rihmatoon kiinnittyvät asiat, kuten sukupuolinormit, kulttuuriset tapaisuudet ja ruumiin historia, ymmärretään olosuhteina, jotka aktualisoituvat ruumiin kokemuksessa erilaisin tavoin. Tarkastellessaan ruumiin erilaisia temporaalisuuksia, Coleman (2012) kiinnittää huomiota siihen, miten erilaiset ulkonäköön liittyvät kokemukset ja tunteet jäävät osaksi ruumista muun muassa sukupuoleen liittyvien valtasuhteiden kautta. Iverson ja Renold (2013) taas tarkastelevat subjektiviteetin muodostumista suhteissa aikaan ja paikkaa; paikkakunnan historiaan, ruumiin konkreettiseen ympäristöön, sukupuolittuneisiin käytäntöihin ja tulevaisuuteen.

Subjektiviteettia ja subjektia käytetään usein synonyymeina, mutta subjektiviteetin on ehdotettu kuvaavan subjektia paremmin yksilön monimuotoisesti rakentuvaa tietynlaisuutta ja väistävän subjektin käsitteeseen sisäänrakentunutta näennäisen neutraalia ja paikantumatonta ideaalia (Ronkainen 1999, 30) joka tosiasiaassa on filosofian historiassa painottunut viittaamaan nimenomaan valkoiseen, länsimaiseen ja ”rationaaliseen” miesyksilöön. Subjektin käsite viittaa myös subjekti/objekti -erotteluun, jota uusmaterialistinen tutkimus pyrkii purkamaan. Subjektiviteetin käsitettä käyttämällä ei kuitenkaan automaattisesti sitouduta tietynlaiseen subjektiviteettikäsitteeseen, vaan käsite on edelleen monenlaisten keskustelujen kohteena (Blackman ym. 2008). Subjektiviteetin

käsitettä on myös kritisoitu: sen käyttökelpoisuus yksilön olemassaolon monitasoisuuden ymmärtämisen välineenä on kyseenalaistettu (Ruffolo 2009, 5–8) ja toisaalta sitä on pidetty liiankin ylimalkaisena (Nynäs 2011, 336). Subjektiviteettiin kohdistuvasta kritiikistä huolimatta käsitteellä on yhä vahva paikka yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa – esimerkiksi vuonna 2008 akateeminen aikakauslehti *Journal of Critical Psychology* uudistui subjektiviteettia nimenään kantavaksi *Subjectivity*-lehdeksi. 2010-luvulla on lisäksi ilmestynyt tutkimusta, jonka tavoitteena on tarkastella ruumiillisuuden ja minuuden moniulotteisuutta nimenomaan subjektiviteetin käsitettä hyödyntäen ja subjektiviteetin tarkastelu on tullut osaksi myös feminististä uusmaterialistista tutkimusta. (Norman & Rail 2016; Iverson & Renold 2013).

Feministisessä tutkimuksessa on osoitettu, että perinteinen länsimaisen filosofian subjektikäsite on poliittisiin tarkoituksiin kiinnittynyt, kulttuurisesti tuotettua ja uusintettua valtaa: yhtenäisen, rationaalisen, valkoisen mies-subjektin idea tuottaa hierarkioita ja toiseutta sekä valta-asemaan kuulumattomien ihmisten kategorisointia ja diskriminointia (Braidotti 1994). Vaikka poststrukturalistinen ja diskursiivinen tutkimus on pyrkinyt hajottamaan ajatusta subjektin sisäisestä yhtenäisyydestä, näiden näkökulmien ei ole nähty riittävän tähän tavoitteeseen pääsemiseen. Käsite ruumiista ensisijaisesti kielellisesti tuotettuna konstruktiona on asettunut erityisen kritiikin kohteeksi. (Blackman 2008, 27) On väitetty, että feministisessä tutkimuksessa on päädytty suoraan kaihamaan luontoa ja materiaalisuutta tutkimuksen aiheena, pyrittäessä välttämään essentialismia – tämän taas on nähty johtavan materiaalisuuden merkityksen vähättelyyn (Alaimo 2008, 237). Subjektin ymmärtäminen ensisijaisesti sosiaalisena konstruktiona ja diskursiivisesti rakentuneena kuitenkin uusintaa ruumis/mieli -dikotomiaa, painottaa mielen merkitystä ja jättää eletyn ja koetun ruumiin tarkastelun ulkopuolelle. Tästä seuraa, että kun varsinainen ”ruumis” jää feministisen tutkimuksen ulkopuolelle, sen lihalliset todellisuudet pelkistyvät objekteiksi ja tulevat ymmärretyksi ensisijaisesti biologian ja lääketieteen diskurssien kautta. Näiden seikkojen kautta on argumentoitu, että ruumis tulisi ottaa uudella tavalla huomioon subjektiviteetin feminististä uudelleenymmärrystä kehittäessä. (Blackman 2008) Huomioin nämä materiaalisuutta painottavat näkökulmat ymmärtämällä ulkonäön ilmiön uusmaterialistisen teorian kautta ruumiillisena kokemuksena, jota ei voi palauttaa kielellisiin merkityksiin.

Toisaalta uusmaterialistisen tutkimuksen on nähty myös tarpeettomastikin ohittavan diskursseihin liittyviä kysymyksiä. Wetherell esittää, että toimintaa ja ruumiillista kokemusta tulisi lähestyä ruumiillisuuden ja diskursiivisen yhteenkietoutumisena. (Wetherell 2013). Muodostan näkökulmani ruumiilliseen subjektiviteettiin ja ulkonäkökokemukseen siten, että vaikka en näe niitä ensisijaisesti tietoisina ja kielellisesti ymmärrettävissä olevina, tämä ei poissulje diskurssien huomioimista osana subjektiviteetin rihmastoja ja ulkonäkökokemuksen muotoutumista. Näen ymmärryksen subjektiviteetin vakiintumattomasta moniulotteisuudesta erityisen tärkeänä käsitteen toimivuudelle empiirisessä tutkimuksessa, kun se liitetään ulkonäkökokemuksen tapaisen ruumiillisen ja sosiaalisen ilmiön tarkasteluun. Kun ulkonäkökokemusta tarkastellaan osana subjektiviteettia, joka ymmärretään monimutkaisena kokonaisuutena – rihmastomaisesti yhteenkietoutuvien yksilön tietoisien ja tiedostamattoman toiminnan, ruumiin, vuorovaikutuksen, tiedon, tunteiden, diskurssien, ympäristöjen, yhteiskunnan rakenteiden sekä näiden kaikkien historian kerroksien kautta muotoutuvana – avaa tämä mahdollisuuksia myös ulkonäkökokemuksen moninaisuuden ymmärtämiselle. Näin ollen ruumiillisen subjektiviteetin ja ulkonäkökokemuksen käsitteet täydentävät toisiaan ulkonäön, minuuden ja sukupuolen suhteiden tarkastelussa. Seuraavaksi käsitteelenkin tarkemmin minuuden ja sukupuolen käsitteiden asettumista ruumiillisen subjektiviteetin teoriaan.

Subjektiviteetin ja minuuden moniulotteisuus

Käsitteelen seuraavaksi subjektiviteetin suhteita minuuden käsitteeseen. Subjektiviteetti on mahdollista ymmärtää yleisellä tasolla minuuden kanssa rinnakkaisena käsitteenä: subjektiviteetti viittaa yksilöön, jolla on tietynlainen minuus, ja joka toimii, tuntee ja ajattelee (Ronkainen 1999, 31). Ruumiillisen subjektiviteetin käsite on tutkimuksessani työväline, joka avulla liitän minuuden kysymyksiä yhteiskunnallisiin olosuhteisiin sekä ruumiin elettyyn kokemukseen. Käytän subjektiviteetin käsitettä tarkoittamaan sellaista minuuden ja yksilön tietynlaiseksi muotoutumisen prosessia, jossa henkilökohtainen minäkokemus muotoutuu ruumiillisten, sosiaalisten, kulttuuristen, yhteiskunnallisten ja materiaalien seikkojen myötä. Tässä tutkimuksessa käsitteelen minuutta kokemuksen kautta muotoutuvana ruumiillisena ja sosiaalisena prosessina, johon liittämäni kysymykset kumpuavat ulkonäön tutkimisen kontekstista. Kokemus ja toiminta ovat tärkeässä roolissa

rakentamassa subjektiviteetin tietynlaisuutta, ja huomion kiinnittäminen toimintaan ja kokemukseen mahdollistavat olennaisella tapaa minuuden moninaisuuden ymmärtämistä. Minuuden voidaan siis ajatella rakentuvan ruumiin ja mielen toiminnasta ja kokemuksesta, joka tapahtuu suhteessa itseen ja muihin sekä tähän liittyvästä yksilöllisyyden kokemuksesta.

Ymmärrän siis tässä tutkimuksessa subjektiviteetin ja siihen liittyvän minuuden olevan prosesseja, jotka rakentuvat tietyssä ajassa, paikassa ja ympäristössä, toiminnan, kokemuksen sekä näiden kerrostuminen myötä. Tällöin kyseessä ei ole suoraviivaisesti tai loogisesti etenevä kehitysprosessi, joka olisi jaoteltavissa ruumiilliseen toimintaan ja kielelliseen merkitykseen. Näin ymmärrettynä subjektiviteetti eroaa sellaisesta identiteetin käsitteestä, jolla tarkoitetaan yksilön tietoisesti hahmotettavissa olevaa ”tarinaa” siitä, kuka hän on, ja jota yksilö voi pyrkiä tiedostaen ymmärtämään ja kehittämään (Ronkainen 1999, 73–76). Myös minuuden käsitys eroaa tiedostetun identiteetin ajatuksesta, koska ymmärrän minuuden prosessina, johon liittyy sekä tiedostettua että tiedostamatonta, ruumiillista että sosiaalista. Tulen aineiston analyysissä osoittamaan, miten ulkonäköön liittyvä kokemus havainnollistaa minuuden moniulotteisuutta sekä materiaalisen ja sosiaalisen ruumiin moninaisia ja usein ristiriitaisiakin suhteita minuuteen.

Sukupuoli ruumiin tietynlaiseksi tulemisen olosuhteena

Feministisessä kauneutta käsittelevässä tutkimuksessa on kritisoitu mediarepresentaatioita, niissä ilmeneviä kapeita näkemyksiä heteroseksuaalisesta viehättävyydestä, sekä kauneusihanteisiin liittyvää sukupuolten eriarvoisuutta, kuten olen aiemmin jo tuonut ilmi. Sukupuolta on syytä myös tarkastella sinänsä: miten erilaiset ruumiit ymmärretään juuri sukupuolen kautta? Mediassa esiintyvät nais- ja miesrepresentaatiot ovat vallitseviin kauneusihanteisiin sopivan viehättävyyden lisäksi useimmiten nimenomaan nais- ja miesrepresentaatioita. Median luoma kuva sukupuolesta on usein jyrkän kahtiajakoinen: kuvat esittävät usein korostetusti joko naiseutta tai mieheyttä. Haluttava ja ”myyvä” ruumiin representaatio valtavirtamedian sisällä on kaksijakoista sukupuolikäsitystä noudattelevaa, uusintavaa ja liioittelevaa (Rossi 2003). On myös osoitettu, että sellaiset kaupalliset kampanjat, jotka väittävät rikkovansa normeja (esimerkiksi käyttämällä mainoskuvastossaan ”tavallisia ihmisiä” ammattimallien sijaan), lopulta vain vahvistavat

vallitsevaa sukupuolijärjestystä hyväksymällä näihin kampanjoihin kuitenkin vain kauneusihanteisiin sopivia kehoja (Elias & Gill 2018, 184).

Lähestyn sukupuolta tässä tutkimuksessa uusmaterialistisen tutkimusotteeni mukaisesti kulttuurisena ja ruumiillisena affektiivisuutena, joka ei koskaan vain ”ole” jotain: ymmärrän sukupuolen liikkeessä olevana rihmastona, jossa yhdistyvät diskursiivinen, ruumiillinen, sosiaalinen ja psykologinen. Näen sukupuolen yhtenä osana ruumiillista subjektiviteettia siten, että se on merkittävä tekijä subjektiviteetin muotoutumisen olosuhteena. Sukupuoli itsessään ei ole jotain, joka määrittäisi yksilön tietynlaisuutta, mutta sukupuoleen liittyvät moninaiset prosessit ovat osana ruumiillista subjektiviteettia ja siihen liittyvää minuutta. Sukupuolta koskeva kulttuurinen ymmärrys, mediakuvasto ja sukupuoleen liitetyt käyttäytymismallit ovat osaltaan mukana siinä affektiivisessä prosessissa, jossa yksilön ruumiillinen kokemus omasta minuudestaan, sukupuolestaan sekä näiden suhteista rakentuvat. (Braidotti 1994, 2002; Coleman 2012, Renold & Mellor 2013.) Osoitan myöhemmin aineiston analyysin kautta, miten yhteiskunnassamme vallitseva käsitys sukupuolen kaksijakoisuudesta toimii ja uusiutuu affektiivisesti ja joskus hyvin voimakkaana ja intensiteettisenä ulkonäkökokemuksessa. Seuraavaksi esitän joitain tapoja, joilla sukupuolen kaksijakoisuutta on käsitelty feministisessä teoriassa.

Stevi Jacksonin (2006) heteroseksuaalisuuden instituution analyysi selventää sukupuolen ja seksuaalisuuden kytköksiä muuhun yhteiskunnalliseen ja materiaaliseen todellisuuteen. Jackson puhuu heteroseksuaalisuudesta nimenomaan sen yhteiskunnallisesti *institutionalisoituneessa* muodossa. Olennaista institutionalisoituneelle heteroseksuaalisuudelle on se, ettei kyse ole ainoastaan eroottisesta suuntautumisesta ja halusta, vaan laajemmasta yhteiskunnallisesti muotoutuneesta ihmisyyden ja toiminnan ymmärryksestä. Institutionaalisen heteroseksuaalisuuden kautta muotoutuu sellaisia ei-eroottisia yhteiskuntajärjestyksen alueita, jotka ei-eroottisuudestaan huolimatta ovat *sukupuolittuneita*. (Jackson 2006, 40–44.) Tämänlaisia asioita ovat esimerkiksi ulkonäköön liittyvät sukupuolittuneet seikat, kuten hiusten pituus ja kampaustyylit tai vaatteiden muodot ja värit.

Tämän sukupuolittuneisuuden vuoksi sukupuolen ja heteroseksuaalisuuden suhde on olennaisesti erilainen kuin sukupuolen ja seksuaalisuuden yleensä. Seksuaalisuus *sinänsä* ei

suoraan tuota yhteiskunnallisia jakoja tai ulkonäöllisten piirteiden jaottelua naisellisiin ja miehisiin, vaan ihmisten kategorisoiminen seksuaalisuuteen liittyvien piirteiden perusteella tapahtuu institutionalisoituneen heteroseksuaalisuuden rakenteiden kautta. Ruumiit tulevat siis heteroseksuaalisuuden kautta ymmärretyiksi myös riippumatta yksilöiden varsinaisista seksuaalisista suuntautumisista. (Jackson 2006, 40–44.) Ulkonäkökysymykseen liittyen voidaan siis ajatella, että ruumista arvioidaan heteroseksuaalisessa instituutiossa sen nojalla, miten hyvin ruumis noudattaa heteronormatiivisia oletuksia ja ihanteita: ensinnäkin, miten selkeästi ruumis edustaa ”jompaa kumpaa” sukupuolta, sekä toiseksi, miten hyvin ruumis sopii tähän sukupuoleen liitettyjen viehättävyyden ja sopivuuden ideoihin. Tätä prosessia, jossa ruumis tulee ymmärretyksi sukupuolen kautta, on käytännössä mahdoton erottaa muiden ruumiin ominaisuuksien, kuten iän, koon, etnisyyden, yhteiskuntaluokan ja vammaisuuden affektiivisesta toiminnasta ruumiiden ymmärtämisessä ja kokemisessa.

Määritelmät sukupuolierosta ja siitä, millä tavoin ihmisyyttä määritellään naiseuteen ja mieheyteen liitettyjen käsitysten kautta, ovat monella tapaa myös muuttuvia ja liikkeessä. Varsinkin viime vuosikymmeninä voidaan katsoa tapahtuneen ”sukupuolirooleihin” liittyviä merkittäviäkin muutoksia. Esimerkiksi LGBTQ-representaatiot ovat lisääntyneet 1990-luvulta lähtien valtavirtamediassa (Krijnen & Van Bauwel 2015, 66). Näihin queer-representaatioihin liittyy usein kuitenkin normalisointia ja queerin palauttamista heteroseksuaalisiin järjestyksiin (Kern 2012, 245). Myös Jackson painottaa, että vaikka ajatellun sukupuolieron merkittävyys, laajuus, määräävyys ja sen erilaiset ilmenemismuodot voivat olla muutoksessa, itse ajatus sukupuolierosta ja sen perimmäisestä olemuksesta ei ole kovinkaan paljon muuttunut (Jackson 2006). Ymmärrys sukupuolierosta staattisena ja kyseenalaistamattomana totuutena on nähtävissä arkipäiväisessä mediassa, vaikka rinnalle onkin tullut kasvavaa ymmärrystä sukupuolen moninaisuudesta. Myöskään ajatukset siitä, miltä miehen ja naisen kuuluu tai olisi ihanteellista näyttää, eivät ole kovinkaan radikaalisti muuttuneet viimeisten vuosikymmenien aikana. Varsinkin se logiikka, jolla ulkonäköihanteet sukupuolitetaan ”naiselliseen” ja ”miehekkääseen”, pitää pintansa. (Rossi 2003, 36–38.)

Tehdessäni tutkimusta uusmaterialistisista lähtökohdista, en pyri löytämään yksiselitteistä vastausta siihen, miten sukupuoli ja subjektiviteetti kytkeytyvät toisiinsa. Näen sukupuolen kaksijakoisen ymmärryksen toimivan ruumiin tietynlaisuuden olosuhteena, joka voi

toisinaan tulla hyvin intensiteettiseksi (Coleman 2012). Pysin analysoimaan näitä prosesseja ja ymmärtämään sukupuolen toimintaa ulkonäkökokemuksessa. Sukupuoli ei siis itsessään toimi selittävänä tekijänä subjektiviteetin tietynlaisuudelle – tämä olisi mahdotonta, koska en esitä sukupuolesta selvärajaista ja ehdotonta määritelmää. Ymmärrän sukupuolen moniulotteisena ruumiillisena ja yhteiskunnallisena ilmiönä, jota en käytä selittääkseni sillä muita ilmiöitä: sukupuoli pysyy osana tutkimuksen kohdetta. (Coleman & Ringrose 2013, 10.) Sukupuolta voi lähestyä esimerkiksi juuri kuvailemani heteroseksuaalisuuden instituution käsitteen kautta, ja puhuessani sukupuolesta sisällytänkin siihen jo lähtökohtaisesti ymmärryksen heteroseksuaalisuuden järjestyksistä. Mutta tässäkin ei ole kyse määräävistä tai staattisista rakenteista, joille yksilön toiminta olisi passiivisen alisteinen: jaettu kulttuurinen käsitys ei sinällään ole kenenkään sukupuoli. Sukupuoleen liittyy aina paljon muutakin kuin yhteiskunnallisia ihanteita, käsityksiä ja tapaisuuksia, ja tässä tutkimuksessa huomio kiinnittyy ennen kaikkea kokemukseen.

Coleman (2012) ymmärtää ruumiillisen kokemuksen aina prosessina, jolloin myös sukupuoli nähdään ominaisuuden sijasta sukupuolittamisena ja sukupuoleksi tulemisena. Kokemuksessa yhdistyvät menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus siten, että ruumiillinen kokemus voi sisältää samanaikaisesti keskenään ristiriitaisia asioita – ruumis voi esimerkiksi täten olla samanaikaisesti ”tyttö” ja ”nainen” sekä ”nuori” ja ”vanha” (em. 59). Kulttuuriset kategoriat, kuten heteroseksuaalisuuden kautta ymmärretty sukupuoli, voivat aktualisoitua ruumiissa siten, että ruumis ”juuttuu” niihin kiinni, rajoittaen toiminnan sekä eri tavoilla koetuksi ja ymmärretyksi tulemisen mahdollisuuksia (em. 75). Sukupuoli ja heteroseksuaalisuuden instituutio on mahdollista ottaa tällä tavoin tutkimuksessa huomioon kulttuurisena ruumiin tietynlaiseksi muotoutumisen intensiteettisenä olosuhteenä. Minuus ja subjektiviteetti eivät tällöin määräydy yhteiskunnallisten sukupuolikäsitysten mukaan, vaan voimme pikemminkin kysyä, millä tavoin sukupuoli ja siihen liitetyt kulttuuriset ymmärrykset kiinnittyvät ruumiisiin ja tulevat osaksi minuuden kokemusta. Yhdistän tässä tutkimuksessa nämä Colemania (2012) mukailevat kokemuksen, affektiivisuuden ja intensiteetin käsitteet uusmaterialistiseen affektikokouman teoriaan (Fox & Alldred 2017), joiden kautta muodostan ulkonäkökokemuksen affektikokouman käsitteen ja siihen liittyvän sukupuolen ymmärtämisen tavan.

Vaikka sukupuoli on lähestymistapani mukaan yksi ulkonäkökokemuksen affektikokouman osa-alue, joka ei toimi erillään tai hierarkkisesti määräävänä, on tärkeää kuitenkin painottaa, etten näe sukupuolen silti toimivan yhteiskunnassa tai yksilön kokemuksessa sattumanvaraisesti tai miten tahansa. Otan huomioon sukupuoleen liittyvän vallan analysoidessani sukupuolen kulttuuriseen ymmärrykseen sisäänkirjoitettuja käsityksiä ulkonäöstä affektiivisina, tietyssä ajassa ja paikassa aktualisoituvina, ruumiin tietynlaiseksi tulemisen olosuhteina. Paikannan sosiaalisten sukupuolitapaisuuksien ja yksilön ruumiin toiminnan risteämässä tapahtuvia kiinnittymisiä, neuvotteluja ja vastustamisia, jotka tulevat osaksi ulkonäkökokemusta ja minuuden muodostumisen affektiivista prosessia. (Blackman 2008, 62–78.) Ulkonäköön liittyvät sukupuolitapaisuudet siis materialisoituvat ruumiillisen subjektiviteetin toiminnassa, ja ruumis voi toimia niiden kautta myös vastustaen ja haastaen. Esimerkiksi ”naisuus” sinänsä ei toimi tässä tutkimuksessa selittävänä tekijänä sille, että yksilö kokee tietynlaisia ”ulkonäköpaineita”. Sen sijaan osoitan, miten naisen ruumiiseen ja esimerkiksi ”naisellisuuteen” kohdistuvan yhteiskunnallisen tarkkailun ymmärtäminen mahdollistaa sen prosessin ymmärtämisen, jossa sukupuoli tulee merkitykselliseksi ja rajoittavaksi tekijäksi yksilön ulkonäkökokemuksessa. Tämän lähestymistavan kautta sukupuoli ja siihen liittyvät eriarvoisuudet tulevat tutkimuksessani nähdyiksi tärkeänä osana ruumiillista subjektiviteettia samalla, kun sukupuolen monimuotoisuus ja liikkuvuus pysyvät alati läsnä.

4 AFFEKTIIVISUUS

Affektiivisuuden käsite on esiintynyt useasti aikaisemmissa luvuissa kuvaillessani lähestymistapojani subjektiviteettiin ja ulkonäkökokemukseen. Selvitän nyt tarkemmin joitain affektiteorioiden pääperiaatteita sekä sitä, miten käytän niitä tässä tutkimuksessa.

Ruumiillisen subjektiviteetin affektiivisuus

Affektiivisuuden tutkimisen kautta on mahdollista ymmärtää ruumiillisuutta ei vain sitä kautta, mitä ruumis on, vaan mitä se on kykenevä *tekemään*. Affektitutkimus on kiinnostunut laajasti ymmärrettynä siitä, miten yksilö ”liikuttuu” ympäröivästä maailmasta ja liikuttaa sitä edelleen. (Coleman 2012.) Affekti ymmärretään usein tunteiden kaltaisena kehollisena ja sosiaalisena aktiivisena suhteisuutena. Affektin arkinen ja jokapäiväinen toiminta ruumiin orientoitumisissa, tunteissa, haluissa, toistoissa ja ruumiin muistin kerroksissa on yhtäaikaisesti osaltaan henkilökohtaista ruumiillista kokemusta sekä yhteiskunnallisten ja sosiaalisten ilmiöiden muotoutumista. Siinä missä psykologiset näkemykset affekteista keskittyvät erityisesti tunteiden ilmentymiin ja fyysisiin reaktioihin, kuten pelästymiseen tai häpeään, sosiaalitieteissä ymmärrys affektista laajentuu näkökulmista riippuen käsittämään kokonaisvaltaisesti erilaisten ”maailmojen” toimintaa. (Wetherell 2013.)

Vaikka affekteihin liittyvä tutkimus ei jaa täysin yhtenäistä affektien ja affektiivisuuden määritelmää tai teoreettista lähestymistapaa, sosiaalitieteellisen tutkimuksen sisällä 1990-luvulta lähtien kasvaneen kiinnostuksen affekteja kohtaan voidaan kuitenkin nähdä kumpuavan samanlaisesta tarpeesta: reagointina poststrukturalististen lähestymistapojen riittämättömyyteen (Koivunen 2010). Kieleen ja teksteihin keskittyvään tutkimukseen verrattuna affektiivisuus tarjoaa erilaisia tapoja huomioida ruumiillisuuden ja materiaalisen todellisuuden ei-kognitiivista aistillisuutta. Affekteissa on kiinnostavinta juuri se, että ne ovat samanaikaisesti ruumiillisia kokemuksia sekä sosiaalisia, kulttuurisesti ja historiallisesti paikantuneita. Affekteja ei siis lähestytä tässä tutkimuksessa vain yksilön henkilökohtaisessa kokemuksessa toimivina selkeärajaisina olemuksellisina ilmiöinä, vaan pikemmin sellaisena kaiken sosiaalisen sfääriin kuuluvana, tunteellisen kokemuksen ja merkityksellistymisen virtana, jota nimenomaan sosiaalitieteellinen tutkimus on omiaan analysoimaan.

Kun affekti ymmärretään laajasti ruumiiden ja ympäristöjen rakennusaineena, prosessina, joka kiertää subjektiviteettien ja ei-inhimillisten asioiden välillä, sen ei välttämättä katsota tarvitsevan inhimillistä subjektia tullakseen olemassaolevaksi (Blackman 2008, 4; 16). Tässä tutkimuksessa kuitenkin keskityn erityisesti inhimilliseen kokemukseen tarkastellessani ulkonäön affektiivisuutta. Lähestyn affektia samantapaisesti kuin Wetherell, joka ymmärtää affektin ruumiillisena merkityksellistymisenä sekä inhimillisenä tunteena (Wetherell 2013). Yksilöllisesti koettu affekti kuitenkin ylittää yksittäisen inhimillisen tunnetilan, yhdistyen laajempaan affektiivisuuden virtaan, sosiaalisten sekä materiaalien todellisuuksien rakentumisen prosesseihin. Tutkin affektiivisuutta inhimillisen tunteen kautta, mutta uusmaterialistisista näkökulmista. En siis lähtökohtaisesti poissulje ei-inhimillisen toimijuuden huomioon ottamista: materiaalisuus ja materiaalisuuden affektiivisuus ovat tärkeitä tutkimukseni aspekteja ja inhimillisen kokemuksen osa-alueita.

Affektiteoria on antoisa väline ulkonäön tutkimiseen erityisesti sen mahdollistaman ruumis/mieli- ja subjekti/objekti -erottelujen ylittämisen kautta. Deleuzelainen sosiaalitieteellinen tutkimus kiinnittää huomiota siihen, että affekti ei vain kierrä erillisten asioiden, ilmiöiden ja subjektiviteettien välillä, vaan toimii osaltaan niitä rakentaen. (Blackman 2008; Coleman 2012; Ivinson & Renold 2013; Coleman & Figueroa 2010.) Ruumiin affektiivisuus ei jakaudu selvärajaisen minän sisäisiin tuntemuksiin ja ulkoisiin ympäristön vaikutuksiin, vaan tunteet ja affektit ovat juuri sitä ainesta, joka rakentaa ruumiiden sekä maailmojen liikkuvia pintoja ja rajoja. (Ahmed 2004). Affektien jakaminen ihmisen kokemuksessa ”sisäisiin” ja ”ulkoisiin” tuntemuksiin yksinkertaistaisi affektien kiertämisen prosessia, koska affektit ovat osa ruumiillisen subjektiviteetin aktiivista rakentumista, yksilön toimijuutta ja suhdetta maailmassa olemisen. Esimerkiksi ulkonäöstä ja mediakuvastosta puhuttaessa kuvien ja ruumiiden nähdään rakentuvan moniulotteisesti toistensa kautta, jolloin representaatioita ei tarkastella yksisuuntaisena vaikutuksena kuvasta subjektiin (Coleman 2012). Affektiteorian avulla ulkonäöstä voi ”sanoa jotakin” ilman, että siihen liittyviä monimutkaisia prosesseja tarvitsee pelkistää yleistyksiksi. Affektiivisuuden ymmärrys moninaisena rihmastomaisena prosessina mahdollistaa sen, että ristiriitaiset tunteet, erikoiset yksityiskohdat, materiaaliset asiat kokemuksen muodostumisessa sekä sellaisten henkilöiden kokemukset, jotka eivät perinteisesti ole

”kauneuteen” liittyvän tutkimuksen kohteena, eivät jää lähtökohtaisesti analyysin ulkopuolelle.

Sosiaalitieteessä tutkitaan usein erilaisia ihmisryhmiä ja asioita kuten instituutioita, identiteettejä, sukupuolta tai sosiaaliluokkia. Tutkimukseni näkökulma ja tapa tarkastella ilmiöiden affektiivisuutta pitää sisältää yksilöiden tarkasteluun liittyviä ontologisia ja metodologisia kysymyksenasetteluja, joiden kautta tämänlaisten kategorioiden käsittely ”ennalta tiedettyinä” asioina kyseenalaistuu. (Ringrose & Coleman 2013.)

Uusmaterialistisessa tutkimuksessa kategorioiden ei nähdä olevan löydettävissä tutkittavista yksilöistä sinänsä, vaan ne nähdään materialisoituvan ruumiiden välisessä affektiivisuudessa (Norman & Rail, 2016, 277). Affektin tutkiminen purkaa kategorioiden ”tiedettyjä” entiteettejä, keskittyen niiden liikkeessä oleviin suhteisiin, prosesseihin ja potentiaalisuuksiin, deleuzelaisittain ymmärrettynä termin *becoming* (tuleminen) kautta (Coleman 2012). Affektiivisuuden teorioita hyödyntäen ulkonäön, minuuden ja sukupuolen ruumiillista ja sosiaalista moniulotteisuutta on mahdollista tutkia hyvin erilaisista lähtökohdista esimerkiksi diskursseihin keskittyvään tutkimukseen nähden. Ei olekaan yllättävää, että affektiivisuus ja uusmaterialistiset tutkimussuuntaukset ovat olleet sukupuolentutkimuksessa hyvin esillä viime vuosina. Kun subjektiviteetin muotoutuminen nähdään affektiivisena prosessina, sukupuoli ei asetu määräämään yksilön tietynlaisuutta, vaan se nähdään määräävän rakenteen sijasta olosuhteena. (vrt. Coleman 2012; Ringrose & Coleman 2013.) Affektiivisuuteen keskittyessä sukupuolen, ulkonäön tai minuuden käsitteiden ei tarvitse sisältää pelkistettyjä ja ennalta tiedettyjä syy-seuraussuhteisiin kiinnittyviä määritelmiä ollakseen käyttökelpoisia analyysin työvälineitä. (Coleman 2012, 74). Affektiivisuus toimii tutkimuksessani siis pikemmin subjektiviteetin ja sukupuolen tietynlaisuuksien selittäjänä kuin toisinpäin.

Tämänlainen lähestymistapa on kiinnostava myös siksi, että toisin tekemisen ja toisenlaisiksi tuleminen mahdollisuudet toimivat subjektiviteetin rakentumisessa ”samalla tasolla” kuin eriarvoistavat käytännöt ja kategoriat, ei siis ylhäältä määräytyvän rakenteen kautta. Eriarvoisuus nähdään edelleen todellisena ja kipeänä osana maailmassa olemista, ja affektiivisuuden tutkimus voikin osoittaa, millä tavoin eriarvoisuus usein toimii hyvin intensiteettisenä toiminnan ja subjektiviteetin muodostumisen olosuhteena.

Uusmaterialistisessa affektiivisuuden tutkimuksessa on kuitenkin myös mahdollista ottaa huomioon poikkeavat, eri suuntiin virtaavat, oudot, ristiriitaiset ja vaikeasti artikuloitavat halut ja tunteet, eivätkä ne jää kategorioihin sopimattomuudessaan jo lähtökohtaisesti tutkimuksen ulkopuolelle. (Ringrose & Renold 2014, 773). Affektiivisuuden teorian avulla pystyn lähestymään tässä tutkimuksessa ulkonäkökokemusta ruumiillisena, tunteellisena ja psykologisena prosessina, joka on epälooginen, moniulotteinen ja ainutlaatuinen, sekä ottamaan huomioon myös ei-inhimillisen materiaalisen todellisuuden toiminnan ulkonäkökokemuksen affektikokoumassa.

Intensiteetit

Tässä tutkimuksessa intensiivisyys ja intensiteetit kuvaavat affektin *tietynlaisuutta*, affektin erityisen voimakasta energiaa ja tunnetta. Jotkin asiat toimivat yksilön kokemuksessa toisia intensiivisemmin, jolloin esitän niihin liittyvän affektiivisuuden olevan *intensiteettistä*. Koska affektin tapaan intensiteetti ei ”ole olemassa” tietynlaisena, se nimenomaan *tulee* intensiteettiseksi yksilön ja ympäristön suhteissa, tietyssä ajassa ja paikassa, ja sillä on erilaisia kestoja. Colemanin (2012) tutkimuksessa intensiteetit ovat osa sitä affektiivisuutta, jonka kautta ruumiit tulevat olemassaoleviksi, joidenkin suhteiden ja suhteisuuksien järjestyessä erilaisten intensiteettien ja temporaalisuuksien kautta. Kuvaan Colemanin (2012) sekä Ringrosen ja Renoldin (2014) tapaan intensiteetin käsitteen avulla niitä asioita, jotka näyttävät erityisen tärkeinä, tunteita herättävinä tai ristiriitaisuuksia sisältävinä aspekteina ulkonäkökokemuksessa.

Coleman (2012, 113) analysoi tutkimukseensa osallistuneiden tyttöjen ulkonäön ja minuuden tulemista intensiteettiseksi osiksi heidän ruumiitaan. Coleman näkee minuuden ja ulkonäön toimivan ruumiin ”eliminä” (*organ*), jolloin ruumis ymmärretään materiaalisena ja sosiaalisena, kehollisen ruumiin jäsenien rajoja ylittävänä kokonaisuutena. Toiset ruumiin ”elimet” tulevat tyttöjen haastatteluissa toisia intensiteettisimmiksi ja tämä voi rajoittaa ruumiin mahdollisuuksia; ruumis voi tulla ymmärretyksi moninaisuuden sijasta vain yhden aspektinsa kautta. Colemanin tutkimuksessa ulkonäkö tulee erityisen merkittäväksi tyttöjen kokemuksessa omasta ruumiistaan etenkin suhteessa poikiin ja siihen, mitä pojat mahdollisesti heidän kehoistaan ajattelevat. (Coleman 2012). Ulkonäkö on siis sellaista affektiivisuutta, johon sukupuoli ja (hetero)seksuaalisuus liittyvät erityisen intensiteettisesti.

Kokemuksen intensiivisyyteen liittyy myös ajatus siitä, että ruumis kokee asioita intensiteettisesti ennen tietoista merkityksenantoa (em. 66.) Näen tämän yhtenä selityksenä sille, että ulkonäköön liittyviä intensiteettisiä tunteita ei välttämättä ole mahdollista hallita tiedostavalla ja analyttisellä suhtautumisella.

Ringrose ja Renold (2014, 774–775) nostavat nuorten brittiläistyttöjen parissa tehdyssä tutkimuksessaan sanan ”huora” affektiiviseksi intensiteetiksi, jonka erityislaatuisuuden huomioimisen he näkevät tärkeäksi tutkimuksen suunnanantajaksi. Huora-sanalla on pitkä historia diskursiivisena ja materiaalisena kategoriana, ja se toimii erilaisissa tilanteissa niin halventavana nimityksenä kuin myös vastustuksen keinona. Sanan ”huora” intensiteettisyyden tietynlaisuus muotoutuu kontekstista: jaetussa kulttuurisessa ymmärryksessä se on jo lähtökohtaisesti intensiteettinen, mutta tutkimuksessa on mahdollista huomioida intensiteettisyyden monitahoisuus niin tutkittavan aiheen kuin itse tutkimuksen metodologiankin tasolla. Ringrosen ja Renoldin tutkimus (2014) pyrkii tunnistamaan intensiteettejä olemalla herkkä tutkittavalle aiheelle koko tutkimusprosessin ajan, ja tutkijoiden omat tuntemukset ovat tärkeitä intensiteettien paikantamisessa. Analysoidessani minuuden ja sukupuolen intensiteettejä, pyrin vastaavalla tavalla tunnistamaan aineistosta niihin liittyviä voimakkaita tunteita ja ristiriitaisuuksia. Intensiteetti on myös tärkeä työkalu, jonka avulla sisällytän tutkimukseeni yhteiskuntakriittisen otteen ja analysoin sukupuoleen liittyvää epätasa-arvoa. Intensiteetin käsitteen avulla osoitan, että minuuden ja sukupuolen suhteet ja niihin liittyvät ruumiilliset ulkonäkökokemukset ovat usein yhteydessä yhteiskunnan eriarvoisiin sukupuolittuneisiin rakenteisiin sekä toiminnan ja ajattelun tapoihin. Sukupuoli on merkittävä ja *intensiteettinen* osa affektiivista maailmaa, ruumiillista subjektiviteettia ja ulkonäkökokemusta.

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Seuraavaksi esittelen sekä teoreettisia että käytännöllisiä tutkimukseni lähtökohtia. Aloitan uusmaterialistisesta teoriasta ja affektikokoumista, jonka jälkeen esitän tutkimuskysymykseni. Lopuksi esittelen aineiston sekä analyysimenetelmäni.

Uusmaterialistinen tutkimusote ja affektikokoumat tutkimuksen lähestymistapana

Lähestyn tässä tutkimuksessa ulkonäön ilmiötä uusmaterialistisen teorian ja erityisesti affektikokouman käsitteen kautta. *Sociology and the New Materialism* (Fox & Alldred 2017) –metodioppaassa esitellään uusmaterialistisia tiedon tuottamisen tapoja ja havainnollistetaan, miten sosiologista tutkimusta voi tehdä uusmaterialistisista lähtökohdista. Oman tutkimukseni aineiston analyttinen lähestyminen mukailee teoksessa esiteltyjen, uusmaterialistisessa ajattelussa keskeisten, affektikokoumien (*affective assemblages*) ideaa. Fox & Alldredia (2017) mukaillen lähden hahmottamaan analyysiani ajatuksesta, jonka mukaan ruumiilliseen subjektiviteettiin ja minäkokemukseen kiinnittyvä ulkonäkökokemus on dynaaminen affektikokouma, jonka prosesseissa syntyy sekä toimintaa rajoittavia että mahdollistavia ulottuvuuksia. Toteutan tutkimuksessani uusmaterialistisen teorian pääperiaatteita, jotka ovat Foxin ja Alldredin mukaan ymmärrystä siitä, että 1) materiaallinen maailma ei ole staattista ja kiinteää olemusta vaan suhteista ja liikkuvaa 2) materiaallinen ja sosiaalinen toimivat toistensa kautta ja ovat erottamattomat 3) todellisuus tulee olemassa olevaksi toiminnassa – toiminnan käsitteen tulee siis kattaa myös ei-elollisen tuottama toiminta ja yhteisvaikutus. (Fox & Alldred 2017, 4.) Tarkastelen ulkonäkökokemusta siis moniulotteisena ruumiillisena kokemuksena, joka on rihmastomaisesti sosiaalisesta ja materiaalisesta todellisuudesta muodostuva liikkeessä oleva prosessi.

Yksi keskeisistä uusmaterialistisen feminismin perinteistä (Braidotti 2002; Coleman 2012; Coleman & Ringrose 2013) nojaa ranskalaisen filosofin Gilles Deleuzen (ja hänen yhdessä Félix Guattarin kanssa 1970–80 -luvulla kirjoittamien) filosofisiin teoksiin ja niiden sovelluksiin. Deleuzelaista filosofiaa on käsitelty feministisessä tutkimuksessa myös kriittisesti: siinä on osoitettu olevan puutteita esimerkiksi eletyn naisruumiin erityislaatuisuuden huomioimisessa. Kriittisten huomioiden ohella on kuitenkin tunnistettu,

miten deleuzelaisen käsitteistön myötä feministiselle tutkimukselle avautuu mahdollisuuksia kartesiolaisen dualismin purkamiseen ja ruumiin ymmärtämiseen uudella tapaa. (Grosz 1994) Mikään teoria ei sinänsä voi tarjota vastauksia kaikkiin feministisiin kysymyksiin tai ongelmiin, mutta erilaiset teoriat mahdollistavat erilaisia tutkimuksia ja todellisuuden ymmärtämisen tapoja, toimien tietyssä ajassa ja paikassa, tietyn tutkijan tekemien valintojen kautta. Affektiivisen käänteen ja sen rinnalla kehittyneen uusmaterialistisen tutkimuksen aallon myötä deleuzelaisesta filosofiasta ammentava tutkimus on tällä hetkellä merkittävässä osassa feministisen tutkimuksen kenttää (Braidotti 2002; Coleman 2012; Coleman & Ringrose 2013; Iverson & Renold 2013) ja nämä näkökulmat ovat innoittaneet omaa tutkimustani sekä yleensä mahdollistaneet oman tieteellisen intressini muodostumisen.

Coleman ja Ringrose (2013) näkevät deleuzelaisen metodologian tarjoavan vastauksia sosiaalitieteissä kasvavaan tarpeeseen löytää keinoja tutkia sosiaalista maailmaa muuttavana, epäjärjestyksellisenä ja aistimuksellisena. Deleuzelaiseen käsitteistöön kuuluvat affekti, suhteisuus ja moninaisuus ovat myös tässä tutkimuksessa olennaisia, ja lähestymistapani affektiivisuuteen muotoutuu hyvin pitkälle Deleuze-vaikutteisen tutkimuksen kautta. Coleman ja Ringrose eivät väitä, että deleuzelainen lähestymistapa mullistaisi tai kumoaisi aikaisemman sosiaalitieteellisen tutkimuksen, mutta rohkaisevat suuntaamaan tutkimusta uusille poluille, kehittämään uudenlaisia tapoja huomata ja ymmärtää maailmaa. Maailman ”tietämisen” sijasta tulisikin tarkastella maailmaan *liittymistä* – tähän ajatukseen kuuluu olennaisesti ymmärrys siitä, että tutkimus ei pelkästään havainnoi jotain olemassa olevaa, vaan se on samanaikaisesti myös todellisuutta luovaa toimintaa. Tutkija on aina itse jollain tavalla osana tutkimuskohdettaan, sekä vastuussa niistä rajanvedoista, joita tutkimuksessaan tuottaa. (Ringrose & Coleman 2013.)

Deleuzelainen metodologian mukaan käsitteet luovat todellisuutta ja teoria nähdään käytäntönä. Lähestymistapaa ei siis voi sijoittaa perinteiseen sisällönanalyysiin ja sen teorialähtöiseen, teoriaohjaavaan ja aineistolähtöiseen tutkimustapaan, vaikka onkin Ringrosen ja Colemanin (2013) mukaan luultavasti lähempänä jälkimmäistä kuin edeltäviä. Vaikka deleuzelainen lähestymistapa ei tarjoa yleispäteviä metodeita tai kaavoja, joiden avulla olisi mahdollista saavuttaa varmaa tietoa maailmasta, se tarjoaa silti periaatteita,

joiden avulla lähestyä tutkimusta. Kun teoriaa ei eroteta käytännöstä, ei metodologiaakaan voida täysin erottaa teoriasta. Tämä metodologian ja ontologian yhteen sulautuminen näkyy omassa tutkimuksessani teorian ja metodologian yhteenkietoutumisena: on vaikeaa tehdä selkeää erottelua, mikä tutkimuksessani on erityisesti teoriaa ja mikä metodologiaa. Pysin ottamaan omassa lähestymistavassani huomioon deleuzelaisen metodologian sisältämän kehotuksen kehittää teoreettisia käsitteitä kekseliäästi, jokaisen tutkimuskohteen erityislaatuudelle sopivaksi, sekä ymmärryksen tutkimuksessa kehitettävien ideoiden ja konseptien dynaamisesta ja todellisuutta luovasta luonteesta. (Coleman & Ringrose 2013.)

Pyrkimyksenäni ei kuitenkaan ole tehdä sellaista posthumanistista tutkimusta, joka erkaantuisi radikaalilla tavalla sosiaalitieteiden perinteisestä ihmiskeskeisyydestä. Inhimillinen kokemus on tutkimukseni keskiössä, ja käyttämäni perinteisistä tekstimuotoisista kirjoituskutsuvastauksista koostuva aineisto mahdollistaa ulkonäkökokemuksen tutkimisen ruumiillista subjektiviteettia rakentavan omakohtaisen minuuskokemuksen sekä ruumiin historian kautta. Uusmaterialistisen metodologian avulla pyrin saamaan analyysiini näkökulman, jonka avulla voin väistää ja ylittää rakenteiden ja toimijuuden, subjektin ja objektin sekä ruumiin ja mielen kahtiajakoja, ja samalla kertoa jotain nimenomaan inhimillisestä toiminnasta ja yhteiskunnasta. En käsittele ulkonäön ilmiötä rakenteiden ja normien ylhäältäpäin määräävyyden näkökulmista, jolloin yksilön toiminnan ajateltaisiin määräytyvän yhteiskunnallisten rakenteiden ohjaamana, mutta en kuitenkaan halua tutkimuksessani väistää normien ja vallan kysymyksiä. Yhteiskunnalliset normit ovat mukana ulkonäkökokemuksen affektikokoumissa, joissa ne toteutuvat toiminnan, suuntautumisten ja suhteisuuden kautta. Valtarakenteisiin voi suhtautua mahdollisuuksia tuottavien olosuhteiden muovaajina, jotka ovat olemassa ilman, että niitä tarvitsee ymmärtää hierarkkisesti ylempänä ja määrävänä sosiaalisen todellisuuden tasona (Renold & Mellor 2013, 26).

Näen valtarakenteiden, normien, toiminnan ja kokemuksen muotoutuvan rihmastomaisissa kokoumissa toistensa läpi. (Coleman & Ringrose 2013.) En siis pyri analyysissäni paikantamaan ulkonäkö- ja sukupuolienormien toteutumista ulkonäköelämäkertatarinoissa siten, että näkisin niiden ”vaikuttavan” yksilöiden minuuteen ja toimintaan. Koska ymmärrän minuuden ja ulkonäkökokemuksen osana ruumiillisen subjektiviteetin

dynaamista muotoutumisen prosessia, jossa sosiaaliset normit liikkuvat ruumiiden ja ympäristöjen välillä, normeja ei voi nähdä yksinomaan määräävinä rakenteita. Normit ja subjektiviteetit tulevat olemassaoleviksi toistensa kautta, toiminnassa, ja tämän vuoksi myös toisin tekemiset ovat mahdollisia. Sen sijasta, että havainnoisin rakenteita ja kategorioita ja selittäisin ilmiöitä niiden kautta, kartoitan ulkonäkökokemuksen muodostumisen ja kiinnittymisen prosessia sellaisesta näkökulmasta, jossa ilmiön eri osat alueet toimivat rihmastomaisesti ”samalla tasolla”, ei-hierarkkisesti. Tarkastelen ulkonäkökokemuksen kiinnittymisiä minuuteen ja sukupuoleen ja analysoin näissä suhteissa syntyviä toiminnan mahdollisuuksia, paikantaen tämän prosessin ruumiillisten, materiaalien (inhimillisen sekä ei-inhimillisen), sosiaalisten, psykologisten ja yhteiskunnallisten ilmiöiden laajempaan yhteistoimintaan.

Analyysini tarkoituksena ei ole kategorisoida ja määritellä vastaajia tiettyjen ryhmien edustajiksi, muodostaa selkeärajaisia kategorioita tai koota aineistoa kuvailevia tyyppitarinoita. En siis perusta analyysiani aineistossa esiintyvien erojen, kuten sukupuolen, iän ja ruumiin koon, merkittävyyden ”ennalta tiedettyyn” selitysvolmaan. (Coleman 2012; Norman & Rail 2016). Pikemmin haluan olla sensitiivinen sille, miten vastaajien väliset erot mahdollisesti muotoutuvat ja linkittyvät erilaisten aiheiden yhteydessä eri tavoilla. Lähestyn yhteiskunnallisia eroja ulkonäkökokemuksen muotoutumisen olosuhteina (Coleman 2012). Tarkastelen, millä tavoin ne tulevat ulkonäkökokemuksen moniulotteisuudessa aktivoineeksi toiminnan mahdollisuuksia ja rajoitteita, ja miten ulkonäkökokemuksen intensiteetit mahdollisesti muotoutuvat niiden kautta.

Käsitän affektiivisuuden tässä tutkimuksessa laajimmillaan sellaisena prosessina, jossa ruumiit ja asiat tulevat olemassaoleviksi. Ymmärrän tutkimukseni keskiössä oleva ulkonäön ilmiön soveltamalla sitä Foxin ja Alldredin (2017) esittelemään affektikokouman käsitteeseen. Esitän ensinnäkin, että heteroseksuaalisuuden instituution, median representaatioiden, diskurssien, ruumiillisten subjektiviteettien ja materiaalien asioiden välillä liikkuva ulkonäköön liittyvä affektiivisuuden virta voidaan käsittää *ulkonäön affektikokoumana*. Toiseksi, ihmisten kehojen, ulkonäkörepresentaatioiden ja materiaalien asioiden kautta subjektiviteetteihin kiinnittyy affektiivisia orientoitumisia, käsityksiä, tunteita ja mieltymyksiä, ja tämä affektiivisuus taas tulee osaksi sitä prosessia,

jossa suhtautuminen/suhteutuminen yksilön omaan sekä muiden kehoihin muotoutuu. Minuus, sukupuoli ja ulkonäkö kietoutuvat affektiivisesti yhteen osaksi ruumiillista subjektiviteettia, ja hahmotan tämän yksilön henkilökohtaiseen kokemusmaailmaan kiinnittyvää ilmiön **ulkonäkökokemuksen affektikokoumaksi**.

Ulkonäkökokemus, joka on tutkimukseni keskiössä, liittyy siis yksilön ruumiilliseen subjektiviteettiin ja on yhdenlainen affektikokouma, joka tulee olemassaolevaksi laajemman ulkonäön affektikokouman kautta. Nämä kokoumat ovat liikkeessä olevaa moniulotteista prosessia, jota on mahdotonta rajata tai tarkkaan määritellä, joten tutkimukseni ei pyri selvittämään näiden kokoumien sisältöä tai edes ottamaan huomioon kaikkia niitä seikkoja, jotka niihin voivat liittyä. Affektikokoumien ajatuksen kautta on mahdollista lähestyä ulkonäköä siten, että pyrkimyksenä on ymmärtää samanaikaisesti sen liikkeessä olevaa moniulotteisuutta ja rajallisuutta, henkilökohtaisuutta ja yhteiskunnallisuutta sekä materiaalisuutta ja sosiaalisuutta. Tämä näkökulma myös mahdollistaa ulkonäön kokemuksellisuuden tutkimisen sillä tavoin, että aihetta voi pyrkiä ymmärtämään ilman erilaisten kokemusten tai subjektiviteettien kategorisointia ja yleistämisestä.

Tutkimuskysymykset

Tutkimuskysymykseni ovat:

- 1) Miten ulkonäkökokemuksen affektikokouma muotoutuu ruumiillisen subjektiviteetin, minuuden ja sukupuolen suhteissa?
- 2) Miten ulkonäkökokemuksen, minuuden ja sukupuolen suhteissa muodostuu toiminnan rajoja ja mahdollisuuksia?
- 3) Miten erilaiset intensiteetit toimivat ulkonäkökokemusten tietynlaisuuksissa?

Suhtautumisessa yksilöihin tutkimuksessa käyttämäni uusmaterialistinen teoria painottaa selvärajaisten subjektiviteettien sijaan subjektiviteetin suhteista rakentumista toiminnassa, jolloin minuudelle muodostuu erilaisia liikkuvia rajapintoja. Näin ollen pyrin selvittämään tutkimukseni kohteena olevien ilmiöiden suhteita, intensiteettejä sekä ajassa ja paikassa muotoutuvia tietynlaisuuksia, ja näissä prosesseissa muodostuvia toiminnan rajoja ja

mahdollisuuksia, pikemmin kuin kuvaamaan ilmiöiden kokonaisvaltaista olemuksellisuutta. Uusmaterialistista näkökulmista käsin ilmiöt, kuten tässä ulkonäkökokemus, nähdään rakentuvan verkostomaisessa dynaamisessa yhteistoiminnassa (Fox & Alldred 2017). Lähestyn siis ulkonäköä ruumiin, minuuden, materiaalisen ympäristön ja materiaalistien ”asioiden”, sukupuolen, iän ja muiden yhteiskunnallisten erontekojen, sekä ulkonäköön liittyvien normien ja ihanteiden, rihmastomaisina suhteisuuksina, affektien virtana ja intensiteetteinä. Tutkin tähän kokoumaan liittyvää yksilön kokemuksen muodostumista, eli ulkonäkökokemuksen affektikokoumaa ruumiillisen subjektiviteetin, minuuden ja sukupuolen suhteissa.

Aineisto ja kirjoituskutsu

Analyysissä käsittelemäni aineisto on kerätty osana Turun yliopiston taloussosiologian oppiaineessa toteutunutta *Suomi ulkonäköyhteiskuntana: väestötason tarkastelu ulkonäköä koskevista arvoista, asenteista, normeista ja niiden muutoksesta* –tutkimusprojektia (2016 – 2018). Projekti oli Emil Aaltosen säätiön rahoittama ja sen vastaavana tutkijana toimi Outi Sarpila. Projektin yhteydessä toteutettiin *Arkielämä ja ulkonäkö 2016* –kyselytutkimus, jossa kerättiin ulkonäköaiheinen väestötason kyselyaineisto. Tämä aineisto koostuu kyselylomakeaineistosta (N = 1600) sekä kyselyn yhteydessä kerätyistä ulkonäköelämäntarinakirjoituksista (N = 38). Lomakekyselyssä kysyttiin halukkuudesta osallistua jatkotutkimukseen, eli ulkonäköelämäntarinan kirjoittamiseen, ja tähän vastanneille yhteensä 517 henkilölle lähetettiin kirjoituskutsu kevään ja kesän 2016 aikana. Tässä tutkimuksessa käytän pelkästään tarina-aineiston 38 vastausta. Vastaajat ovat suomenkielisiä 17–73 -vuotiaita naisia (30 kpl) ja miehiä (8kpl), joista kukaan ei mainitse rotuun, etnisyyteen tai vammaisuuteen liittyviä ominaisuuksia. Aineiston kaksi suurinta vastaajaryhmää ovat noin 60-vuotiaat naiset sekä noin 20-vuotiaat naiset. Myös miesvastaajat ovat eri ikäisiä, 20–68 -vuotiaita. Yksi naisvastaajista kertoo olevansa transsukupuolinen nainen. Vastaukset ovat keskimäärin sivun pituisia, mutta vastausten pituus vaihtelee muutamasta lauseesta kahdeksaan sivuun.

Kirjoituskutsulomake on kokonaisuudessaan löydettävissä kohdasta Liite 1. Tähän poimin kirjoituskutsusta sen osan, jossa kuvaillaan, minkälaisia vastauksia tutkimukseen toivotaan, havainnollistaakseni tarinoiden kirjoittamisen lähtökohtia.

Jatkotutkimuksessa kiinnostuksen kohteena ovat suomalaisten ulkonäköelämäntarinat.

Pyydämme Sinua kertomaan kokemuksiasi ja muistojesi ulkonäön merkityksestä elämäntarinan muodossa. Halutessasi voit myös keskittyä tiettyyn elämänvaiheeseen, jota pidät erityisen tärkeänä aiheen kannalta. Kirjoituksen tyyli ja pituus ovat vapaat. Tärkeintä on aitous ja omakohtaisuus.

Voit käyttää elämäntarinan kirjoittamisen apuna seuraavia kysymyksiä:

- *Mitä ulkonäkö on merkinnyt sinulle elämän eri vaiheissa? Onko ulkonäkö ollut sinulle erityisen tärkeä tietyissä elämänvaiheissa? Jos, niin miksi?*
- *Missä määrin koet, että ulkonäölläsi on ollut merkitystä sen kannalta, millaiseksi elämäsi on muotoutunut?*
- *Miten ulkonäkö on vaikuttanut sosiaalisiin suhteisiisi, opiskelu- ja uravalintoihisi tai ylipäätään menestykseesi parisuhteissa, ystävyysuhteissa, opinnoissa tai työelämässä?*
- *Onko ulkonäöstäsi ollut sinulle muuten hyötyä tai haittaa elämäsi varrella? Onko ulkonäkö estänyt sinua tekemästä jotain tai saavuttamasta jotain elämässä? Entä edesauttanut? Jos, niin millaisista ulkonäöllisistä ominaisuuksista koet olleen sinulle hyötyä tai haittaa?*
- *Millainen merkitys ulkonäöstä huolehtimisella on ollut sinulle eri elämänvaiheissa? Missä määrin olet pyrkinyt muokkaamaan ulkoista olemustasi esimerkiksi urheilemalla, syömisen avulla tai vaatetuksella ja muilla kulutusyhteiskunnan tarjoamilla tuotteilla tai palveluilla?*

Tutkimusprojektissa elämäkertakirjoitukset identifioitiin aiemman lomaketutkimuksen yhteyteen, jonka mahdollistamana tarinoiden yhteyteen liitettiin tieto sukupuolesta, iästä ja jos saatavilla, tieto vastaajan ammatista ja asuinpaikkakunnan koosta. Tässä tutkimuksessa minulla ei ole pääsyä itse lomaketutkimukseen, vaan tutkimukseni rajautuu ulkonäkötarinoihin sekä edellä mainitsemiin lomaketutkimuksesta ulkonäkötarinoihin liitettyihin tietoihin. Numeroin ulkonäkötarinat 1–38 siinä järjestyksessä, jossa ne olivat vastaanottamassani tiedostossa. Identifioin siteeraamani tarinat esimerkiksi tavalla (t25, 65v. nainen), jolloin t25 tarkoittaa tarinaa numero 25, jonka jälkeen mainitsen vastaajan iän ja sukupuolen.

Aineistonkeruun kirjoituskutsussa vastaajia pyydettiin pohtimaan ulkonäön merkitystä ja vaikutusta eri elämänvaiheisiin ja elämäalueisiin. Vastaajilta kysyttiin, onko ulkonäöllä ollut merkitystä sen kannalta, minkälaiseksi heidän elämänsä on muodostunut ja onko

ulkonäöstä ollut esimerkiksi hyötyä tai haittaa. Näissä kysymyksissä ulkonäköä lähestytään olemuksellisenä ja tiedettävissä olevana ”asiana” – ulkonäkö on jotain, jonka kaikki visuaalisesti maailmaa hahmottavat omistavat, ja joka vaikuttaa muihin elämän osa-alueisiin ja jolle voidaan antaa erilaisia merkityksiä. Toimin omassa analyysissäni osittain vastakarvaan aineistonkeruukutsun kanssa, koska tutkin ulkonäköä sellaisena kokemuksena ja prosessina, jota ei voi ymmärtää erillisenä muista ruumiillisen subjektiviteetin aspekteista. Toisaalta tutkimuksen kieli ja tapa hahmottaa asioita eroaa useimmiten joka tapauksessa kirjoituskutsussa käytetyistä sanamuodoista. Täten en koe ongelmaksi sitä, että alkuperäistä kirjoituskutsua tehdessä kysymykset on aseteltu projektin lähtökohdista eikä niinkään omien tutkimusintressieni mukaisesti. Vastaukset sisältävät aina arvaamatonta ja monitulkintaista ainesta, vastaajat tulkitsevat kysymyksiä omien lähtökohtiensa kautta, eikä kokemuksen moninaisuudesta ole ylipäättään mahdollista muotoilla selkeitä kysymyksiä tai vastauksia.

Käsittelen tutkimuksessani ulkonäköä minuuden ja sukupuolen näkökulmista.

Yhteiskunnallisista eronteista tutkimukseni sisällyttää sukupuolen lisäksi myös iän ja ruumiin koon, ja muut erot rajautuvat pääasiassa tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Tämä raja tulee tutkimukseeni ensisijaisesti aineiston kautta. Sukupuoli, ikä ja ruumiin koko ovat aineistossa runsaimmin esiintyviä ulkonäköön liitettäviä ruumiin yhteiskunnallisia kategorisointeja. Rodullistamisesta tai vammaisuudesta ei esiinny juuri mainintoja tai kuvausta. Tähän voivat vaikuttaa aineistonkeruuseen liittyvät valinnat, joita voi pohtia kriittisesti näistä näkökulmista. Esitettiinkö tutkimuksen aihe aineistonkeruun yhteydessä niin, että mahdollisimman monenlaiset ihmiset kokivat itsensä yhtäläisesti potentiaalisiksi vastaajiksi? Vai puhutteliko tutkimus kenties juuri tiettyntyyppisiä ihmisiä, ja jos näin, millä tavoin tämä efekti tuotettiin aineistonkeruussa? Näiden kysymysten pohdinnan kautta on mahdollista kehittää aineistonkeruun onnistumista tulevissa tutkimuksissa ja varmistaa, ettei tutkimusasetelma alusta pitäen rakenna joidenkin ihmisryhmien aliedustaneisuutta tutkimuksessa.

Analyysimenetelmä

Analyysimenetelmäni on muodostunut aikaisemmin tässä luvussa esittelemieni uusmaterialististen periaatteiden mukaan. Kuvaan tässä vielä lyhyesti analyysini prosessia.

Analyysini ei noudata mitään tiettyä sosiaalitieteissä vakiintunutta menetelmällistä traditiota, vaan menetelmäni on muodostunut sosiaalitieteellisen sisällönanalyysin ja uusmaterialistisen teorian yhdistelmänä, intuitiivisen ja luovan ajattelutyön kautta, jonka olennainen osa on ollut herkkyyden säilyttävä läsnäolo aineiston kanssa. (Coleman & Ringrose 2013.) Luin aineistoa läpi useaan kertaan pitkällä aikavälillä, ensin kiinnittäen huomiota erilaisiin aineistossa esiintyviin teemoihin, kuten tunteisiin, kehon muokkaamiseen tai siihen, miten vastaajat puhuvat ulkonäön tärkeydestä elämässään. Minuus ja sukupuoli kehittyivät tässä prosessissa tärkeimmiksi aiheiksi, joiden kautta analysoin aineiston ulkonäkökokemuksen muotoutumista: minuus ja sukupuoli muodostuivat aineistoon tutustumisen prosessissani ja omassa suhteessani aineistoon lopulta eniten puhutteleviksi, intensiteettisiksi, erikoisiksi ja tunteellisiksi. Ulkonäkökokemuksen ja minuuden sekä ulkonäkökokemuksen ja sukupuolen suhteiden tarkastelu alkoi myös näyttäytyä tavalta, jolla voin lähestyä aineistoa ilman rajoittavien teemojen ja kategorisointien luomista, joiden avulla voin tarkastella jokaista ulkonäkötarinaa ainutlaatuisena.

Analyysin kohteiksi valikoituivat sellaiset vastaukset ja sitaatit, joissa minuuden, sukupuolen ja ruumiillisen subjektiviteetin suhteet ulkonäkökokemukseen tuntuivat erityisen tärkeiltä ja tiedon tuottamisen kannalta olennaisilta. Poimin aineistosta analysoitavaksi sellaisia kohtia ja vastauksia, joiden ulkonäkökokemukseen liittyvät suhteet, tietynlaisuudet ja intensiteetit mahdollistavat ulkonäkökokemuksen moniulotteisuuden havainnollistamista sekä näiden ilmiöiden ymmärtämistä ja paikantamista feministiseen tietoon. Pyrin huomioimaan aineistosta myös sellaisia yhteyksiä, jotka yllättivät tai jotka eivät aiheuttaneet välitöntä ”ymmärtämisen” tunnetta. Valikoinnin perusteet olivat liikkeessä koko tutkimuksen ajan: analyysin edetessä ja fokukseni kiinnittyessä minuuteen ja sukupuoleen, nostin aineistosta esimerkkejä, jotka havainnollistavat ulkonäkökokemusten suhteita erityisesti näihin näkökulmiin nähden. Tutkimukseni lähestymistapa painottaa teorian ja metodologian yhteenkietoutuneisuutta – palaan analyysin yhteydessä vielä niihin periaatteisiin, jotka ovat osana tulkinnan muodostumista.

6 ULKONÄKÖKOKEMUS MINUUDEN SUHTEISSA

Tarkastelen tässä luvussa sosiaalisen ja materiaalisen yhteistoiminnassa muodostuvaa ulkonäkökokemusta ja sen suhteita minuuteen. Kysyn, miten ulkonäkökokemus ja minuus ovat aineistossa toisiinsa kietoutuneita ja millä tavoin ulkonäkökokemus toimii sellaisessa ruumiillisen subjektiviteetin prosesseissa, jossa se kiinnittyy erityisen *intensiteettisesti* minuuteen. Entä onko aineistossa sellaisia ulkonäkökokemuksia, jotka eivät kiinnity minuuteen intensiteettisesti? Tarkastelen myös materiaalisen toimintaa osana minuutta, ulkonäkökokemusta ja ruumiillista subjektiviteettia, sekä pohdin, minkälainen ulkonäkökokemus voisi asettua vastustamaan ulkonäköön liittyviä normeja tai ihanteita.

Nostan minuuden tässä tutkimuksessa yhdeksi ulkonäkötarinoiden analysoinnin tärkeimmäksi näkökulmaksi. Minuus on läsnä tavalla tai toisella jokaisessa vastauksessa ja minuuden ja ulkonäön suhteiden moninaisuus, ristiriitaisuus ja tunteikkuus näyttäytyvät aineiston erityisinä ominaisuuksina. Colemanin (2012) mukaan ulkonäkö ja minuus tulevat erityisen intensiivisillä tavoin vallitseviksi ruumiin tietynlaiseksi tulemisen prosesseissa. Tämä intensiivisyys mahdollistaa ruumiin tietynlaista toimintaa, mutta ruumiin kokeminen ulkonäön ja minuuden kautta voi olennaisesti myös rajoittaa ruumiin toiminnan mahdollisuuksia. (Coleman 2012, 113.) Kun lähestyn tässä luvussa aineistoa minuuden ja ulkonäkökokemusten suhteiden tarkastelun näkökulmasta, kysyn Colemania mukaillen, minkälaisia intensiteettejä sekä toiminnan mahdollisuuksia ja rajoja aineistoni ulkonäkökokemuksissa sekä ulkonäön ja minuuden suhteissa ilmenee. Lähestyn minuuden toimintaa ulkonäkökokemuksessa ruumiillisen subjektiviteetin moniulotteisuuden näkökulmasta, jossa minuus on liikkeessä olevaa suhteisuutta ja kiinnittymistä, ruumiin sekä ympäristön kautta olemassaolevaksi tulevaa jatkuvaa prosessia. Huomion kohteena on siis tiettyjen minuuksien ja ulkonäköjen määrittelyn sijasta näiden suhteisuuksien ja kiinnittymisten prosessien ja olosuhteiden tarkastelu.

Kun ulkonäöstä pyydetään kertomaan oman eletyn elämän kautta, vastaukset sisältävät ymmärrettävästi paljon sellaisia asioita, jotka on mahdollista tulkita vastaajan ”minuuteen” liittyväksi. Vastaajat miettivät ulkonäköön liittyviä näkemyksiään, asenteitaan ja valintojaan sekä elämäntapahtumia ja niihin liittyviä muita ihmisiä ja asioita, ja näiden kautta vastaajat

rakentavat kuvaa omasta minuudestaan. Se, minkälaisiksi minuuden ja ulkonäön suhteet vastauksissa muodostuvat, vaihtelee kuitenkin paljon.

Useissa vastauksissa tehdään erotteluja ”sisäisen” ja ”ulkoisen” ruumiin välillä. Sisäisen ruumiin käsitetään olevan sitä, kuka minä olen ja miltä minusta tuntuu, kun taas ulkoinen ruumis on ”ominaisuuksia” ja joltakin näyttämistä. Ajattelutapa ilmenee esimerkiksi siten, että minuuden ja ulkonäön suhteet asettuvat ruumis/mieli -eronteon kaltaisiksi: *”ulkonäköni ei ole minä eikä se määritä olenko tarpeeksi hyvä ihminen”* (t32, 30v. nainen). Usein näitä kahta ”ulottuvuutta” verrataan toisiinsa: *”Ei se ulkonäkö vaan asenne. Minusta on ihmisen sisin tärkeämpi kuin ulkoinen haitus!”* (t2, 60v. nainen). Minuudesta puhutaan siis usein yksilön ”sisäisyyteen” liittyvänä asiana, kun taas ulkonäöstä puhutaan minuudesta ”ulkoisina” ruumiillisina ominaisuuksina. Coleman (2012) nostaa tutkimuksessaan haastateltavien tekemät minuuden ja ulkonäön erottelut tärkeäksi ruumiin tulemisen olosuhteeksi. ”Kuka minä olen?” ja ”miltä minä näytän?” –kysymysten erottelun kautta haastateltavat esimerkiksi vastustivat sitä, että ulkopuolisten ihmisten negatiiviset ulkonäköön liittyvät kommentit olisivat rajanneet minuuden ja ruumiin toiminnan mahdollisuuksia. (Coleman 2012, 113.) Tämän tutkimuksen aineistossa esiintyviä minuuden ja ulkonäön erotteluja voi analysoida samantapaisesti: näen ruumis/mieli -kahtiajakoa noudattelevan minuuden ja ulkonäön erottelun eräänlaisena kulttuurisena ja kognitiivisena ”strategiana”, kulttuurisesti jaettuna ymmärryksenä ja diskurssina ulkonäön ja ihmisen ”sisimmän” erillisyydestä, joka voi tulla osaksi ruumiillista kokemusta.

Seuraavissa kappaleissa analysoin niitä prosesseja, joissa minuuden ja ulkonäön erotteleva ajattelutapa tulee tietyillä tavoilla osaksi yksilön henkilökohtaista kokemusta ja osoitan, että erottelu ”sisäiseen” ja ”ulkoiseen” on lopulta varsin ambivalentti, eikä sen kautta ole mahdollista ymmärtää suurta osaa minuuden ja ulkonäön affektiivisista suhteista. Osoitan analyysini edetessä myös, ettei ulkonäön ja minuuden erottaminen ”sisäiseen” ja ”ulkoiseen” erilaisista syistä näyttäyty kaikille yhtäläisesti mahdollisena. Analysoimissani ulkonäkötarinoissa on lisäksi paljon sellaista ulkonäköön liittyvien piirteiden kuvausta, jossa ulkonäkö tulee minuuden ”sisäiseen” kuuluvaksi osaksi minuuden kokonaisuutta, ja toisinpäin. *”Kun on itseensä tyytyväinen sisäisesti. Se näkyy myös kauneutena!”* (t2, 60v. nainen) *”--mieheni riidoissa huomautti ulkonäöstäni erittäin rumasti ja usein. Se tuntui*

pahalta, ja kun oli paha olo näkyihän se ulospäin.” (t26, 42v. nainen) ”Jos saat itsestäsi viehättävän, on olokin sellainen koko päivän.” (t7, 62v. nainen) Noin puolessa vastauksista minuudesta ja ulkonäöstä kirjoitetaan lähinnä erillisinä, vaikkakin toisiinsa liittyvinä asioina, kun taas toisessa puolessa vastauksista ulkonäöstä ja minuudesta kerrotaan enimmäkseen toisistaan erottamattomina. Joissain vastauksissa minuuden ja ulkonäön erottelu ilmaistaan selkeästi, kun taas toisissa vastauksista minuuden ja ulkonäön suhteet näyttävät monimutkaisina tai ristiriitaisina. Usein erilaiset näkökulmat ja puhutavat kuitenkin sekoittuvat keskenään saman vastauksen sisällä, ja silloinkin, kun ulkonäöstä puhutaan minuudesta ja muusta ruumiista erillisenä ominaisuutena, sen nähdään lähes poikkeuksetta vaikuttavan elämään tavalla tai toisella.

Minuus ja ulkonäkö kietoutuvat aineistossa toisiinsa monilla kiinnostavilla tavoilla, joita ei voi palauttaa ruumis/mieli -kahtiajakoon. Aineistossa esiintyvä ”sisäisen” minuuden ja ”ulkoisen” ulkonäön erottelu on ensinnäkin usein hyvin ambivalentti ja ristiriitainen. Tämän lisäksi aineistossa on myös paljon sellaisia vastauksia, joissa ulkonäöstä ja minuudesta ei lainkaan puhuta tämänlaisen erottelun kautta, vaan siten, että niiden ajatellaan lähtökohtaisesti olevan yhtä. Hyvin tiiviit ulkonäkökokemuksen ja minuuden suhteet muotoutuvat usein intensiteettien kautta. Minuuden ja ulkonäön suhteet tulevat tällöin olennaisiksi olosuhteiksi ruumiin toiminnalle ja sille, miten suhteet ympäristöön ja muihin ihmisiin muotoutuvat. Erityisen voimakkaiksi kuvatut ulkonäköön liittyvät tunteet ovat aineistossa usein osa prosessia, joissa ulkonäkö ja minuus kietoutuvat toisiinsa intensiteettisesti ja muodostavat ulkonäkökokemuksen, joka on vastaajan elämälle hyvin tärkeä ja merkitykselliseksi koettu. Ulkonäkökokemus voi tällöin muodostua vahvasti toimintaa rajoittavaksi, mutta ulkonäkökokemuksen ja minuuden intensiteettisissä suhteissa voi muotoutua myös toiminnan mahdollisuuksia.

Minuuden ja ulkonäön suhteiden ja näissä muodostuvien intensiteettien tarkastelun lisäksi kiinnitän huomiota myös materiaalisten ja ei-inhimillisten asioiden toimintaan ulkonäkökokemuksessa. Analysoin tapoja, joilla materiaaliset asiat toimivat intensiteettien muotoutumisen prosesseissa ja minuuden, ulkonäön ja sukupuolen suhteissa. Huomion kiinnittäminen materiaalisuuteen auttaa ymmärtämään ruumiillisen subjektiviteetin moniulotteisuutta; materiaalisuuden tarkastelun kautta osoitan, ettei ruumiillista

kokemusta voi täysin palauttaa mieli/ruumis, sosiaalinen/materiaalinen -dikotomioihin, vaan se muodostuu näiden yhteistoiminnasta.

Minuuden ja ulkonäön ei-intensiteettiset suhteet

Tarkastelen analyysin aluksi sellaisia aineistossa esiintyviä ulkonäkötarinoita, joissa minuus ja ulkonäkö eivät näyttäyty intensiteettisesti toisiinsa kietoutuneina. Useissa vastauksissa minuudesta ja ulkonäöstä puhutaan ikään kuin toisistaan erillisinä asioina. Ulkonäköön liittyvät piirteet voivat ”vaikuttaa” vastaajan elämään ja aiheuttaa erilaisia tunteita, mutta ne eivät muotoudu intensiteettisiksi minuuden muotoutumisen olosuhteiksi, kuten seuraavaksi siteeraamassani vastauksessa:

Isäni perintönä sain ohuen vaalean tukan. Opiskeluaikanani 70-luvulla aloin tajuta hiusteni harvenemisen. Se oli varmasti suurin ulkonäköni liittyvä murhe. En pysty arvioimaan murheeni merkitystä vastakkaisen sukupuolen silmissä. Olisinko ollut suosituimpi tumman ja paksun tukan kanssa? Enkö koe sen johdosta rajoittaneeni sosiaalisia suhteitani. Iloinen olemukseni ja leikillisyyteni lienevät olleet merkityksellisempiä suosion salaisuuksia. (t37, 66v. mies)

Vastauksesta ilmenee, että hiusten ominaisuudet ovat aiheuttaneet jossain määrin ”murhetta” vastaajalle. Hän pohtii niiden mahdollista vaikutusta ”vastakkaisen sukupuolen” suhtautumiseen sekä miettii, olisiko tullut kohdelluksi eri tavoin toisenlaisten hiusten kanssa. Tämä ei näyttäyty vastaajalle kuitenkaan erityisen tärkeänä ja voimakkaita tunteita herättävänä asiana, vaan pikemminkin sellaisena maininnan arvoisena seikkana, joka rinnastetaan tärkeämmiksi koettuihin minuuteen liittyviin ominaisuuksiin, iloiseen olemukseen ja leikillisyyteen. Hiuksiin liittyvät harmin ja mielipahan tunteet liittyvät pikemmin minuudesta erillisen ruumiin yksityiskohdan puutteellisuuteen, kuin itse minuuteen. Hiusten ominaisuudet ovat jotain, jonka ”kanssa” vastaaja elää elämäänsä; ulkonäkö ja minuus koetaan siis erillisinä asioina, jotka voivat vaikuttaa toisiinsa, mutta eivät tulla yhdeksi. Vastaaja kertoo myös, ettei ”pysty arvioimaan”, ovatko hiusten ominaisuudet olleet osana suosituksi tulemisessa. Ulkonäkökokemukseen ei siis liity sellaisia voimakkaasti ruumiin muistiin jääneitä intensiteettejä, joissa sosiaaliset suhteet olisivat muotoutuneet

erityisesti tämän mainitun ruumiillisen piirteen kautta. Minuuden ja ulkonäön erottava ei-intensiteettinen ulkonäkökokemus ei muodostu tässä tapauksessa ruumiin toimintaa rajoittavaksi tai mahdollistavaksi.

Seuraavassa vastauksessa minuus ja ulkonäkökokemus liittyvät toisiinsa tiiviimmin, mutta niiden suhteet eivät muodostu erityisen intensiteettisiksi:

Työelämässä ja järjestötoiminnassa olen pitänyt tärkeänä pukeutua tilanteen mukaisesti. Kun päädyin edustamaan työnantajaani erilaisiin tilaisuuksiin, pyrin antamaan hyvän vaikutelman. Oli tärkeää, että vaatteet olivat kivat ja että niissä oli ""sitä jotakin"", tukka piti olla siisti ja meikkiäkin sopivasti. Tuohon aikaan hankin melko paljon uusia vaatteita, vaikka en minkään pintamuodin perässä juossutkaan. Olen aina ollut isokokoinen, joten sekin on asettanut omia rajoituksiaan. Tukka oli tuohon aikaan ""wash and go"" -mallia eli varsin lyhyt, väri vaihteli punaruskean eri sävyissä.

Nyt eläkkeellä ollessa suhtaudun ulkonäkööni entistäkin huolettomammin. Tukan - nykyään taas polkkatukka - pitää toki olla edelleen siisti ja hoidetun näköinen. Ihon hoitoon olen valitettavasti aina suhtautunut melko leväperäisesti - nykyään olen pääosin apteekin perusvoiteen käyttäjä. Meikkiä en ole käyttänyt enää aikoihin. Vaatteita hankin melko harvoin. Saan mielestäni olla ikäiseni näköinen. (t25, 65v. nainen)

Tässä ulkonäkötarinassa kuvaillaan monenlaisia ulkonäköön liittyviä seikkoja, jotka ovat vastaajalle tärkeitä ja joihin liittyy tunteita ja jopa ehdottomia sääntöjä: esimerkiksi tukan pitää olla siisti. Hiukset, vaatteet, iho ja meikki toimivat affektiivisesti ulkonäön, minuuden ja sosiaalisen ympäristön välillä. Miellyttävät vaatteet, joissa on "sitä jotakin", tulevat osaksi sosiaalisessa vuorovaikutuksessa muotoutuvaa ulkonäkökokemusta, kun vaatteiden tietynlaisuus toimii työympäristöjen sosiaalisissa suhteissa, "hyvän vaikutelman" syntymisessä. Minuus ja ulkonäkö kietoutuvat toisiinsa ulkonäkökokemuksessa, mutta tähän prosessiin liittyvät tunteet ja "pakot" eivät näyttäisi toimivan sellaisten voimakkaiden intensiteettien kautta, jotka tulisivat ruumiin toimintaa rajoittavaksi. Vastaajan mainitsemat ulkonäköön liittyvät "säännöt", kuten siisteys tai puhtaus, eivät näyttäytyä intensiteettisinä,

voimakkaina tai ristiriitaisina tunteita sisältävinä minuuden muotoutumisen olosuhteina. Ulkonäköön liittyvät seikat ovat osittain minuudesta erillisiä ominaisuuksia, joiden suhteen on mahdollista *toimia* erilaisin tavoin: hoitaa, hankkia, käyttää.

Esimerkiksi ”apteekin perusvoiteen käyttäjä” on kuvailu, joka liittyy niin minuuteen kuin ulkonäköönkin, muttei kuitenkaan tuntuisi muodostuvan kovinkaan tärkeäksi minuuden osaksi, vaan pikemmin maininnan arvoiseksi asiaksi. Ruumiin koko näyttäytyy vastaajalle seikkana, joka rajoittaa hankittavissa olevaa vaatevalikoimaa, muttei rajoita ruumiin toimintaa hyvältä näyttävänä työnantajan edustajana tai kiinnity minuuteen intensiteettisesti. Vastaaaja myös tiedostaa ikään ja ulkonäköön liittyvät yhteiskunnalliset arvotukset – nuorelta näyttämisen ihanteen – ja vastustaa vanhenemiseen liittyviä ulkonäköpaineita ja intensiteettejä lopettaessaan tarinansa toteamalla: *”Saan mielestäni olla ikäiseni näköinen.”* Minuus ja ulkonäkö voivat siis kiinnittyä toisiinsa ei-intensiteettisesti, ja ne voivat toimia samanaikaisesti ikään kuin toisistaan erillisinä ja toisiinsa kiinnittyneinä ruumiillisen subjektiviteetin osina, jolloin ulkonäkökokemus ei muotoudu toimintaa rajoittavaksi.

Koko aineiston lyhimmissä vastauksessa kuvataan niukkasanaisesti ulkonäön merkityksen vähyyttä vastaajan elämässä. Lainaan alla vastauksen kokonaisuudessaan.

En katso kokeneeni ulkonäölläni olleen juurikaan merkitystä elämäni aikana. Ehkä kuitenkin parisuhteessa jonkin verran. Pidän kuitenkin hiukset siistinä ja vaatetuksen puhtaana ja ehyenä. En ole koskaan seurannut muotia, vaan pitänyt asusteita, jotka tuntuvat mukavilta. Olen ammatiltani metsuri, eikä sillä alalla ulkonäöllä ole merkitystä. (t5, 61v. mies)

Tämä ulkonäkötarina havainnollistaa hyvin tässä kappaleessa tarkastelemieni sekä myöhemmin analysoimieni vastausten välisiä suuria eroja: toiset vastaukset ovat pitkiä, kun taas toiset hyvin lyhyitä, toisissa vastauksissa ulkonäön kerrotaan olevan hyvin tärkeä ja toisissa lähes merkityksetön. Tämän vastauksen lisäksi monessa muussakin aineiston tarinassa mainitaan, ettei ulkonäöllä ole kovinkaan paljon merkitystä vastaajan elämässä, ja usein tarinoissa mainitaan aineistonkeruun kysymyksenasettelussakin esille otetut työ ja parisuhde. Useimmiten nämä pohdinnat ovat kuitenkin yllä siteeraamaani vastausta

pidempiä, vastaajat kertovat aiheesta hieman monipuolisemmin, liittäen ulkonäkökysymyksiin mielipiteitään ja ajatuksiaan oman elämänsä eri vaiheista sekä suhteista erilaisiin ympäristöihin. Yllä siteeraamani vastaus on poikkeus lyhytensä lisäksi siinä, että ulkonäöstä puhumiseen ei juuri sisälly kuvauksia tunteista tai minuuteen liittyvää pohdintaa. Ulkonäkö on vastaajalle ikään kuin erillinen ruumiin ominaisuus, jolle voi ”tehdä” asioita (”pitää siistinä”), ja jolla voi olla jonkin verran merkitystä parisuhteessa, muttei muussa elämässä.

Tutkimuksen lähestymistapani mukaan ulkonäkökokemus on aina moniulotteista ja moninaisesti ruumiillisen subjektiviteetin rihmastoon kietoutuvaa. Näin lyhyt vastaus ei kuitenkaan kerro juuri mitään ulkonäkökokemuksen moniulotteisuudesta ja on mahdotonta tulkita, miten ulkonäkökokemus muotoutuu esimerkiksi vastaajan mainitsemassa parisuhteessa, jolloin sillä on ”ehkä kuitenkin jonkin verran” merkitystä. Voimme kuitenkin peilata tätä vastausta muuhun aineistoon ja ymmärtää tämän vastauksen kautta sitä, miten ulkonäkökokemuksen kietoutuminen minuuden kokemuksiin näyttäytyy eri vastaajilla hyvin erilaisena. Vaikka yllä siteeratun vastauksen ulkonäkökokemus ymmärrettäisiinkin osana vastaajan minuutta ja ruumiillisen subjektiviteetin muotoutumisen prosessia, ulkonäköön liittyvät asiat eivät selvästikään näytä olevan vastaajalle intensiteettinen minuuden muotoutumisen olosuhde. Se, ettei vastaajalla tunnu olevan aiheesta paljonkaan sanottavaa, kertoo jotain tämän ulkonäkökokemuksen tietynlaisuudesta.

Minuuden ja ulkonäön intensiteettiset ja ristiriitaiset suhteet

Aineistossa on useita vastauksia, joissa ulkonäön koettu merkitys kiinnitetään olennaisella tapaa minuuteen, ja joissa ulkonäkö ja minus tulevat erityisen intensiteettiseksi ruumiillisen subjektiviteetin muotoutumisen olosuhteiksi. Ulkonäön nähdään näissä vastauksissa olevan osa elämää hyvin kokonaisvaltaisella tavalla ja kokemus siitä ”kuka minä olen” muotoutuu moninaisten ulkonäköön liittyvien seikkojen ja olosuhteiden kautta. Seuraava aineistoesimerkki kuvaa tämänlaisia, intensiteettisiä ja ristiriitaisia, ulkonäön ja minuuden suhteita.

Mitä ulkonäkö on merkinnyt minulle eri elämänvaiheissa? Tätä kysymystä pohtimaan lähtiessäni totesin, että en osaa ehkä eritellä, miten se on

vaikuttanut minun ympäristööni ja saavutuksiini siinä. Tässä ajattelen siis ympäristön myös sosiaalisena ja kulttuurisena käsitteenä eli esim. ihmissuhteisiin tai työpaikan saantiin. Se mihin ulkonäköni on kuitenkin voimakkaasti vaikuttanut on minuun itseeni ja sitä kautta tekeemiini elämänvalintoihin ja elämäni yleisesti. - -

Ala-asteella aloin pitää itseäni lihavana. Minua kutsuttiin läskimoosekseksi yms. Nyt jälkikäteen ajateltuna minä olin hiukan ylipainoinen. Ollessani viidennellä luokalla valittelin äidilleni mahastani uimapuvussa, samaan tapaan kuin hän oli sanonut minulle itsestään. Silloin hän sanoi minulle, että olisi parempi syödä vähemmän vanukasta. Siitä alkoi ensimmäinen laihdutuskuurini. Samalla venähdin kuudenella luokalla pituutta. Lopputuloksena oli todella hoikka tyttö. - -

8-luokalla aloin seurustella ja yhtäkkiä minulla oli runsaasti ""vientiä"". Sen jälkeen käsitykseni ulkonäöstäni (itsestäni) koheni (kuitenkin siten, että se oli sidoksissa toisten suhtautumiseen minuun). Näin jatkui suhteellisen tasaisesti, kun taas lukioiässä aloin lihoa. Liikkumiseni väheni, kun sain ajokortin ja päihteiden käyttö lisääntyi. Koen, että tuolloin olin ehkä kaikkein eniten hukassa itseni kanssa ja pidin itseäni arvottomana. Olin ihmissuhteessa, jossa myös sain toistuvasti palautetta siitä, että olen liian lihava enkä enää saman näköinen kuin tavatessamme yläasteella. - -

Raskauden jälkeen tiputin painoa useita kertoja ja lihoin uudestaan kilot takaisin. Jojoilin jonkun vuoden, kunnes ammattikorkeakoulun viimeisenä vuonna lisäsin liikunnan määrää ja liityin Keventäjät-palveluun. Laihdutin toivottavasti viimeistä kertaa. Tuon jälkeen olen ollut vielä kerran raskaana, mutta tulleet kilot tippuivat kuin itsestään.

Sen sijaan stressaamiseni liikunnan määrästä ja terveellisestä ruokailusta on ollut aaltoilevasti kokoaikaista. Välillä helpottaa ja välillä on vaikeampaa. Pelkään, että lihon. Jossain vaiheessa tajusin, etten tulisi koskaan tyytyväiseksi itseeni sitä kautta, että pyrin korjaamaan vikojani. Jos

sain poistettua karvat ja pudotettua painon. Oli mahassani liikaa löysää, eivätkä vatsalihakset näkyneet. Tai reiteni olivat liian paksut. Rintani rumat tms. Tajusin hiljalleen (psykoterapiainkin tukemana), että ainut keino hyvinvointiin oli alkaa ymmärtää, että ulkonäköni ei ole minä eikä se määritä olenko tarpeeksi hyvä ihminen. En ole misään nimessä vielä perillä matkallani (tuskin koskaan), mutta pyrin haukkumaan itseäni vähemmän muille ja ajatuksissani. (t32, 30v. nainen)

Kertoja on miettinyt omaan ulkonäköönsä liittyviä asioita paljon koko elämänsä aikana ja hän näkee ulkonäön olevan erottamaton osa elämää ja maailmassa olemista. Vastaaja on kokenut ulkonäkönsä suhteen hyvin erilaisia tilanteita, niin kiusaamista sekä ihailua, riippuen siitä, miten hänen ruumiinsa on kulloinkin vastannut hoikkuuden ihannetta. Pelko vääränlaiseksi tulemisesta, lihomisesta, on jäänyt osaksi vastaajan ruumiillista kokemusta, eikä hän usko pääsevänsä siitä koskaan aivan täysin eroon. Ruumiin koko ja siihen liittyvät arvotukset toimivat ruumiillisen subjektiviteetin rakentumisessa useassa aikaulottuvuudessa, nykyhetkessä, ruumiin kokemushistorian kerrostumissa, sekä tulevaisuuteen suuntautumisessa. Nämä aikaulottuvuudet tulevat ei-lineaarisesti osaksi ulkonäkökokemusta esimerkiksi tulevaisuutta koskevan pelon ja kiusatuksi tulemisen muistojen muodostamien intensiteettien kautta.

Vastaaja kertoo tarinansa alussa ulkonäön vaikuttaneen voimakkaasti niin minuuteen kuin elämään yleisesti, ja myöhemmin hän myös analysoi yhteiskunnassa vallitsevaa ulkonäköön liittyvää arvottamista. Vastaaja on kokenut oman ruumiinsa kautta yhteiskunnassa vallitsevat ulkonäköön liittyvät arvotukset sekä syrjityn että ihailun kohteen näkökulmasta, ja ruumiillisen kokemuksen sekä tiedostavan pohtimisen myötä hän on kehittänyt kriittisen näkemyksen yhteiskunnan, ulkonäön ja minuuden suhteista. Vastaaja arvelee ”hyvännäköisten” hyötyvän etenkin sosiaalisessa elämässä ja analysoi myös oman ulkonäkönsä (”perinteisesti kauniiksi määritellyt kasvopiirteet”) tuomia etuja ja niiden myötä mahdollistuneita asioita, sekä kertoo miellyttävän ulkonäön olevan edelleen tärkeää myös pitkässä parisuhteessa, molemmille osapuolille. Toisaalta ulkonäkökokemukseen liittyy jatkuvaa kamppailua, eikä ulkonäöstä saatava ”hyöty” toimi yksinkertaisesti hyvän olon ja itsen hyväksymisen tuottajana. Vastaaja myös arvelee ”valuttaneensa” kehon

tarkkailua tyttäriinsä, etenkin isokokoisempaan, jonka näkee olevan haavoittuvammassa asemassa ruumiinsa ominaisuuksien takia. Ulkonäkökokemus siis sekä mahdollistaa että rajoittaa ruumiin toimintaa, muotoutuessaan hyvin erilaisen asioiden ja kokemusten kautta, yhteydessä toisiin ruumiisiin ja ulkonäkökokemuksiin.

Tärkein keino ulkonäköön liittyvästä tarkkailusta irtautumiseen on vastaajalle ”psykoterapiainkin tukemana” vahvistunut näkemys siitä, että keho ja minuus ovat kaksi eri asiaa. Ruumiin ja mielen erottaminen toimii tässä strategiana, jonka avulla moniulotteiselle ja kipeälle ruumiin kautta koetulle yhteiskunnalliselle ongelmalle voi pyrkiä itse tekemään jotain; jonka avulla on mahdollista vahvistaa positiivista minäkokemusta. Ruumiillinen kokemus ei kuitenkaan analysoinnin ja kriittisten näkemysten myötä muutu tuosta vain toisenlaiseksi, hyväksyväksi ja lihavuuden pelosta irtautuvaksi. Näen tämän johtuvan ruumiin kokemuksen moniulotteisesta historiasta ja affektiivisista kerrostumista, joissa lihavuus on koko elämän ajan liittynyt väheksytyksi tulemiseen ja pahaan oloon ja hoikkuus ”positiiviseen huomioon”. Ulkonäkö on vastaajan elämän varrella kiinnittynyt minuuteen erityisen intensiteettisesti ja ruumiin koko on ollut osa sitä prosessia, jossa vastaajan ruumiillinen subjektiviteetti on muotoutunut.

Moniulotteisuuden ja intensiteettisyyden vuoksi ulkonäkökokemusta ei voi yhtäkkisesti muuttaa tietoisesti. Kriittisestä suhtautumisesta huolimatta vastaaja ei voi estää ulkonäön kiinnittymistä minuuteen intensiteettisesti etenkin lihavuuden kautta, joka on erityisesti naisruumiille yhteiskunnallisesti voimakas ruumiin stigma. (Kyrölä & Harjunen 2007). Hän kuitenkin pyrkii tietoisesti rajoittamaan lihavuuteen liittyvien negatiivisten ja rajoittavien affektien kiertoa, välttämällä ruumiin tarkkailun laukaisevia toimia kuten laihdutuskuureja, sekä välttämällä ulkonäkökäyttäytymisensä ”periyttämistä” tyttärilleen. Vaikka vastaaja kertoo hyötyneensä ulkonäöstään erilaisissa tilanteissa, ulkonäkökokemus on silti suurelta osin toimintaa rajoittava. Yhteiskunnallinen eriarvoisuus, ruumiillinen kokemus ja minuus, sekä näiden tarinat ja kerrostumat, muodostavat ulkonäkökokemuksen affektikokouman, joka on toimintaa rajoittava, muttei kuitenkaan suljettu. Muutos on mahdollinen uudenlaisten kokemusten myötä, mutta se ei tapahdu yksiselitteisesti kriittisellä suhtautumisella tai päättämällä, koska ulkonäkökokemus on kiinnittynyt moniulotteisesti ja intensiteettisesti ruumiilliseen subjektiviteettiin ja minuuteen.

Myös seuraavassa vastauksessa ulkonäkökokemus muotoutuu hyvin ristiriitaisten olosuhteiden kautta, psykologisena, sosiaalisena, diskursiivisena ja aivokemiallisena rihmastona:

Ala-asteella saadut kehut ulkonäöstä kuitenkin jollain lailla saivat minut tiedostamaan, että en ole ainakaan hirveän ruma, joka oli ihan ok juttu. Piti vain odotella, että murrosikä alkaa niin en näytä niin lapselliselta muihin ikäisiini verrattuna. Olin välillä masennuksen kourissa, koska tuntui, että minua ei oteta yhtä vakavasti esim. kimeän ääneni ja pituuteni takia. Seurustelukin oli ajatuksena häpeällinen vaikka minulla olikin ihastuksia.

Sain uuden ongelman kun murrosikä alkoi yläasteen ja lukion välisenä kesänä. Nyt olin aikuismaisen näköinen, mutta en tiennyt miten pukeutua tai mikä tyylini edes oli. Sitä ei koskaan ollutkaan. Enkä voinut käyttää musiikkia apuna koska en kuunnellut mitään. Lukion ensimmäisellä luokalla olin aika masentunut erilaisuuteni takia. Katsoin itseäni paljon peilistä ristiriitaisin tuntein. Tunsin itseni ihan hyvännäköiseksi mutta samalla naurettavaksi. Minulla ei ollut juuri ketään kenelle puhua, koska vanhat ystäväni olivat jo yläasteella siirtyneet ""aikuismaisempaa"" elämään eli kaupungilla lorvimiseen ja juhlimiseen. Loppujen lopuksi en päässyt yli ulkonäköni paineista ennen kuin join kiljua kouluvuoden loppuvaiheessa parin tuttavan kanssa. Sen jälkeen tunsin alkoholin helpottavan niin sosiaalista käyttäytymistä kuin itsetuntoani. Ilman sitä en kuitenkaan voinut olla normaali lukuun ottamatta joidenkin lähisukulaisten seurassa. (t31, 26v. mies)

Ristiriitaiset ulkonäön ja minuuden suhteet muotoutuvat tässä ulkonäkökokemuksessa intensiteettisinä sekä ahdistuksen ja epävarmuuden värittäminä. Ulkonäkökokemus muotoutuu vahvasti itsen ja ympäristön välisissä suhteissa, minuuden, psyykeen, ruumiin ja ympäröivien sosiaalisten ja materiaalisten todellisuuksien yhteistulemana.

Ulkonäkökokemuksen affektikokouman tarkastelu on aikaisempienkin esimerkkien kautta osoittanut, miten se affektiivisessä monimutkaisuudessaan karkaa syy-seuraussuhteiden ja järkeilyn tavoittamattomiin. Tämä esimerkki vahvistaa käsitystä ulkonäkökokemuksen

kokonaisvaltaisesta luonteesta psyyken, ruumiin, sosiaalisen ja materiaalisen suhteissa syntyvänä prosessina, jossa ulkonäkö ja minuus ovat erottamattomia toisistaan.

Se, minkälainen kuva peilistä näkyy ja mitä tästä peilikuvasta on mieltä, ei riitä selittämään ulkonäkökokemuksen tietynlaisuutta. Vaikka vastaaja on saanut kehuja ulkonäöstään, ja on itsekin mielestään ”ihan hyvännäköinen”, minuuteen tiiviisti kuuluva ulkonäkökokemus tulee silti täyteen ahdistusta ja epävarmuutta. Masennus ja kokemus siitä, ettei kuulu joukkoon, kietoutuvat peilistä näkyvään kuvaan, muodostaen ambivalentin ulkonäkökokemuksen. *”Katsoin itseäni paljon peilistä ristiriitaisin tuntein. Tunsin itseni ihan hyvännäköiseksi mutta samalla naurettavaksi.”* Ulkonäköön liittyvästä epävarmuudesta pois pääseminen ei tässä ulkonäkötarinassa tapahdu itse konkreettisen ulkonäön muokkaamisen kautta, esimerkiksi vaatteiden tai laittautumisen avulla. Ratkaisuna toimii aivojen toimintaan vaikuttavan aineen nauttiminen, joka siten tulee osaksi ulkonäkökokemusta ja paremman itsetunnon saavuttamista.

Ikään ja sukupuoleen liittyvien oletuksien toiminta ulkonäkökokemuksen olosuhteena näkyvät esimerkiksi ajatuksissa ”aikuismaisesta” käyttäytymisestä ja ulkonäöstä. Aikuismainen ulkonäkö on nuorelle miehelle jotain erityisen tavoiteltavaa, ja esimerkiksi epäsovivaksi koettu pituus ja kimeä ääni rajoittavat vallitsevien iän ja sukupuolen järjestyksien kautta ruumiin toiminnan mahdollisuuksia, ”vakavasti otetuksi” tulemista. Alkoholin nauttimisen mahdollistama aivokemiallinen prosessi toimii merkittävänä ulkonäkökokemuksen muotoutumisen olosuhteena yhdessä sukupuolittuneiden ruumiin ihanteiden kanssa. Pituus, äänen kimeys, sosiaaliseen ympäristöön kiinnittymisen tavat, peilistä näkyvä ruumiin kuva ja alkoholi tuottavat yhdessä ulkonäkökokemusta, joka tässä vastauksessa näyttäytyy ilmeisen erottamattomana osana minuutta.

Minuus ja affektiivinen materiaalisuus

Seuraavaksi analysoin tarkemmin materiaalisen affektiivisuutta ja toimintaa ulkonäkökokemuksessa. Toimistotyöstä eläkkeelle jääneen naisen ulkonäkötarinassa korostuu ulkonäön tuoma mielihyvä, joka mahdollistuu oikeanlaisten elementtien, niin materiaalisten kuin sosiaalistenkin, vuorovaikutuksesta.

Tein paperitöitä ja siinä sain toteuttaa itseäni myös ulkoisesti. Laittautuminen oli siis iloinen asia ja osa arkipäivää. Työni salli laittautumisen ja toi siihen jopa lisäpotkua, ilman sitä ei kaikki olisi ollut ihan samoin. minusta on tärkeää näyttäytyä ja edustaa itseään. Meikkiin meni noin 15 minuuttia joka aamu ja hiukset laitoin, ja pukeuduin aina miettien, joten se on hyvä pointti päivälle ja piti itsekuria yllä ja – nosti mieltä. - -

Tyylini on naisellinen ja klassinen. ei mitään ihmeellistä, rohkeaa eikä yliampuvaa, vaan kaunista, klassista, väreiltään tarkkaa ja sopusoinnussa omien ajatusten ja tietenkin sään kanssa. Värit ovat tärkeitä ja niiden yhteensopivuus. Mukavuus on myös tärkeää, mutta myös se ulkonäkö. Saappaiden on sovittava joka asuun ja asusteiden myös. Niin kauan vatkaan, että sopiva löytyy. Kun meikkaan, teen sen alusvoiteita myöden, mutta en ole koskaan käyttänyt mm irtoripsiä, omat on onneksi niin pitkät. Rakennekynsiä kokeilin, kun sain ne lahjaksi, mutta se oli pettymys näin käsityöihmiselle, kun niillä ei voinut tehdä mitään! Olen onneksi kuitenkin vapaa, enkä pakkomielteinen meikin suhteen. Nyt menen kauppaan ilman meikkiä, koska eläkkeellä en viitsi moisen takia vaivautua, joskin se aiheutti kyllä ajatuksen päässä, että mitäs nyt. Mutta meikki tekee jokaiselle terää ja varsinkin tällaiselle harmaahiirelle. Hyvällä meikillä saa kaiken esiin.

Naisellisuus nousee minulla huomaan nyt, kun ajattelen, ihan ykköseksi. Hame on naisen paras varustus, hyvät sukkahousut, värien on täsmättävä ja se, ettei ole kuten muut on aina ollut ajatusteni taustalla. Ja seksikkyys tietyllä lailla. Jos saat itsestäsi viehättävän, on olokin sellainen koko päivän. Mitään ei tarvitse näkyä, mutta esim hameen pituus on tärkeä, tyttömäinen ja seksikäs olo on yes, silloin on onnistunut. - -

Ikä ei saisi vähentää sitä, etteikö voisi ja pitäisi olla kiinnostunut itsestään. Yhä ajattelen, että voi, kun onnistuisi aina vaatevalinnoissaan, mutta aina se ei ole niin helppoa. Koen yhä olevani nuorekas ja tyttömäinen ja siihen pyrin yhä, olkoonkin, että ikä näkyy joka kerta, kun peiliin katsoo, mutta

siitäkin pitäisi olla iloinen. Vaatteilla ja tyyllillä saa paljon aikaiseksi, kun vain vähänkin viitsii.

Ulkonäkö on osa elämää, jopa isokin välillä, halusi sitä sitten tai ei. Olemme juuri sitä, miltä näytämme kulloinkin. Kyllä ulkonäkö ja habitus jotakin ihmisestä kertoo, sitä ei käy kiertäminen. Elintavatkin näkyvät kasvoista ja olemuksesta hyvin pian. Mutta terveys on kaiken pohja, ja jos sen päälle voi vain pukeutua, niin mikäs siinä on sitten ollessa.

Perusajatuksiin, joita tuossa pohjana tarjottiin sanosin, ettei minulla ole ollut missään vaiheessa ulkonäön kanssa erityisiä vaikeuksia enkä ole niillä mihinkään päässyt enkä pyrkinyt. Ulkonäkö ei ole myöskään noussut erityisesti missään elämän vaiheessa esiin erityisesti, paitsi silloin, kun kriiseissä paino on pudonnut. Mutta siitä ei ole silloin osannut tietenkään nauttia, vaikka peili hivelikin silmää ja vaatteet menivät päälle kuin tyhjää vain. Mutta koska pohj-asia oli negatiivinen, niin eihän se säilynyt. (t7, 62v. nainen)

Ulkonäkökokemuksen muotoutuminen moniulotteisesti materiaalisen ja sosiaalisen affektiivisuudesta tulee mielenkiintoisesti ilmi esimerkiksi vastaajan kuvaillessa tuntemuksiaan erilaisia asukokonaisuuksia miettiessä ja valitessa. Se, minkälainen kokonaisuus milloinkin toimii oikealla tapaa, ei ole aina yksinkertaisesti pääteltävissä, vaan se pitää *tuntea*, löytää kokeilemalla. *”Niin kauan vatkaan, että sopiva löytyy.”* Ulkonäköön liittyvien materiaalistien yksityiskohtien tulee olla *”sopusoinnussa”* keskenään, sekä vastaajan mielentilan sekä muun ympäristön kanssa, sekä toimia mukavuutta ja esteettistä mielihyvää tuottaen. Erilaiset seikat, kuten sää, värit, omat ajatukset, hameen pituus ja saapikkaiden sopivuus, *”peilistä näkyvä”* ikä sekä tulevaisuuden tilanteet ja ympäristöt luovat yhdessä affektiivisen kokonaisuuden, joka muotoutuu sopivuutta ja *”onnistunutta”* oloa tuottavaksi minuuden osaksi. Ulkonäkökokemus ei ole pelkästään yhdessä hetkessä tapahtuvaa vuorovaikutusta ympäristön kanssa, vaan toimii eri aikaulottuvuuksissa. Laittautuminen ja asukokonaisuuksien *”vatkaaminen”* on erityisesti tulevaisuuden ympäristöihin ja muihin ihmisiin suuntaavaa toimintaa.

Vastauksessa korostetaan silmää miellyttävien materiaalistien yksityiskohtien ohella kokonaisvaltaista ulkonäön ja minuuden suhdetta. Vastaja kertoo ulkonäön vaikuttaneen esimerkiksi seurustelu- ja ystävyys-suhteisiin ja käsittää ulkonäön kuuluvan osaksi ihmisen minuutta: *”olemme juuri sitä, miltä näytämme kulloinkin.”* Ulkonäkö ja minuus ovat tiiviisti toisiinsa kietoutuneita ulkonäkökokemuksessa. Ulkonäkö ei ole ollut vastaajalle kuitenkaan ”pakkomielleistä”: hyvännäköiseksi oletettu asia tai ominaisuus ei itsessään tuota mielihyvää automaattisesti. Vastaja tuo esiin, ettei hyväksi koetusta ulkonäöstä (esim. laihtuminen) ole voinut nauttia silloin, kun ulkonäön muutoksen taustalla on jokin kriisi, ja kertoo myös pettyneensä harrastamista estäviin rakennekynsiin. Yksityiskohdat tai ominaisuudet eivät siis liity ulkonäkökokemukseen sellaisenaan, vaan minuuden ja ruumiillisen kokemuksen kautta.

Ulkonäkö on tässä vastauksessa erityisen tiedostettu osa minuutta ja ulkonäkökokemus näyttäytyy tärkeänä toimintaa mahdollistavana minuuden osana. Ulkonäkö toimii monella tapaa ruumiillisen subjektiviteetin muodostumisen olosuhteena, materiaalistien yksityiskohtien sekä tiedostetun minäkokemuksen suhteissa, ja ulkonäkökokemuksen affektiivisuus on tärkeä osa jokapäiväistä toimintaa ja vuorovaikutusta. Ulkonäköön liittyvät seikat voivat toimia intensiteettisesti, tuoda työpäivään ”lisäpotkua” ja tuottaa mielihyvää. Viehättäväksi koettu ulkonäkö voi myös mahdollistaa kokonaisvaltaisen viehättävän olon, jolloin ulkonäkö ja minuus tulevat yhdeksi.

Vastauksessa ei puhuta suoraan ulkonäköön mahdollisesti liittyvästä mielipahasta, mutta ikäänntyminen asettuu ikään kuin haasteeksi oikeiden pukeutumisolintojen tekemiselle ja iloiselle asenteelle. Sukupuolen ja iän yhteiskunnalliset merkitykset tulevat tärkeiksi vastaajan ulkonäkökokemuksessa ja ovat osa sitä, miten hän kokee ruumiinsa erilaisissa ympäristöissä. Sukupuolen kautta muotoutuvat ulkonäön ja minuuden suhteet sisältävät intensiteettejä, jotka kiinnittyvät erityisesti ruumiin tiettyihin ominaisuuksiin ja materiaalisiin yksityiskohtiin: *”Mitään ei tarvitse näkyä, mutta esim hameen pituus on tärkeä, tyttömäinen ja seksikäs olo on yes, silloin on onnistunut.”* Ikä ja sukupuoli tuottavat minuuden ja ulkonäön suhteisiin erityisiä intensiteettejä: *”- - ikä näkyy joka kerta, kun peiliin katsoo, mutta siitäkin pitäisi olla iloinen.”* Ikä on asia, joka ”näkyy” peilistä erityisellä tapaa iästä riippuen. Ikäänntyminen ei sovi ongelmattomasti yhteen naiseuteen liitettyjen

ulkonäköihanteiden ja vastaajalle tärkeän ”tyttömäisyyden” kanssa, ja tällöin ulkonäkökokemus voi muodostua myös toimintaa rajoittavaksi. Tiiviit ulkonäön ja minuuden suhteet voivat siis sekä mahdollistaa että rajoittaa ruumiin toimintaa.

Seuraavaksi siteeraan valikoiden osia yhdestä hyvin pitkästä vastauksesta, joiden myös näen kuvaavan ulkonäkökokemuksen moninaista luonnetta yhtäaikaisesti materiaalisena ja sosiaalisena sekä ihmisten ja asioiden välisinä suhteisuuksina. Pidän siteerauksen pitkänä, jotta käsitys vastauksen moninaisuudesta ja yksityiskohtaisuudesta välittyisi lukijalle edes jossain määrin.

Muistan myös, että kävin päiväkerhossa ja meillä oli naamiaiset. En keksinyt asua, joten äiti ehdotti, että olisi kulkuri. Siis sellainen, jolla on huonot vaatteet, keppi ja kepin päässä pussukka, ihan niin kuin ameriikkalaisissa sarjakuvissa. Menin sitten kerhoon, ja huomasin, että muut pojat olivat valinneet supersankari naamiaisasut. Minua alkoi hävettää, etten ollut itse keksinyt moista, vaikka tykkäsin kovasti lukea sarjakuvia. Laitoin kepin ja pussukan kaappiin. Kerhotäti kysyi minulta mikä olin, valehtelin hänelle jonkun keksimäni supersankari nimen. Hän totesi, ettei ole kuullutkaan moisesta, johon totesin, että on siitä sarjakuva sanomalehti Karjalaisessa.

Sain Helsingissä asuvilta sukulaisilta hienot wilsonin ja Adidaksen kengät. Koulussa oli ne suositut pojat ja tytöt, jotka uskalsivat jutella toisilleen ja vaikuttivat kypsemmiltä. Yksi tähti hetki oli, kun suosittu poika Janne tuli kysymään mistä noita minun jalassani olleita Adidaksen kenkiä saa. Selvitin asiaa ja vastasin hänelle. Se oli vähän kuin jenkiläisessä nuorisoelokuvassa, jossa koulun urheilujoukkueen keskeisin poika olisi tullut mitään sanomattoman hyypiön luo. Sen verran kehityin minäkin, että farkuissa muistan olleeni tarkka. Muut käyttivät leviksiä, yleensä 501-mallia. Ne olivat niin kalliita, että en uskaltanut sellaisia pyytää. Mutta olin pannut merkille, että leviksissä ns. paksumpi sauma kulkee jalan sisäsyrrässä. Kun kävimme ostamassa minulle farkkuja, valitsin sellaiset, joissa paksumpi sauma oli samassa paikassa. Halvimmissa farkuissa paksumpi sauma kulki ulkosyrrää pitkin.

Rippille päästyäni, sain lahjaksi kultakorun helsingin sukulaisilta, sitä piti pitää kaulassa siten, että kauluspaidan napit ovat auki. Se oli ihan hirveää, olla kaiken kohteena, finnit naamassa, paita auki napaan asti, ja kohteliaana piti olla vieraille. Serkku oli toista maata, hän katsoi kuvaansa joka paikassa missä oli peili, piti koko ajan tarkistaa onko tukka hyvin, jopa ikkunan heijastuksesta. Minulla ei peilissä ollut mitään katsottavaa, tukka pysyi aina siistinä, naamalle ei paljoa mahtanut. Finnejä oli, eivätkä ne siitä lähteneet vaikka kuinka käytin aineita, joita finnin poistoon mainostettiin. Vihasin ulkomuotoani.

Murrosikä iski kunnolla päälle. Muotia oli grunge-musiikki, kuten Nirvana. Minuun iski surf-punk, kuten offsprin. Grunge tarkoitti kauhtuneita vaatteita ja flanellipaitoja. Niitä sitten käytin.

Ostin maihinnousukenkiin oranssit nauhat ja aloin pitämään kenkiä räyhäkkäästi auki. Yritin tehdä kuumennetulla hakaneulalla reikää korviini, mutta totesin, etten kestä kipua ja se jäi tekemättä. Silmäkulmaan tehtävät lävistykset olivat muotia, mutta en uskaltanut pyytää sellaista, kun siellä kerrottiin olevan vahingoittuvia hermoja.

Kävimme Viipurissa kesälomamatkalla, sain sieltä piraatti levikset ja piraatti adidasen nappiverkkarit. Punkkarina en pystynyt pistämään leviksiä jalkaani, mutta irroitin farkkujen taskuista sen levikselle tunnusomaisen kaaren. Näin sain jalkaani hyvin istuvat levikset, mutta ilman tunnistettavia leviksen kaaria ne olivat muille vain farkut, näin ainakin ajattelin. Nappiverkkaritkin olivat muotia ja nyt minullakin oli sellaiset. En tuntenut myyneeni itsenäni massamuodille, koska olin kuitenkin valinnut piraatti tuotteet. Niistä mainoksilla ihmisiä ostamaan huijaavat firmat eivät saaneet penniäkään. Ja silti minä pääsin kuulumaan joukkoon, olemaan osa valtavirtaa, enkä ulkopuolinen. Toisaalta pyrin erottautumaan ja ulkopuoliseksi, toisaalta halusin olla kuin muut, en liian erilainen.

Koululla oli ilmainen punttisali, joten aloin käydä siellä. Kuntosaleja alettiin perustaa Helsingin keskustaan, Jari Kurrikin oli osakkaana jossain. Tein yleensä rintalihaksia, hauksia, ojentajia, vatsaa ja selkää. Myös jalkoja tein. Oikeastaan suurin motivaatio oli näyttää hyvältä. Ostin proteiiniäkin, jotta lihakset kasvaisivat.

Tuli kutsu johonkin asiakastutkimukseen, ajattelin satsata, kävin suinkussa ennen tilaisuutta, vaikka yleensä tyydyin aamu tai edellisiltana käytyyn suihkuun, puin parasta päälle mitä löysin, laitoin hajuja. Paikalle oli roudautunut ihmisiä sählytreeneistä ja muualta, minä totesin olevani parhaiten puettu mies, ja siitä eteenpäin olen ajatellut osaavani pukeutua, jos haluan.

Sain töitä pankista opiskelujen ohessa ja osana työharjoittelua. Ymmärsin, että siellä on konservatiivinen pukeutumiskulttuuri, joten käytin vanhaa ylioppilaspukua. - - Muistan kerran ratikassa erään tytön katsoneen minua, tulkitsin sen ihailuksi ja puvun ansioksi. Tuntui hyvältä, ryhti parani heti parilla sentillä. Työn ulkopuolella käytin farkkuja ja gollegepaitoja.

Kun minusta tuli virkamies, maksoin ensi kertaa tv-luvan. Samalla aloin pohtia farkkuja. Olin nähnyt dokumentin, jossa selvitettiin farkkujen tulo nuorisomuotiin, 50-luvulla, jolloin käytettiin pukuja normaalipukeutumisessa työvaatteena pidettyjen farkkujen käyttö oli kapinallista, jolle Elvis ja James Dean antoivat kasvot. Olin kuitenkin nähnyt jopa mummoni käyttävän farkkuja, kun helsingin sukulaiset olivat hänelle sellaiset ostaneet. Totesin kapinan kuolleeksi. Kuopiossa tuolloin toimi Turo:n tehdas, joten kävin ostamassa Turon suorat housut. Tärkeää oli edelleen, että ne voi itse pestä koneessa, eikä kallista pesulaa tarvitse. Halusin tukea suomalaista ja paikallista toimijaa. Farkkuja en edelleenkään käytä.

Välillä parta pääsee ihan liian pitkäksi, ja kun nykyisin käytän paljon armeijan ylijäämä vaatteita, niin näytän ihan pultsarilta. Ostin

maihinnousutakin, valitsin R-collectionin tuotteen, vaikka se oli kalliimpi. Siinä on ymmärrykseni mukaan korkeampi kotimaisuus aste, vaikkei sitä suomessa tehdäkään. Pitkä tukka, parta ja tämä takki, niin pari kertaa on kaupassa lähtenyt vartija seuraamaan ostosreissuani. Nyt yritän kasvattaa tukkaa niin, että saan sen ponnarille. -- Ehkä minulla on 40-kriisi, kun tukkaa pitää kasvatella. (t19, 37v. mies)

Koko aineiston pisin vastaus täyttää tiheällä tekstillä kahdeksan sivua ja syväluotaa vastaajan ulkonäköön liittyviä muistoja lapsuudesta kirjoitushetkeen. Vaatteet, asusteet sekä niiden käyttömukavuus, visuaaliset yksityiskohdat ja kulttuuriset koodit ovat olleet vastaajalle tärkeitä, ja hän muistaa pienimpiäkin yksityiskohtia kouluaikojensa pukeutumiskulttuurista. Yksityiskohtaisten vaatteisiin liittyvien huomioiden voi ajatella kertovat siitä, miten nämä materiaaliset asiat ovat toimineet affektiivisina tekijöinä vastaajan ulkonäkökokemuksessa. Muistin toimintaan liittyvien tutkimusten mukaan muistamme yleensäkin menneisyydestä parhaiten sellaisia asioita, joihin on liittynyt voimakkaita tunnereaktioita. (Pitkänen 2003; Kensinger & Schacter 2008.) Siteerauksen aloittava kuvaus päiväkerhon naamiaisista on varmasti tutun oloinen monille samassa kulttuurissa kasvaneille. Häpeä siitä, että yllättäen kokee olevansakin jollain tavalla muita huonompi tai vähempiarvoisempi, jää helposti mieleen loppuelämäksi. Vaikka naamiaisten tarkoituksen voisi ajatella olevan pukeutuminen ”joksikin muuksi” kuin mitä itse on, silti lopputuloksen merkitys nimenomaan *minuudelle* voi muodostua hyvinkin tärkeäksi. Vastauksen alkupuolelle kirjoitetun naamiaisesimerkin voi myös ajatella vertauskuvallisesti alustavan koko ulkonäköelämäntarinaa: vastaajan ulkonäköelämäntarina koostuu erilaisten pukuja ja asusteiden valitsemisesta ja niiden kautta tapahtuvasta sosiaalisesta kiinnittäytymisestä ja erottautumisesta, eräänlaisesta performanssista, sekä halusta muodostaa omanlainen, hyväksytty mutta anteeksipyytelemätön minuuus.

Kiinnostavinta vastauksessa on ehkä kuitenkin sellaisten yksityiskohtien, joita helposti voisi pitää mitättöminä (kuten farkkujen sauman paksuus), toiminta ulkonäkökokemuksessa. Ymmärrän näiden yksityiskohtien tärkeyden tulevan nimenomaan siitä, että ulkonäkökokemus ja siihen liittyvät sosiaaliset ja materiaaliset seikat toimivat tärkeinä affektiivisina olosuhteina vastaajan minuuuskokemuksen muotoutumiselle. Vastaaja

esimerkiksi kertoo, ettei hänen ollut mahdollista hankkia kalliita merkkivaatteita, mutta huomioi niihin kuuluvia pieniä yksityiskohtia hankkiakseen mahdollisimman vastaavanlaisia. Oikeanlainen sauma oikeassa paikassa farkkujen lahjetta toimii tässä affektiivisesti minuuden, ulkonäkökokemuksen ja sosiaalisen ympäristönsä välillä, luoden hyvältä näyttämisen tunnetta, hyväksytyksi tulemista ja joukkoon kiinnittymistä. Farkun sauma toimii ulkonäkökokemuksen affektikokoumassa *toimintaa mahdollistavasti*, koska oikeanlaisen sauman myötä minuus ei rajoitu esimerkiksi ”köyhänä”, ”epämuodikkaana” tai jollain tapaa vääränlaisena olemiseen.

Rippilahjaksi saatu koru, kauluspaita ja finnit taas tulevat ulkonäkökokemuksen osaksi sellaisella intensiteettisellä tapaa, joka selvästi rajoittaa vastaajan toimintaa. ”*Se oli ihan hirveää, olla kaiken kohteena, finnit naamassa, paita auki napaan asti, ja kohteliaana piti olla vieraille.*” Kokemus ulkonäköön liittyvästä mielipahasta ja siitä, että on pakko toimia tietyllä tapaa, kohteliaana vieraiden ympäröimänä, kietoutuvat ulkonäkökokemuksessa toisiinsa tavalla, joka on ”ihana hirveä”. Ulkonäkökokemuksen negatiivisuuden intensiivisyys, jota vastaaja korostaa, ehkäpä pientä liioittelua käyttämällä (”*paita auki napaan asti*”), tekee toimijasta ensisijaisesti katseiden kohteen, vääränlaisen objektin, ja näin toimii minuutta rajoittavasti. Kokemus voi konkreettisesti rajoittaa hetkessä olevia mahdollisuuksia esimerkiksi juhlista nauttimiseen ja vieraiden kanssa seurusteluun, sekä säilyä ruumiin muistissa kokonaisvaltaisen ulkonäkökokemuksen osana.

Vaatteiden, asusteiden ja hiustyylien mukavuus ja käytännöllisyys ovat vastaajalle erityisen tärkeitä, eikä käyttömukavuutta voi täysin erottaa siitä, miten ne toimivat affektiivisina kulttuuristen kiinnittymisten välittäjinä. Ulkonäkö on vastaajalle kaikkea muuta kuin yhdentekevää ja pidetyksi ja ihailluksi tuleminen on tärkeää – mutta ei millä tahansa keinoin. Yksi ulkonäkökokemuksen tärkeimpiä seikkoja on sen toimiminen minuuden *tietynlaisuuden* mahdollistajana. Tietynlaiset kengät esimerkiksi mahdollistavat koulun suositun pojan kiinnostuksen sekä tietyistä alakulttuureista kiinnostuminen ja näiden mukaisten tyylien omaksumisen. Vastaaja ei kuitenkaan käytä tietynlaisia vaatteita pelkän ”muodikkuuden” tai alakulttuurin tyyliin sitoutumisen vuoksi, varsinkaan siinä tapauksessa, jos nämä vaatteet ovat käytössä epämukavat. Ulkonäkökokemus tulee toimintaa mahdollistavaksi silloin, kun materiaallinen, sosiaalinen, kehollinen ja diskursiivinen toimivat

yhdessä sellaisella tapaa, joka tuntuu hyvältä ja oikealta, mukavuutta tuoden ja haluttua minäkuva vahvistavasti.

Ulkonäkökokemuksen moninaisia materiaalisia ja sosiaalisia olosuhteita ovat vastauksessa esimerkiksi käytettävissä olevan rahan määrä, saadut ja hankitut vaatteet, asusteet, korut ja ehostustuotteet, sosiaalisessa ympäristössä toistuvat pukeutumis- tai ehostuskäytännöt ja normit, alakulttuurit, muiden katseet, sosiaalisen verkostot ja arvohierarkia (ketä pidetään ”suosittuna” ja ”hyvännäköisenä”), eettiset arvot (vaatteiden kotimaisuusaste), peilit (se, että niitä on tai ei ole), erilaisten palvelujen saatavuus (kuten punttisalit), vaatteiden tunto ruumiissa ja iholla, ilman lämpötila, lääketieteellinen tieto (lävistäminen voi vahingoittaa hermoja). Listaa voisi jatkaa loputtomiin, koska kaikki ilmiöt ja asiat kumpuavat moninaisista lähtökohdista, jotka taas kumpuavat jostain. En näe tätä esteenä analyysin tarkkuudelle tai todenpitävyydelle, koska tarkoitukseni on kattavien määrittelyjen sijasta ymmärtää ulkonäkökokemuksen moninaista suhteisuutta yleensä. Tämä esimerkki havainnollistaa materiaalsen ja sosiaalisen sekä ulkonäön ja minuuden toisiinsa kietoutuneisuutta ja sitä, miten erilaiset ulkonäkökokemuksen aspektit tulevat olemassaoleviksi toisten ulkonäkökokemuksen aspektien kautta. Ulkonäkökokemus ei siis muodostu erillisistä, toisiinsa vaikuttavista, osa-alueista, vaan affektiivisista suhteisuuksista. Esimerkiksi tietynlainen farkun sauma mahdollistaa ulkonäön ja minuuden suhteiden muodostumisen joukkoon kuulumista tuottavaksi, kun taas merkkivaatteen ”tunnusomaisen kaaren” puuttumisen kautta ulkonäön ja minuuden suhteissa voi muotoutua tietynlainen eettisyyden kokemus.

Se, miten ulkonäkökokemus ja minuus muotoutuvat materiaalsien asioiden, kulttuuristen ymmärrysten ja elämänasenteiden kautta toisistaan erottamattomasti, näkyy kiinnostavasti neuvottelussa siitä, miten yksilö tulee valinneeksi itselleen tietynlaisia tyylejä ja asuja. Koska mummolla on farkut, kapina on kuollut, ja vastaaja ei itse enää sittemmin käytä farkkuja. Eriyisen kiinnostava on myös neuvottelu ”itsensä myymisestä massamuodille”, jonka vastaaja välttää ostaessaan merkkivaatteita vastaavat piraattituotteet. Henkilökohtaiset arvot ja käsitykset, kuten kritiikki ”mainoksilla ihmisiä ostamaan huijaavia firmoja” kohtaan, halu kuulua joukkoon, vallitseva muoti, sekä Viipurin matkalla mahdollistunut piraattituotteiden ostaminen, toimivat kaikki olosuhteina minuuden ja

ulkonäkökokemuksen muotoutumiselle, joka on aina monitahoinen ja ristiriitainenkin prosessi. *”Toisaalta pyrin erottautumaan ja ulkopuoliseksi, toisaalta halusin olla kuin muut, en liian erilainen.”* Ulkonäkökokemus ja minuus kietoutuvat toisiinsa ja muodostuvat osaksi ruumiillista subjektiviteettia. Tällöin ulkonäköä on mahdoton erottaa sellaiseksi erilliseksi subjektiviteetin osaksi, josta voisi nähdä olevan joko ”hyötyä” tai ”haittaa” yksilön elämässä.

Toisenlaiset ulkonäkökokemukset?

Aina minuuden ja ulkonäkökokemuksen suhteet eivät muodostu sellaisella tapaa intensiteettiseksi, että ne rajoittaisivat ruumiillisen subjektiviteetin muotoutumista ja toiminnan mahdollisuuksia, vaikka ne tulisivatkin tiiviisti toisiinsa kietoutuneiksi. Seuraavassa vastauksessa ulkonäköä ja minuutta ei erotella toisistaan irrallisiksi asioiksi, kun vastaaja kuvaa elämäänsä hiustensa tietynlaisuuden kautta.

Jos haluatte kuulla, niin eihän minulla ole mitään menettävää. Kivenä kengässä on ollut paksu punertava tukka. Nyt olen jo täyttänyt 70 eikä väri ole vielä harmaantunut. ... Ennen kouluun menoa äiti leikkasi saporot väkisin. Pitelin toista saporoa ja paruin keittiön penkin takana, johon menin äitiä karkuun. Isä tuli kotiin ja tyyntytteli, kasvaahan se tukka älä välitä.

13 vanhana jouduin Ruotsiin sisaren lapsen piiiaksi. Hän vei minut parturiin ja parturi leikkasi otsatukan juurta myöden muka joku pyöröylä [?]. Olin tosi vihainen.

17 vanhana olin Tampellan kartonkitehtaalla töissä. Siihen aikaan olisi pitänyt tupeerata. Tytöt kävivät käsiksi ja repivät poninhännän auki. Seuraavana päivänä heiluvin taas poininhäntä päässä. - -

Pidin vuosia lyhyttä tukkaa, etenkin silloin kun lapset olivat pieniä. Mutta jos tuli kampaamoon jokin pikku tyttö, jolta äiti aikoi leikkauttaa tukan, eikä lapsi itse halunnut, niin jätin leikkaamatta. Minusta lapsen hiukset on hänen omansa. Ja on siinä kuunneltava asianomaista.

Minulla on niin hyvä hiusten kasvu, että olen kasvattanut jo monet letit ennen 70 vuottani. Viime kesänä leikkasin melko lyhyeksi koko kuontalon, mutta nyt se on taas letillä. Luoja kai on antanut tämän.

Kerran yksi miniöistäni sanoi "Värjää harmaaksi". No en todella, kun tukka on vielä oman värinen. Blondiksi on välillä haukuttu, ei haittaa.

Vedän taas poninhännälle se on muotia aina ja helppo.

Kerran yksi tyyppi yritti alistaa ja sanoin: "kuule mä olen harmaa pää", siis kuvainnollisesti vanha.

En näytä ikäiseltäni, olen aina ollut nuoremman näköinen. (t8, 70v. nainen)

Tämä hiusten materiaalisin ominaisuuksiin (sekä niihin liittyviin tunteisiin, kulttuurisiin merkityksiin sekä muotiin ja tapaisuuksiin) liittyvä ulkonäkökokemus tulee olemassaolevaksi sosiaalisissa suhteissa sekä osana minuutta. Hiukset ovat samanaikaisesti vastaajalle harmin aihe, "kivenä kengässä", mutta samanaikaisesti tärkeäksi koettu osa minuutta, jonka hän haluaa pitää juuri omanlaisenaan. Ulkonäkökokemuksen perusteella voi ehdottaa, että kaikki eivät "tarvitse" minuuden ja ulkonäön erottavaa puhetapaa tai strategiaa oman minuutensa pohdinnassa. Jokin ulkonäön piirre voi tulla tärkeäksi osaksi minuutta ilman, että se miellyttäisi itseä tai muita ihmisiä, tai noudattaisi sukupuolittuneita ulkonäköön liittyviä normeja.

Tämänlaisen ulkonäkökokemuksen kautta on mahdollista ymmärtää tapoja, joilla ulkonäköön liittyviä normeja ja odotuksia vastustetaan ja ylitetään jokapäiväisessä elämässä. Vastaajan kuvailemat ulkonäköön liittyvät kokemukset sisältävät spontaaneja ja vahvoja reaktioita, jotka eivät palaudu ulkonäköihanteisiin ja joita ei voi analysoida ulkonäköön ja käyttäytymiseen liittyvien sukupuolittuneiden normien kautta. Vastaaja kuvaa suhtautumistaan hiuksiinsa omaehtoisella tapaa ja kokee hiusten tietynlaisuuden hyvin monitahoisesti. Hiusten väri ja kampaustyyli tulevat osaksi persoonallista "oman tien kulkemista", minuutta. Vaikka ulkonäkökokemukseen liittyy ikäviä muistoja hiusten leikkuuseen pakottamisesta lapsena, ne toimivat pikemmin vastaajan arvoja vahvistavasti kuin hänen toimintaansa rajoittavasti. Vartuttuaan hän pitää oman päänsä, eikä koe tarvetta

toimia muiden sanelemien sääntöjen mukaan: *”Tytöt kävivät käsiksi ja repivät poninhännän auki. Seuraavana päivänä heiluun taas poninhäntä päässä.”* Ruumiillisen kokemuksen myötä vahvistuneet arvot tulevat erityisen hyvin esiin siinä, miten hän omassa kampaajan ammatissaan suhtautuu kunnioittavasti lapsiasiakkaisiin, kieltäytyen leikkaamasta vastahakoisen lapsen tukkaa. Ulkonäkökokemus voi siis toimia myös osana arvojen muodostumista tai niiden tärkeyden vahvistumista.

Odottamattomat assosiaatiot sekä vaatimuksista tai kehotuksista piittaamattomuus tulevat tässä ulkonäkökokemuksen osiksi tavoilla, joka näyttäisivät muodostavan erilaisia, normeista poikkeavia ulkonäön kokemisen tapoja. Ulkonäkökokemus ei näytä kiinnittyvän minuuteen tavoilla, joka rajaisi vastaajan toimintaa ja ruumiin mahdollisuuksia, vaan minuus näyttäytyy erilaisten ulkonäköön liittyvien vastareaktioiden kautta toimivana itsevarmuutena. Hiukset tulevat keskeiseksi ulkonäkökokemuksen ja minuuden osaksi omaehtoisella tavalla, vaikkei hiuksista suinkaan kerrota pelkästään positiivisten ja iloisten kokemusten kautta. Silti hiusten tietynlaisuuteen ei kiinnity sellaisia intensiteettejä, joilla olisi valtaa määritellä tai rajata yksilön minuutta ja toimintaa. Esimerkiksi hiusten väri saa olla mikä on, vaikkei se selvästikään miellytä kaikkia vastaajan lähipiirissä olevia, eikä vastaa totunnaisia ulkonäköön, sukupuoleen ja ikään liittyviä käsityksiä.

Koko vastausta luonnehtii, alusta loppuun, asettuminen muiden vaatimuksia ja oletuksia vastaan. Ulkonäkökokemukseen liittyvät ristiriidat eivät kuitenkaan jää ruumiin muistiin tavalla, joka muodostaisi kipeää ja toimintaa rajoittavaa erilaisuuden tai ulkopuolisuuden kokemusta. Sukupuolen ja ulkonäkökokemuksen suhteet karkaavat määrittelyjä, koska myöskään sukupuoli ei asetu ulkonäkökokemuksen intensiteettiseksi olosuhteeksi esimerkiksi kulttuuristen sukupuoleen liitettyjen normien ja oletusten kautta. Aivan kuin sukupuoleen ja ikään liittyvät normit ikään kuin kimpoavaisivat pois päin, tarttumatta intensiteettisesti vastaajan minuuteen ja ulkonäkökokemukseen. *”Blondiksi on välillä haukuttu, ei haittaa.”*

Seuraavassa luvussa käsittelen sukupuolta ja sen toimintaa ulkonäkökokemuksessa tarkemmin. Tässä luvussa olen keskittynyt erityisesti ulkonäkökokemuksen ja minuuden moninaisten suhteiden tarkasteluun. Olen analysoinut ulkonäön ja minuuden kiinnittymisiä ja erottelun strategioita, sekä tarkastellut materiaalisuuden toimintaa

ulkonäkökokemuksessa. Näihin suhteisiin liittyvien intensiteettien muodostumisessa myös sukupuolen rooli on tullut useiden vastausten kohdalla esiin. Samanlaisesti jatkan myös seuraavassa, sukupuoleen keskittyvässä, luvussa minuuden tarkastelua – sukupuoli ja minuus tulevat usein toisistaan erottamattomiksi osiksi ulkonäkökokemuksen affektikokoumaa ja ruumiillista subjektiviteettia.

7 ULKONÄKÖKOKEMUS SUKUPUOLEN SUHTEISSA

Tässä luvussa tarkastelen sukupuolen toimintaa ja materialisoitumista ulkonäkökokemuksessa, sekä sitä, miten ulkonäkökokemuksen ja sukupuolen intensiteettiset suhteet rajaavat sekä mahdollistavat ruumiillisen subjektiviteetin toimintaa. Sukupuoli näyttäytyy aineistossa paikoitellen hyvin intensiteettisenä ulkonäkökokemuksen olosuhteena. Kulttuurinen ymmärrys sukupuolesta kaksijakoisena, ihmiset joko naisiin tai miehiin jakavana selvärajaisena olemuksena, linkittyy vahvasti erilaisiin ulkonäön sukupuolittuneisiin tyylihin ja tapaisuuksiin ja käsityksiin siitä, mikä on ulkonäöllisesti viehättävää (Rossi 2003). Sukupuoleen liittyvä valta ja eriarvoisuus materialisoituvat aineistossa esimerkiksi siinä, miten naisten ulkonäkö ja seksuaalisuus tulevat neuvottelun kohteeksi työpaikoilla ja työhaastattelussa, tai miten (erityisesti naisvastaajien tarinoissa) sukupuolen tietynlaisen tekemisen kautta on mahdollista saada sosiaalista hyväksyntää. Osoitan analyysissäni sukupuolikäsitysten sisältämän vallan ja eriarvoisuuden tulevan näkyväksi myös siinä, että vaikka monet kokevat sukupuolensa ikään kuin ”luonnollisena” ja huolettomana osana ulkonäkökokemusta, on tämä kuitenkin mahdollista ennen kaikkea vallitseviin sukupuolikäsityksiin sopiville ruumiille, ei samanlaisesti kaikille.

Tarkastelen sukupuolta aineistosta käsin kysymällä, millä tavoin sukupuoli tulee osaksi ulkonäkökokemuksen affektikokoumaa ja minkälaisia toiminnan mahdollisuuksia ja rajoja tässä prosessissa muotoutuu ruumiilliselle subjektiviteetille. Näen sukupuolen ruumiillisen subjektiviteetin muotoutumisen *olosuhteena*. En siis perusta analyysiani ulkonäkökokemusten sukupuolen mukaiseen kategorisointiin, vaan lähestyn sukupuolta moniulotteisena, sukupuolitapaisuuksien, valtarakenteiden sekä erilaisten ruumiiden sekä niiden kokemuksen ja toiminnan kautta olemassa olevana ilmiönä, jota itsessään pyrin tutkimaan ja ymmärtämään analyysin kautta. Tarkastelen tämän analyysiluvun aluksi ulkonäkökokemusten *sukupuolittuneisuutta* yleisellä tasolla. Tämän jälkeen tarkastelen lähemmin työelämää ja sukupuoleen liittyviä ulkonäkökokemuksen intensiteettejä. Lopuksi analysoin ulkonäkötarinoita, joissa sukupuolen, ulkonäön ja minuuden suhteet muodostuvat intensiteettisyydessään jopa väkivaltaisiksi, ruumiillisen subjektiviteetin toimintaa rajoittaviksi.

Ulkonäkökokemuksen affektiivinen sukupuolittuneisuus

Lähestyn tässä tutkimuksessa sukupuolta uusmaterialistisen tutkimuksen kautta (Braidotti 2002; Coleman 2012, Renold & Mellor 2013) sekä hyödyntäen Stevi Jacksonin (2006) heteroseksuaalisuuden instituution käsitettä. Tarkastelen sukupuolen toimintaa ulkonäkökokemuksen affektikokoumassa sekä ruumiillisen subjektiviteetin muotoutumisen olosuhteena. Jacksonin mukaan jonkin asia tai ilmiön ymmärtäminen sukupuolittuneena on ilmiön ymmärtämistä heteroseksuaalisuuden ja siihen linkittyneen kaksijakoisen sukupuolikäsityksen kautta. (Jackson 2006, 40–44.) Ymmärrän heteroseksuaalisuuden instituution tulevan osaksi sitä prosessia, jossa materiaallinen ja sosiaalinen sukupuoli kiinnittyy ulkonäkökokemukseen, ja jossa tietynlaiset ruumiiden piirteet ja tyylit tulevat intensiteettisemmin affektiivisiksi kuin toiset. Esimerkiksi monet hiustyyliä, tavat pukeutua ja ehostautua, kuin myös erilaisten ruumiiden ja ruumiinosien muodot tulevat ymmärretyiksi ja koetuiksi osaltaan heteroseksuaalisuuden instituution, kaksijakoisen sukupuolikäsityksen ja siihen liittyvien kulttuurissa muotoutuneiden tapaisuuksien kautta.

Ulkonäön ja sukupuolen suhteet muotoutuvat arkisissa tilanteissa materiaalisena ja sosiaalisena affektiivisuutena ja toisiin ihmisiin suhtautumisissa. Heteroseksuaalisuuden instituution kautta muotoutuvat sukupuolikäsitykset näyttäytyvät aineistossa ulkonäkökokemuksen olosuhteina usein, kun vastauksissa puhutaan parisuhteesta, ihastumisesta, seksuaalisesta orientoitumisesta tai seksuaalisen huomion kohteena olemisesta. Esimerkiksi seuraavat aineistosta poimimani katkelmat havainnollistavat, miten ulkonäkö, sukupuoli ja seksuaalisuus liittyvät sukupuolittuneilla tavoilla ulkonäkökokemukseen:

En eroittele ihmisiä ulkonäön perusteella, tietenkin kun seuraa itselleen hakee niin komeus ei ole haitta! (t24, 26v. nainen)

Talleilla ei tarvinnut miettiä miltä näyttää, paitsi silloin kun tiesin sinne tulevan sen tietyn nuoren miehen. Silloin piti laittaa ripsiväriä ja huulikiiltoa. Sieltä se elämän rakkaus sitten löytyikin =) (t1, 55v. nainen)

Koska lihaksikkuus on tällä hetkellä muodissa, ei peruskropalla kovin paljoa ehkä voi toivoa. Sitä joskus puhutaan että niisanotusti rumat saavat rumia

pareikseen, keskiverrot keskivertoja ja kauniit/komeat vastaavasti kauniita ja komeita. Tämän säännön mukaan jos ns. 'ruma' tai 'keskiverto' saa parikseen 'kauniin' tai 'komean' riippuen sukupuolesta, on hän 'over-achiever'. Toivon mukaan tuossa ei ole perää. (t38, 20v. mies)

Vastakkaisen sukupuolen miellyttäminen on ollut melkoisen tärkeä syy itsestään huolehtimiselle. (t9, 60v. nainen)

Tämänlaiset heteroseksuaalisen viehättävyyden ihannetta ”itsestänselvyytenä” pitävät puhuvat ovat melko yleisiä aineistossa. Kaikki seksuaalisuudesta tai parisuhteesta kertovat ulkonäkötarinat eivät kuitenkaan sisällä sukupuolittuneisuutta. Joissain vastauksissa esimerkiksi vain lyhyesti todetaan ulkonäön olevan parisuhteessa ”vähemmän merkityksellinen” asia. On mahdollista, että tämänlaiset maininnat esitetään vastauksena kirjoituskutsuun, jossa kysyttiin muun muassa ulkonäön vaikutuksesta parisuhteeseen. Toisaalta kirjoituskutsussa kysyttiin yhtä lailla ystävyysuhteista, joista esiintyy aineistossa paljon parisuhdetta vähemmän mainintoja. Parisuhde sekä ”vastakkaisen sukupuolen miellyttäminen” vaikuttaisivat olevan erityisellä tavalla olennaisia sosiaalisia suhteita ulkonäkökokemuksen affektikokoumassa. Tietynlaiset ruumiin piirteet tulevat useassa vastauksessa intensiteettiseksi erityisesti sukupuolen ja seksuaalisuuden kautta. Esimerkiksi ruumiin pituus voi tulla merkitykselliseksi ja toimintaa rajoittavaksi ulkonäkökokemuksen osaksi sukupuoleen liitettyjen kulttuuristen käsitysten kautta, joiden mukaan naisen tulee olla miestä pienempi: *”Muistan olleeni ihastunut samalla luokalla olevaan poikaan ja minua harmitti tosissaan, koska hän oli minua lyhyempi, kasvoi vasta lähempänä kahtakymmentä hieman minua pidemmäksi.” (t15, 54v. nainen).*

Meikkaaminen on aineistossa kaikkein useimmin mainittu selvästi sukupuolittunut toiminta. Moni naisvastaaja mainitsee meikkaamisen riippumatta siitä, onko meikkaaminen hänelle tärkeää vai ei. Vastaaja voi olettaa, että naisena hänen joko ajatellaan meikkaavan, tai että meikkaaminen on vähintäänkin hyvin tavalliseksi ajateltua toimintaa. Ilman meikkiä oleminen on taas asia, joka voi aiheuttaa *”ajatuksen päässä, että mitäs nyt”*, kuten minuuteen keskittyvässä luvussa esittelemässäni 62-vuotiaan naisen tarinassa. Meikittä julkiselle paikalle menemiseen liittyy sellaista affektiivisuutta, jota on ehkäpä vaikea pukea sanoiksi. Naisvastaajat puhuvat meikkaamisesta usein hyvin luontevana toimintana: *”En ole*

koskaan liiemmin huolehtinut ulkonäöstäni, olen vähän luonnonlapsi, toki olen aina meikannut --” (t24, 42v. nainen) ja joissain vastauksissa meikkaaminen tulee hyvin merkittäväksi minuuden toteuttamisen välineeksi. Jokunen naisvastaaja myös mainitsee, ettei juurikaan meikkaa. *”En ole hirveesti meikannut ja eikä kukaan ole siitä huomauttanut, että pitäis!” (t2, 60v. nainen)* Vastaajalla on tieto siitä, että naisen meikkaamattomuus on mahdollisesti negatiivisen huomion kohde, ja tämä tieto tulee tavallaan osaksi vastaajan ulkonäkökokemusta, vaikkei meikkaamattomuus olisikaan ongelmalliseksi koettu asia vastaajan elämässä. Meikki siis toimii affektiivisesti sosiaalisena, materiaalisena ja psykologisena ulkonäkökokemuksen osana, jonka toiminta materialisoituu erityisesti sukupuolen kautta.

Meikki on vain yksi, mutta erityisen osuva, esimerkki materiaalisen toiminnasta ruumiillisessa subjektiviteetissa, ja siitä, miten sukupuoli on tämän toiminnan olosuhteena. Meikkiin liittyvät ulkonäkökokemukset kertovat myös siitä, että sukupuolitapaisuudet voivat tulla osaksi vastaajan ulkonäkökokemusta ilman, että ne olisivat erityisen intensiteettejä. Useimmiten meikkaamisesta tai meikkaamattomuudesta kertomiseen ei liitetä voimakkaita tunteita, eikä meikkaaminen useimmiten näyttäytyä vastaajalle erityisen tärkeänä toimintana, vaikka se joillekin vastaajille voikin olla tärkeä ”itsensä toteuttamisen” keino. Vastaajien toiminta ei useinkaan konkreettisesti rajoitu sukupuolitapaisuuksiin siten, että ne olisivat ehdottomia tai määrääviä, eikä esimerkiksi meikkaaminen näyttäytyä vastaajille sukupuolesta johtavana pakkona. Sukupuolen tekemiseen liittyvien konventioiden toisin tekemiseen, kuten meikkaamattomuuteen tai ”liikaa” meikkaamiseen liittyy kuitenkin neuvottelun ja epäröinnin paikkoja.

Ulkonäön ja sukupuolen suhteet muotoutuvat erityisen intensiteettisiksi sellaisten sukupuolittuneiden kulttuurisen ymmärryksen ja ajattelutapojen kautta, joissa naisruumis on katseen ja arvioinnin kohde:

Eräs ulkonäköön liittyvä asia tuli mieleeni, kun rakensimme mieheni kanssa taloa, minä suunnittelin siihen materiaalit ja värit yms. Olin koko ajan silloin rakennustyömaalla ja maalailin, saumasin ja tein kaikenlaista likaista työtä, menin toisinaan aivan sellaisenaan epäsiistin näköisissä maalarin vaatteissani katselemaan erilaisia laattoja, jos löytäisin sopivia.

Kohteluni tuntui todella epäystävälliseltä ja vähättelevältä, aivan kun en edes ymmärtäisi mitä olin hakemassa, minut sivuutettiin aivan kokonaan.

Myöhemmin asioin samassa liikkeessä paremmissa vaatteissa ja korkokengissä, sain aivan eri kohtelun....tarjottiin kahvia ja tultiin ihan istumaan viereen, näytettiin kirjoja ja sitten katseltiin laattoja.

Onneksi siinä kaupassa ei ollut sopivia minun makuuni, eikä tarvinnut ostaa mitään.

On vieläkin mielessäni elävästi, miltä se tuntui. (t18, 72v. nainen)

Sukupuoli muodostuu tässä tilanteessa ruumiin toimintaa ja ymmärretyksi tulemista rajoittavaksi. Kokemus siitä, että tulee nähdä vain sukupuolensa kautta sekä arvioiduksi sen mukaan, miten toteuttaa sukupuoleen liittyviä ulkonäköihanteita, voi jäädä ”elävästi” ruumiin muistiin. Eri tavoin pukeutuneena, ”epäsiistin näköisenä” tai ”paremmissa vaatteissa” näyttäytyminen, esimerkiksi liikkeessä asioidessa, ei välttämättä tule merkitykselliseksi vastaajalle sinänsä: siinä missä yksi vastaaja miettii etukäteen, minkä näköisenä mennä ”maitokauppaan”, toinen lähtee asioimaan ”toisinaan aivan sellaisenaan”. Heteroseksuaalisuuden instituutiossa muotoutuvat sukupuolikäsitykset voivat kuitenkin omasta tietoisesta toiminnasta ja ajattelutavoista riippumatta tulla osaksi ulkonäkökokemusta ja muodostua intensiteettisiksi ja toimintaa rajoittaviksi, vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa.

Myös miesvastaajien tarinoissa sukupuolen voi nähdä toimivan ulkonäkökokemuksen olosuhteena, esimerkiksi heteroseksuaaliseen puoleensavetävyyteen ja ”normaaliuteen” pyrkimisen kautta: *”Aloin käyttää myös kauluspaitaa baareissa, aiemmin olin käyttänyt mitä milloinkin. Halusin tavata tyttöjä ja näyttää siistiltä heidän silmissään. Olin myös katsellut mitä muut miehet baareissa käyttävät, ja usein se oli kauluspaita.” (t19, 37v. mies).* Tämän tutkimuksen aineistossa ei kuitenkaan juurikaan esiinny sellaisia tiettyihin ruumiin piirteisiin kiinnittyviä sukupuolittuneita intensiteettejä, jotka toimisivat erityisesti miehuuden kautta toimintaa rajoittavasti. Eräs miesvastaaja tosin kertoo avoimesti siitä, miten hän arvottaa toisten ihmisten ruumiita erityisesti sukupuolen kautta:

Jotain kyllä jo pienenä osasi sanoa; esimerkiksi erästä luokallani ollutta tyttöä osasin jo ykkösellä sanoa läskiksi ja rumaksi. Sitä hän on mielestäni edelleen, jos olen hänet jossain nähnyt. Ulkonäön arvosteluni on yleensä jäänyt vain tyttöihin, eli vastakkaiseen sukupuoleen. korkeintaan olen mielessäni miettinyt että tuon miehen pitäisi vähän siistiä partaansa tai ryhtyä käyttämään deodoranttia. (t38, 20v. mies)

Naisruumiin kontrolloimisen ja ”kauneuden myytin” pitkän historian valossa tämänlaisen ajattelun esiintyminen ei ole kovinkaan yllättävää. Sukupuolittuneet ruumiin katsomisen tavat ovat yksi osa ulkonäkökokemuksen affektikokoumaa, joka muodostuu yksilöiden ja asioiden välisissä suhteisuuksissa. Se, miten yksilö orientoituu muita kohti, rakentaa hänen omaa tietynlaisuuttaan: yksilön kokema inho toista ruumista kohtaan toimii minuuden erottajana muista; inhon affektiivisuus rakentaa kokemusta oman ruumiin erillisyydestä toisiin ruumiisiin nähden. (Norman & Rail 2016, 275). Tämä ruumiillista subjektiviteettia rakentava affektiivisuus toimii eri tavoilla erilaisten ruumiiden välillä. Sukupuoli voi tulla miehen ulkonäkökokemuksen olosuhteeksi tavalla, joka suojaaa häntä ulkonäön arvostelulta ja joka mahdollistaa aseman, josta käsin ollaan pikemminkin arvostelijoita kuin arvostelun kohteita. Tämän aineiston naisvastaajien tarinoissa ei esiinny miesten ulkonäön arvostelemista negatiiviseen sävyyn, mutta niin miesten kuin naistenkin tarinoissa kuvataan ”liikaa” tai ”liian vähän” kehoaan muokkaavia ja laittautuvia naisia. Se, millä tavoin joissain vastauksissa suhteet toisiin naisruumiisiin sisältävät inhoa ja ylenkatsetta, selittää osaltaan sukupuoleen liittyvän vallan sosiaalista toimintaa. Erottautuminen ”vääränlaisesta” sukupuolen ja seksuaalisuuden tuottamisesta mahdollistaa minuuden kokemista kunniallisena ja sopivana (Skeggs 1997). Seuraavat aineistopoiminnat havainnollistavat vielä analysoimaani toisten ruumiiden arvostelua:

Olen välillä kauhuissani kun jotkus naistuttavani keskustelevat keskenään....en pese hiuksiani, kun pari kertaa viikossa....ja sen kyllä huomaa ja haistaa. (t26, 57v. nainen)

Teennäisesti ja tarkoitushakuisesti laitettu nainen ei herätä kiinnostustani missään mielessä. (t35, 66v. mies)

Olen nähnyt elämässä kauniita missityyppisiä, jotka on kireitä kuin viulun kielet! Tulee lähellä epämurkava olo- hei eikö voi jo relata! (t2, 60v. nainen)

”Liian paljon” ehostautunut nainen voi rikkoa naiseuteen liitettyä sopivuutta. Minuuden ja ulkonäkökokemuksen suhteet voivat rakentua ”vääränlaisesta” naiseudesta erottautumisen kautta, mutta ”vääränlaisuus” voi tulla myös tietoiseksi minuuden ja ulkonäkökokemuksen osaksi sellaisella tavalla, johon sisältyy sukupuolittuneiden ulkonäkövaatimusten vastustamista tai tahallista liioittelua. Koska heteroseksuaalisuus materialisoituu ruumiin toiminnassa ja kokemuksessa, myös toisin tekeminen on mahdollista. Esimerkiksi yhdessä ulkonäkötarinassa vastaaja kieltäytyy meikkaamisen kohdalla sopivaan naisellisuuteen liittyvästä tasapainottelusta, toteuttaen omaa mieltymystään kohtuullisuuden vaatimuksia vastustaen: *”Olen nyt 57 v. ja edelleen laitan joka päivä hiukseni sekä meikkaan jopa aika runsaasti. Katson myös tarkkaan mitä puen päälleni. Tämä on osa elämäni ja teen näin joka päivä siihen saakka kunnes pystyn. - - ehkä joku voi ajatella minusta ""maalipyty""; ei haittaa olen itse iloinen, että jaksan huolehtia itsestäni”* (t26, 57v. nainen). Toisaalta tietoisuus arvosteluksi tulemisesta voi rajoittaa yksilön toimintaa silloinkin, kun sitä tietoisesti pyrittäisiin vastustamaan.

Heteroseksuaalisuus toimii moninaisin tavoin, eikä se siis suoraan määrää yksilön ruumiillisen kokemuksen muotoutumista. Sukupuoleen liittyy kuitenkin sellaista intensiteettistä affektiivisuutta, joka kiertää ruumiiden välillä ja kiinnittyy toisiin ruumiisiin intensiteettisemmin kuin toisiin, toimintaa rajoittaen. Seuraavaksi analysoin tarkemmin heteroseksuaalisuuden ja naisellisuuden kautta muotoutuvaa sukupuolen intensiteettistä toimintaa ulkonäkökokemuksessa.

Sukupuolen intensiteetit ja naisellisuus työelämässä

Tässä osiossa analysoin sukupuolen intensiteettejä ja sukupuolen tietynlaisuuteen liittyviä neuvotteluja ulkonäkökokemuksen muodostumisen olosuhteina. Seuraavaksi analysoimassani vastauksessa toimintaympäristön tietynlaisuus korostuu osana ruumiillisen subjektiviteetin muodostumista. Työympäristön, materiaalistien yksityiskohtien, sukupuolen ja minuuden suhteet toimivat ulkonäkökokemuksessa hieman samantapaisesti kuin vastauksessa, jota analysoin edellisessä, minuuteen keskittyvässä luvussa. Nyt siis kiinnitän

erityistä huomiota nimenomaan sukupuolen toimintaan ulkonäkökokemuksen muodostumisen olosuhteena.

Laittautuminen ja tietynlainen naisellinen näyttävyys on tärkeä osa seuraavaksi siteeraamani vastaajan ulkonäkökokemusta, niin työelämässä kuin muussakin elämässä. Näihin sukupuolittuneisiin käytäntöihin liittyy aktiivista mielihyvän tuottamista ja sukupuolitapaisuudet toimivat vastauksessa affektiivisina tietynlaisen minuuden mahdollistajina – mutta asettavat myös rajoja ruumiillisen subjektiviteetin muotoutumiselle:

Työelämässä ovet avautuivat ja persoonani pääsi oikeuksiinsa ja täyteen kukkaansa. Itse olen pikkusievä kasvoiltani, naisellinen ja siro sekä sopusuhtainen olemukseltani. En varsinaisesti kaunotar. Kokonuoruuteni ja työelämäni ajan olen aina pukeutunut naisellisesti hameeseen ja mielellään bleiseriin sekä korkokenkiin (erityisesti työelämän vaativien tilanteiden vuoksi). Kärvistelin pakkasessa ohuissa sukkahousuissa ja korkeakorkoisissa saapikkaissa ilman päähinettä lähes eläkeikään saakka. Kaupungissahan välimatkat eivät ole pitkiä ja julkinen liikenne sujuu enimmäkseen hyvin. Toisaalta nykyinen paljastava ja avoin pukeutuminen on aina ollut minulle vierasta. Vähemmän on enemmän. Silti olen joutunut työelämässä toistuvasti kokemaan seksuaalista häirintää sekä sanallisesti että fyysisesti ja kuulemaan kuinka ”en ymmärrä omaa parastani”.

Eräissä työhaastattelussa koen nuorena tulleeni valituksi tehtävään paitsi pätevyyden, myös ulkoisen habituksen ja persoonani vuoksi. Haastattelijoina oli pari nuorehkoa esimiestä. Laskimme myös leikkiä ja he tuntuivat olevan kovin innostuneita, kuten hän sanoikin ilmoittaessaan valinnastani. Hymyilen paljon, puhun paljon, mutta tilanteesta riippuen, eli käyttäydyn asiallisesti ja ystävällisesti, kuten yleisön palvelijan kuuluukin. Eikö ihmisillä ole odotuksia mm. messuemäntien, oppaiden ym. ammattien suhteen, että heitä palvelee sievätkö naispuolinen henkilö (tai miellyttävän näköinen, niinikään huoliteltu mieshenkilö), joka hymyillen ystävällisesti opastaa ja esittelee. Seksististä? Ehkä onkin. Ikävää tuottaa pettymys, mutta kyseistä työpaikkaa en kuitenkaan ottanut vastaan. Minut valittiin

toiseen, paljon vaativampaan tehtävään, josta tulikin elämäntyöni ja palvelin siellä 38 vuotta. - -

Ulkonäkö alkoi merkitä enemmän aikuistumisen kynnyksellä. Silloinhan etsitään myös tulevaa puolisoa. Menimme naimisiin jo ollessani hiukan yli parikymppinen ja pysyimme yhdessä aina eläkeikään asti, kunnes mieheni menehtyi. Meillä on kaksi aikuista lasta ja 4 lastenlasta. – Myöhemmin halusin pitää itseni kuosissa sekä itseni että työni vuoksi. En halunnut vaipua ”arkisen harmaaksi vaimoksi”, joka helppo vaihtaa nuorempaan. Onneksi en myöskään lihonut ennen nelikymppisiä. - -

Olen myös aina hyväksynyt ikääntymisen luonnollisena osana elämää, mutta nelikymppisenä sain kokea, että nainen muuttuu näkymättömäksi. Työni hoidin kokemuksella ja siistillä ulkomuodolla edelleen. Työelämähän ei anna ikääntymistä anteeksi. Vaikka paljon puhutaan ikääntyvien jaksamisesta, mitään ei ole tehty. Alentavalta tuntui, että edelleen ”tytöteltiin” ja vielä vanhempana joskus tuntui, että oli ilmaa. Tosin pitkäaikaiset työtoverit arvostivat ja nuoremmatkin pyysivät mukaan. Pidämme edelleen yhteyttä ja tapailimme kaupungilla. Oli myös todella noloa nähdä oman ikäisten miesten koettavan tehdä vaikutusta nuoriin kollegoihin pikkutuhmilla vitseillään ja ulkomuotoon kohdistuvilla kommentteillaan, flirttailevan. Ja tämä ei ollut osaltani kateutta, lähinnä mielestäni tungettelevaa (työtehtävissä) ja naurettavan näköistä. (t11, 60v. nainen)

Ulkonäkökokemuksessa muotoutuu sukupuolen kautta sekä toiminnan ja minuuden kiinnittymisen mahdollisuuksia, että naisruumiin kunniallisuuteen ja arvosteluun liittyviä, toiminnan mahdollisuuksia rajaavia intensiteettejä. Sukupuoleen liittyvä valta tulee erityisen näkyväksi siinä, miten vastaajan pitää tasapainotella sopivuuden ja viehättävyyden välillä ja siinä, miten hän on joutunut työelämässä kokemaan sekä todistamaan toistuvaa seksuaalista häirintää. Beverly Skeggs (1997) on tutkinut naisellisuuden ja työelämän kytköksiä analysoidessaan heteroseksuaalisuuden kautta tuotettavaa *kunniallisuutta*. Kunniallisuudella Skeggs tarkoittaa keskiluokkaiseen valkoisuuteen kiinnittyvää positiota,

joka rajaa ulkopuolelleen haitalliseksi, "liian" seksuaaliseksi määritellyt toiset, kuten työväenluokkaisuuden. (Skeggs 1997, 122.) Skeggs kuvaa haastattelemiensa naisten keinoja vahvistaa omaa toimijuuttaan työelämän seksistisessä ympäristössä. Esimerkiksi flirttailu ja feminiinisyyden sosiaalinen ja materiaalinen tuottaminen ovat haastateltavien keinoja vahvistaa omaa aktiivista toimijuuttaan. Toisaalta Skeggs osoittaa, miten työpaikalla miesten seksistiseen ja huonoon käytökseen suhtaudutaan ylenkatsoen ja siihen otetaan etäisyyttä, ja näin haastateltavat vahvistavat kunniallisuuttaan ja omanarvontuntoaan. (Skeggs 1997, 127.) Tässä analysoimani ulkonäkötarinan vastaaja hyödyntää sukupuolen affektiivisuutta samankaltaisesti, korostaen feminiinisyyttään, neuvottelee liiallisen tai liian vähäisen seksuaalisuuden välillä, sekä arvostelee omanikäistensä miesten seksististä käyttäytymistä, pitäen sitä "nolona".

Vastaaja kertoo persoonansa päässeen "täyteen kukkaansa" työelämässä. Sukupuoli, eli tässä tietyllä tapaa koettu naisellisuus, on vastaajalle tärkeä minuuden ja ulkonäkökokemuksen muotoutumisen olosuhde. Naisellisuuden tietynlainen "perinteinen" toteuttaminen on vastaajalle ilmeisen tärkeää ja mielihyvää tuottavaa. Ulkonäköön liittyvä mielihyvä ei kuitenkaan toimi ulkonäkökokemuksessa yksiselitteisesti: vastaaja on myös valmis "kärvistelemään" tietynlaisen, itseään miellyttävän ulkonäön vuoksi. Tämä osoittaa, että aktiivisesti tuotettua ulkonäkökokemuksen affektiivisuutta ei aina ole mahdollista eritellä "hyviin" ja "huonoihin" tuntemuksiin. Vastaajalle on tärkeää olla naisellisesti viehättävä, ja hän kokeekin saavansa tämän kautta paljon positiivista elämäänsä. Vaikka vastaajalle on tärkeää toteuttaa nimenomaan tietynlaista "perinteistä" naisellisuutta, olisi yksinkertaistavaa ja vastaajan aktiivista toimijuutta vähättelevää pitää häntä sukupuolittuneiden kauneusihanteiden passiivisena uhrina. Se vähättelisi laittautumisen, ruumiin ja ympäristön kautta muodostuvassa ulkonäkökokemuksessa aktiivisesti tuotettua ja ruumiillisesti koettua mielihyvää.

Vaikka tärkeäksi koettu sukupuoli/naiseus minuuden ja ulkonäkökokemuksen muotoutumisen olosuhteena mahdollistaa toimintaa, samalla se myös rajaa ruumiin mahdollisuuksia tulla koetuksi ja ymmärretyksi sellaisilla tavoilla, jotka eivät sovi heteroseksuaalisen instituution sukupuolijärjestykseen. Sukupuoleen liittyvä valta ja ruumiin mahdollisuuksien rajautuminen sukupuolen kautta tulevat tässä vastauksessa selkeästi

näkyviin siitä huolimatta, että vastaaja on tyytyväinen työuransa aikana aktiivisesti toteuttamaansa ulkonäköön. Vastaaja kokee ”siron sopusuhtaisen ulkomuotonsa” olleen hyödyksi niin työelämässä kuin ystävien kanssa erilaisissa tilanteissa, kuten myös puolison valinnassa. Hyväksi koettu ulkonäkö on konkreettisesti mahdollistanut erilaisia asioita vastaajan elämässä ja hän sanoo, ettei koe ulkomuotonsa ”estäneen mitään”. Vastaajan on ehkä helpompi paikantaa ulkonäköön liittyvät ”paineet” nuorten naisten ja esimerkiksi lastenlasten elämään, kuin suoraan väittää joutuneensa itse sukupuolensa ja ulkonäkönsä kautta kärsimään epätasa-arvoisesta kohtelusta. Hän tuo kuitenkin esiin monenlaisia omaan elämään kuuluneita sukupuoleen ja valtaan liittyviä kamppailuja. Naisen ulkonäköön liittyvä arvostelu ja arvottaminen, vanhempien miesten ”nolo” käytös nuoria naiskollegoita kohtaan, vastaajan itse kokema seksuaalinen häirintä sekä pelko ”*vaipua ’arkisen harmaaksi vaimoksi’, joka helppo vaihtaa nuorempaan*”, voidaan kaikki nähdä sukupuolten eriarvoisuuden toteutumina, jotka tulevat olemassaoleviksi heteroseksuaalisuuden instituutiolle tyypillisten käytäntöjen sekä ruumiiden välissä muotoutuvien affektiivisten intensiteettien kautta. Iän ja sukupuolen yhteistoimintaa ulkonäkökokemuksessa kuvaa erityisesti se, miten vastaaja kertoo naisen muuttuvan näkymättömäksi nelikymppisenä.

Vastauksesta voi ymmärtää, millä tavoin tietynlaiseen naisellisuuteen liittyy yhteiskunnassamme monia intensiteettejä, joiden kanssa eläminen on jatkuvaa neuvottelua: minuutta ja naiseutta tuotetaan ”harmauden”, ”liiallisuuden”, kunniallisuuden ja seksuaalisen viehättävyyden välisissä tasapainotteluissa, joissa myös ikään liittyvä affektiivinen materiaalisuus on läsnä. Laittutumisen vaihtoehtona on alistuminen pelolle siitä, että heteroseksuaalisen viehättävyyden ihanteiden, kuten feminiinisyyden ja nuorekkuuden, toteuttamatta jättäminen johtaa sosiaalisen arvostuksen vähenemiseen ja jopa hylkäämiseen kumppanin taholta. Myös lihominen näyttäytyy sukupuolen ja iän suhteissa vastaavanlaisena uhkana. Tasapainottelussa onnistumisen mahdottomuus tulee esiin siinä, miten vastaaja kertoo välttävänsä ”paljastavaa” pukeutumista ja kuitenkin saavansa jatkuvasti kuulla, kuinka hän ”ei ymmärrä omaa parastaan”. Skeggs (1997) painottaa, että heteroseksuaalisuus ei muotoudu pelkästään yhteiskunnallisten rakenteiden kehityksessä, vaan myös ruumiillistuvassa minuuden neuvottelussa. Heteroseksuaalisuus ei siis ole vain yksi tietynlainen asia, vaan ilmiö, joka materialisoituu monenlaisissa muodoissa. (Skeggs 1997, 133.) Sukupuoli, ja tässä erityisesti naisellisuus, voi mahdollistaa toimintaa

erilaisilla tavoilla. Heteroseksuaalisuuden instituution ja sukupuoleen liittyvän eriarvoisuuden myötä ruumis on kuitenkin taipuvainen kiinnittymään ja jumiutumaan juuri tietynlaisiin sukupuolittuneisiin intensiteetteihin. Tällöin ruumiillisen subjektiviteetin mahdollisuudet toimia naiseuteen liitettyjen ihanteiden ulkopuolella kapenevat.

Sukupuolen toimintaa tässä ulkonäkökokemuksessa ei siis voi moniulotteisuudestaan huolimatta pitää ensisijaisesti toimintaa mahdollistavana, koska heteroseksuaalisessa instituutiossa muotoutuvat sukupuolen kaksijakoisuus ja eriarvoisuus rajaavat monella tapaa naisruumiin hyväksytyksi tulemisen mahdollisuuksia. Tämä ei silti aseta vastaajan aktiivista toimijuutta kyseenalaiseksi: hän on valintoja tekevä subjekti, joka toimii oman mielihyvän kokemuksen tuottajana. Tämä ristiriita havainnollistaa, miten sukupuoli voi ruumiillisen subjektiviteetin tietynlaiseksi tulemisen olosuhteena samanaikaisesti mahdollistaa sekä rajoittaa ruumiin toimintaa.

Sukupuolen ja ulkonäön väkivaltaiset intensiteetit

Ulkonäkökokemuksen ja minuuden suhteet voivat muodostua inhon, vihan ja ahdistuksen täyttämäksi, kun ulkonäkö rajoittaa voimakkaiden intensiteettien kautta ruumiin toimintaa ja ymmärretyksi tulemista äärimmäisillä tavoilla. Sukupuolen kaksijakoisuuden yhteiskunnallinen ehdottomuus ja ruumiin ymmärtäminen sukupuolittuneiden piirteiden kautta tulevat hyvin intensiteettiseksi osiksi seuraavaksi käsittelemiäni ulkonäkökokemuksia. Tämänlaisten ulkonäkökokemusten muotoutumisen prosesseja voi pitää jopa väkivaltaisena: ruumiin syrjityksi ja hyväksytyksi tulemisen kokemukset kietoutuvat sukupuolittuneisiin ulkonäköihanteisiin ja ruumis on ihanteiden kanssa jatkuvassa konfliktin ja tavoittelun prosessissa. Sukupuoli ja ulkonäkö tulevat ehdottomiksi, pakottaviksi ja toimintaa rajoittaviksi osiksi ruumiillista subjektiviteettia, jolloin paha olo ja hyväksytyksi tulemisen tarve liittyvät tällöin jopa sairauksien, kuten syömishäiriöiden ja masennuksen, kehittymiseen.

Lukiossa toisella vuosikurssilla bulimiasta tuli ortoreksia. Laihduin 16 kiloa puolessa vuodessa, värjäsin hiukseni blondiksi bruneteista ja aloin hankkimaan todella paljon meikkejä. Muistan lukeneeni Cosmopolitanista että vaaleilla hiuksilla saa enemmän valtaa. Joten käskin äitiäni värjäämään

hiukseni blondiksi. Hankin myös hiustenpidennykset. Yhtäkkiä ihmiset jotka eivät pitäneet minusta sanoivat minua kauniiksi. Samantyylliset pojat jotka karttoivat minua peruskoulussa kiinnostuivatkin minusta. Välillä jopa ahdistuin ihmisten antamasta huomiosta. Ulkonäköni alkoi myös vaikuttaa töihini. Pääsin työskentelemään lähikauppaan koska esimies piti ulkonäöstäni. Hän kommentoi sitä usein ja vaikutti jopa ihastuneelta minuun. Nykyään huomaan kuitenkin kärsiväni enemmän ahdistuksesta kuin koskaan ennen. Koen ulkonäköni jatkuvasti puutteelliseksi. Haluaisin koko ajan muokata sitä enemmän, haluaisin pistää itseeni kalliita täyteaineita ja ahdistun kun minulla ei ole rahaa siihen. Välillä pelkään että olen valmis tekemään mitä vain ulkonäköni vuoksi. En kuitenkaan kadu tekemiäni muutoksia ulkonäkööni. En usko että seurustelisin nykyisen poikaystäväni kanssa jos en olisi tämän näköinen. Myös äitini tuntuu usein olevan tyytyväisempi minuun. Uskon kuitenkin että olisin ilman ulkonäköni muokkaamista onnellisempi ja en olisi sairastunut syömishäiriötä vielä 18-vuotiaaksi saakka. (t23, 19v. nainen)

Ulkonäön sukupuolittuneet ihanteet tulevat tämän ulkonäkökokemuksen muotoutumisen olennaisiksi olosuhteiksi. Ulkonäkö toimii kaikkein konkreettisimpana tekijänä vastaajan sosiaaliseen hyväksyntään tai syrjityksi tulemiseen liittyvissä kokemuksissa, sekä tulee osaksi terveydentilaa ja psyykkistä hyvinvointia sekä vastaajan orientoitumista tulevaisuuteen. Heteroseksuaalisuuden instituutiossa muotoutuneet sukupuolen järjestykset toimivat ulkonäkökokemuksessa monella tapaa. Niitä ovat tässä naiseuteen liitetyt ulkonäköihanteet kuten hoikkuus ja vaaleus, ulkonäön tärkeys seksuaalisen kiinnostuksen kohteeksi tulemisessa sekä työelämään liittyvä naisen asema ”katseen kohteena”. Myös postfeministisessä kulttuurissa vallitseva ajatus naisen seksuaalisesta vallasta toimii ulkonäkökokemuksen olosuhteena: postfeministisessä ajattelussa naiseuteen liittyviä ulkonäköihanteita ei ajatella pakottavuuden kautta, vaan ne nähdään itsenäisinä valintoina, joissa sukupuolten tasa-arvoisuus on ”otettu huomioon”. Koska epätasa-arvo paikannetaan menneisyyteen, ja nykyajan nuorella naisella nähdään olevan kaikki mahdollisuudet itsenäisiin valintoihin ja vallan tavoitteluun, ei feminististä kritiikkiä pidetä tarpeellisena. Tämänlaisen ajattelun on osoitettu olevan osa yhteiskunnassa toimivaa patriarkaattista

valtaa, joka muuttaa muotoaan yhteiskunnassa tapahtuvan muutoksen myötä. (McRobbie 2009). Vaikka vastaaja kokisi saavansa ”vaaleilla hiuksilla enemmän valtaa”, tämä kokemus ei toimi yksiselitteisesti ruumiillisen subjektiviteetin toimintaa mahdollistavana.

Sukupuoleen liitettyjen ulkonäköihanteiden intensiteettisyys tulee sukupuolen epätasavaruuden ja seksistisen ulkonäön arvottamisen kautta myös toimintaa rajoittavaksi ruumiillisen subjektiviteetin muodostumisen olosuhteeksi. Pahimmassa tapauksessa sukupuolittuneet intensiteetit rajoittavat väkivaltaisesti ruumiin toimintaa ilman, että ”vapaasti valitseminen” tulee ruumiin kokemuksessa todellisesti mahdolliseksi.

Ulkonäkökokemus muotoutuu sukupuolittuneiden ihanteiden toteuttamisen ja sen myötä saadun sosiaalisen hyväksynnän kautta, sekä kiinnittyy minuuteen hyvin vahvasti. Ulkonäkö, sukupuoli ja minuus kietoutuvat niin tiiviisti ja intensiteettisesti toisiinsa, että ne tulevat ruumiillisessa kokemuksessa yhdeksi. Vastaajan kokee ihmissuhteidensa, henkisen hyvinvointinsa ja tulevaisuuteen liittyvien toiveidensa – koko elämäntilanteensa – muotoutuneen ulkonäön kautta. Heteroseksuaalisuuden instituutiossa kiertävä sukupuolen affektiivisuus on monitasoisesti ruumiillisen subjektiviteetin tietynlaiseksi tuleminen olosuhde. Se toimii heteroseksuaalisen orientoitumisen kohteena olemisen (pojat, työnantaja, poikaystävä) lisäksi myös laajemmin ruumiiden välisissä suhteissa ja tulee intensiteettiseksi jopa suhteessa omaan äitiin. Lehdistä luetut ulkonäön muokkaamiseen liittyvät ohjeet, sosiaalisen ympäristön reagointi tietynlaisiin ruumiisiin, kauneusihanteita noudattavan ruumiin mahdollistamat työpaikka ja parisuhde, sekä tarjolla olevat kauneuskirurgiset palvelut toimivat ruumiin muistissa sekä orientoitumisessa tulevaisuuteen niin intensiteettisesti, että vastaaja ei koe kykenevänsä muuttamaan ulkonäkökeskeistä elämäänsä. Siitä huolimatta, että hän arvioi kriittisesti ulkonäön vaikuttavan negatiivisesti hyvinvointiinsa ja terveyteensä. Ulkonäkö on niin hallitseva ja rajoittava osa vastaajan elämää, että hän kokee tietoisesti olevansa umpikujassa.

Seuraavaksi siteeraamassani ulkonäkötarinassa ulkonäkökokemus toimii hyvin samalla tavoin rajoittaen väkivaltaisesti ruumiin toiminnan mahdollisuuksia, mutta ulkonäön ja minuuden suhteet muotoutuvat vielä voimakkaampien intensiteettien kautta. Ulkonäön ja sukupuolen toisiinsa kietoutuneisuus tulee aineistossa kaikkein selkeimmin ja konkreettisimmin esiin vastauksessa, jonka on kirjoittanut nuori transnainen. Hän kirjoittaa

omasta ulkonäkökokemuksestaan, joka muotoutuu olennaisesti sukupuolen kautta, sekä analysoi tarkasti yhteiskunnan ja sosiaalisen ympäristönsä sukupuolittuneisuutta ja ulkonäön ja sukupuolen suhteita.

Ulkonäkö on aina ollut suuri vaikuttaja elämässäni. Muistan ulkonäkö kysymysten tulleen mieleeni ihan pienestä pitäen.

Neljävuotiaana mennessäni päivähoitoon mietin jo miltä näytän ja että olenko tarpeeksi hyvän näköinen näyttäytymään. - -

- - en kyennyt pukeutumaan ja laittautumaan niin hyvin kuin muut. Minulla ei ollut varaa merkkeihin. Useimmat vaatteet joista pidin olivat tytöille ja meikkaustakaan ei hyväksytty koulussa eikä kotona. Tunsin itseni jotenkin vangiksi tässä tilanteessa. En kyennyt pukeutumaan siten miten itse halusin enkä siten miten muut halusivat. Aloin masentua ja aloin löytää lohtua ruuasta. Ruoka taas sai minut lihomaan ja ylipainoisena minua syrjittiin ja kiusattiin entistä enemmän. Vihasin lihavuuttani, ulkonäköäni, vaatteitani ja jopa itseäni. Tähän löysin lohtua tietokoneista ja videopeleistä mutta se onkin eri tarina. - -

Ylä-asteelle mennessäni hain muutosta itseeni ja tilanteeseeni. En kuitenkaan alkanut pukeutua muodikkaasti vaan pikkuhiljaa omatyylisemmin. Tämä herätti tietenkin huomiota ja närkästystä monissa. Mutta oli myös niitä jotka pitivät siitä ja kunnioittivat erilaisuuttani. - -

Aloin myös pitää paljon tyttöjen ja naisten vaatteita. Koin ne itselleni mieluisemmiksi. Tästä ja muistakin syistä minua alettiin taas kiusata ja syrjiä koulussa. Kuitenkin tästä riippumatta jatkoin oman tyylini kehittämistä. Vanhempani eivät hyväksyneet lainkaan. Tässä vaiheessa en enää nähnyt isääni jonka vuoksi ehkä uskalsin pukeutua ja olla oma itseni mutta joka askeleella omaa tyyliäni kohti järkytin äitiäni isänikin edestä. - -

Ammattikoulussa minun osaltani mitä tulee ulkonäköön, rauhoituin tyylini puolesta. Mutta samalla keskityin suuresti läpimenevyyteeni naisena.

Transsukupuolisena ulkonäköni on minulle yksi tärkeimmistä asioista johon käytän runsaasti aikaa ja rahaa. Säästän rahaa ja nostan opintolainaa voidakseni käydä useissa kauneuskirurgisissa hoidoissa. Tärkeimpiin sukupuolenkorjaushoitoihin pääsee kelakorvauksella joten suunnitelmieni mukaan tulen omia varojani käyttämään vain 35 000€ - 40 000€.

Mitä tulee ulkonäkööni se aiheuttaa minulle suurta tuskaa. Vihaan ulkonäköäni. En voi katsoa peiliin itkemättä tai lähteä ulos käyttämättä ainakin tuntia laittautumiseen. Ulkonäköäni kommentoidaan melkein aina lähtiessäni ulos. En kykene elämään elämäni ilman sukupuolenkorjausta ja mitä sukupuolenkorjaukseen tulee, ulkonäkö on teoriassa suurimmassa osassa sillä siihen perustuu suuresti kuinka ihmiset näkevät ihmisen ja kuinka he kohtelevat häntä. (t17, 19v. nainen)

Koska vastaajan kokemukset omasta sukupuolestaan ja ulkonäöstään ovat sisältäneet pienestä pitäen kamppailuja ja konflikteja sosiaalisen ympäristön sekä oman ruumiin kanssa, sukupuoleen liittyvä valta ja normit ovat hänelle hyvin tiedostettuja sekä ruumiillisesti koettuja ulkonäkökokemuksen olosuhteita. Usein sivun pituiseen vastaukseen, josta pystyn siteeraamaan tässä vain osan, sisältyy lisäksi paljon analyyttisiä kuvauksia esimerkiksi koulussa muodostuneista ulkonäkökulttuureista, niiden sukupuolittuneista piirteistä ja niihin liittyvistä hierarkioista. Vastaaja kertoo kiusatuksi tulemisen kokemuksistaan, syömishäiriöistä, ahdistuksesta ja ongelmista lähisuhteissa ja hyväksytyksi tulemisen puutteesta vanhempien suhteen. Sukupuoleen liittyvät valta-asetelmat ja kaksijakoiseen sukupuolikäsitykseen liitetyt normit ja tapaisuudet alkavat tämän ulkonäkötarinan myötä näyttäytyä intensiteettisyydessään väkivaltaisina ruumiiden mahdollisuuksien rajoittajina. Minuuden, sukupuolen ja ulkonäön intensiteettinen toisiinsa kietoutuminen rajoittaa huomattavan paljon vastaajan mahdollisuuksia tuntea itsensä hyväksytyksi sekä ympäristön että itsensä taholta.

Sukupuoli on aiemmin analysoimissani ulkonäkötarinoissa muodostunut ulkonäkökokemuksessa toimintaa mahdollistavaksi identiteetin osaksi ja työpäivää piristäväksi ”seksikkyyden tunteeksi”, joka samalla myös altistaa naisia seksuaaliselle häirinnälle ja ”tytöttelylle”. Ulkonäkökokemukseen liittyy tällöin samanaikaisesti toiminnan

mahdollisuuksia ja rajoja. Tämän aineiston transsukupuolisen naisen ulkonäkökokemuksessa kulttuurinen käsitys sukupuolen kaksijakoisuudesta toimii eri tavoin. Sukupuolen kautta muotoutuva epätasa-arvoinen asema kaventaa mahdollisuuksia pitää sukupuolta huolettomana ja iloisena osana jokapäiväistä laittautumista ja ”luonnollisena” pidettyä ehostautumista. Sosiaalisissa tilanteissa jatkuvasti tapahtuva sukupuolen kyseenalaistaminen tuo esiin sukupuolen ja ulkonäön suhteisiin liittyviä väkivaltaisia intensiteettejä, jotka mahdollistavat sukupuoleen liitettyjen ihanteiden mukaan toimimisen eri tavoin erilaisille ruumiille. Naiseuteen liitettyjen kauneusihanteiden toteuttaminen toi aikaisemmin analysoimani tarinan kirjoittajan elämään ahdistuksen lisäksi sosiaalista hyväksyntää, mutta tässä transnaisen ulkonäkökokemuksessa ruumiin mahdollisuudet tulla hyväksytyksi näyttävät vielä kapeammiksi rajautuneilta. Coleman analysoi, miten sukupuolen ja ulkonäön suhteet voivat rajoittaa ruumista kaksinkertaisesti: ruumiin mahdollisuudet rajoittuvat, kun se ei kykene noudattamaan sukupuolittuneita normeja tai ihanteita. Toiseksi, ruumiin mahdollisuudet rajoittuvat jo siinä, että se ymmärretään suhteessa näihin normeihin ja ihanteisiin. (Coleman 2012, 145). Vastaavasti tässä ulkonäkökokemuksessa sukupuoli rajoittaa ruumiillisen subjektiviteetin toimintaa useammalla kuin yhdellä tapaa.

Sukupuoli ei kuitenkaan ole tässä analysoimani ulkonäkökokemuksen ainut aspekti, vaikka se näyttääkin selvästi intensiteettiseltä ja minuuteen kiinnittyneeltä.

Ulkonäkökokemuksen affektikokouma on yhtä lailla moniulotteinen, sisältäen sukupuoleen liittyvän syrjinnän ja hyväksynnän puutteen lisäksi myös yksilöllisen tyylin kautta saatavaa arvostusta. Sukupuolen materialisoituminen vaatteiden ja meikkien kautta kiinnittää huomiota materiaalien yksityiskohtien affektiiviseen toimintaan ulkonäkökokemuksessa ja minuuden muodostumisessa. Varallisuus on myös materiaallinen asia, joka tulee konkreettisesti osaksi ulkonäkökokemusta: kouluaihana varallisuuden puute esti vastaajaa hankkimasta sellaisia merkivaatteita, jotka toimivat affektiivisesti sosiaalista hyväksyntää tuottaen. Suuret sukupuolenkorjaukseen käytettävät rahasummat ja prosessiin liittyvä yhteiskunnallinen sääntely liittyvät nekin ulkonäkökokemukseen, mahdollistaen tai rajoittaen sukupuolen ja minuuden toteuttamista. Vaikka sukupuoli tulee tässä ulkonäkökokemuksessa äärimmäisen merkittäväksi ja intensiteettiseksi, muotoutuu se silti hyvin moniulotteisesti materiaallisen ja sosiaalisen yhteistoiminnassa.

Olen tässä luvussa tarkastellut sukupuolen affektiivista materialisoitumista ulkonäkökokemuksessa erityisesti heteroseksuaalisuuden analyysin näkökulmasta. Olen osoittanut, miten heteroseksuaalisuuden instituutio tulee osaksi ulkonäkökokemuksen affektikokoumaa ja ruumiillisen subjektiviteetin muotoutumisen prosesseja, jotka ovat sekä materiaalista, sosiaalista, diskursiivista ja psykologista rihmastoja. Sukupuolen ja ulkonäkökokemuksen suhteet liittyvät myös minuuteen. Analysoimistani ulkonäkökokemuksista voi päätellä, että minuuden ja ulkonäön erottaminen ja yhteenkietoutuneisuus ovat yhteydessä sukupuolen affektiiviseen toimintaan ruumiiden välillä. Silloin kun sukupuoli toimii väkivaltaisena ulkonäkökokemuksen ja ruumiillisen subjektiviteetin muotoutumisen olosuhteena, minuuden ja ulkonäön toisistaan erottaminen ei näyttäytyä käyttökelpoisena ajattelutapana ja selviytymiskeinona. Ulkonäön, minuuden ja sukupuolen suhteet voivat tulla niin intensiteettisiksi, että ne ovat ruumiillisessa kokemuksessa yhtä. Kun ulkonäkökokemus muotoutuu ruumiin muistiin jääneiden voimakkaiden, ulkonäköön liittyvien syrjityksi tai hyväksytyksi tulemisen kokemusten, myötä, sekä oman ruumiin asettumisesta konfliktiin kaksijakoisen sukupuolijärjestyksen ja siihen liittyvien ulkonäköihanteiden kanssa, tulee minuuden ja ulkonäön erottamisesta mahdotonta.

8 LOPPUPÄÄTELMÄT JA POHDINTA

Ulkonäkö on samanaikaisesti yhteiskunnallinen ja henkilökohtainen ilmiö. Olen tässä Pro gradu -työssä lähestynyt ulkonäköä ilmiönä feministisen uusmaterialistisen teorian kautta sekä kehittänyt ulkonäkökokemuksen käsitteen tavaksi ymmärtää ulkonäön, yksilön ja ympäristön välisiä suhteisuuksia. Tutkimukseni aineistona olen käyttänyt Turun yliopistossa toteutetun *Suomi ulkonäköyhteiskuntana* -tutkimusprojektin yhteydessä kerättyjä ulkonäköelämäntarinoita. Tutkin ulkonäkötarinoiden analyysissä ulkonäkökokemuksen muotoutumisen prosesseja ja intensiteettejä minuuden ja sukupuolen suhteissa, sekä analysoin näissä prosesseissa ruumiilliselle subjektiviteetille muodostuvia toiminnan rajoja ja mahdollisuuksia.

Uusmaterialistisen teorian kautta *affektikokoumana* ymmärretty ulkonäkökokemus on teoreettinen, mutta empiiriseen tutkimukseen sovellettava käsite, jonka avulla on mahdollista tutkia ulkonäön ja siihen liittyvän inhimillisen kokemuksen moniulotteisuutta. Ulkonäkökokemuksen affektikokouma muodostuu jokapäiväisistä affektiivisesti toimivista sosiaalisista ja materiaalisista asioista ja käytännöistä, sekä laajemmista kulttuuriin ja yhteiskuntaan liittyvistä valtasuhteista ja diskursseista. Ulkonäköön liittyvä yksilön kokemus, toiminta ja käytännöt tulevat olemassaoleviksi tämän affektikokoumaan kiinnittymisissä ja suhteisuuksissa. Tällöin yksilön toimintaa ja ruumiillista kokemusta ei ymmärretä ylhäältä määräytyvien rakenteiden kautta, mutta samalla diskurssien ja valtarakenteiden rooli myös tunnustetaan osana ruumiillista subjektiviteettia.

Yhdistän tutkimuksessani kokeilevalla tavalla uusmaterialistista teoriaa empiiriseen tekstiaineiston analyysiin. Analyysimetodini pohjautuu ymmärrykseen tutkijan roolista tutkittavan ilmiön hahmottumisessa sekä aineiston intensiteettisen ja ristiriitaisen affektiivisuuden tunnistamiseen; herkkyyteen ja avoimuuteen aineistoa lähestyttäessä. Tutkimuksessa ei voida käytännössä ottaa huomioon kaikkia inhimillisen kokemuksen muodostumiseen liittyviä tekijöitä. Tämän vuoksi esitän ulkonäkökokemuksen toimivan ennen kaikkea teoreettisena käsitteenä, jonka pohjalta on mahdollista tutkia tietyssä ajassa ja paikassa muotoutuvia ulkonäkökokemuksen ja muiden ilmiöiden välisiä *suhteisuuksia*. Nostan analyysin pääaiheiksi ulkonäkökokemuksen ja minuuden sekä ulkonäkökokemuksen ja sukupuolen suhteet, jotka näyttäytyivät aineistossa erityisen olennaisina

ulkonäkökokemuksen henkilökohtaisen, yhteiskunnallisen, sosiaalisen ja materiaalsen yhteenkietovassa affektikokoumassa.

Olen tutkimuksessani pyrkinyt esittämään sekä soveltamaan ulkonäkökokemuksen käsitteen teoriaa tavoilla, jotka tuottavat mahdollisimman vähän jyrkkiä rajanvetoja ja avaavat mahdollisuuksia kurottautua analyysissa ennalta arvaamattomiin suuntiin. Kiinnitän analyysissa erityistä huomiota ulkonäkökokemusten erikoisuuksiin, tunteellisuuksiin, erityisyyksiin ja ristiriitaisuuksiin. Tarkastelen ulkonäkökokemuksia erilaisten suhteisuuksien kautta ja selvitän ulkonäkökokemuksen muotoutumisen tietynlaisuuksia ja olosuhteita, pyrkimättä muodostamaan koherentteja tai yleistettäviä kokonaisuuksia. Tutkimukseni kiinnittyy näin feministisessä filosofisissa keskusteluissa kehittyneeseen ymmärrykseen ruumiillisen subjektiviteetin liikkuvasta moniulotteisuudesta.

Esitän aineiston analyysin pohjalta, että ulkonäkökokemuksen, minuuden ja sukupuolen suhteiden tutkimus lisää ymmärrystä ulkonäön ilmiöstä ruumiillisen subjektiviteetin muotoutumisen olosuhteena. Kehittämäni ulkonäkökokemuksen käsite vastaa uusmaterialistisessa tutkimuksessa esitettyyn vaatimukseen käsitteiden ymmärtämisestä materiaalsena osana todellisuuden muotoutumista. Käsitteet ovat luovia ja ne *toimivat* tietyillä tavoilla. Käsite ei ole vain jonkin ilmiön kuvaamista: käsite on läsnä ilmiön olemassaolossa; käsite toimii siinä prosessissa, missä jonkin ilmiö materialisoituu ja tulee tiedetyksi. (Coleman & Ringrose 2013, 7–8). Ulkonäkökokemuksen käsite tekee ulkonäön ilmiön ja siihen liittyvän inhimillisen kokemuksen ymmärtämisen mahdolliseksi *tietyllä* tapaa. Ulkonäkökokemus on erityinen tapa ymmärtää ulkonäköä ilmiönä, joka muotoutuu materiaalsen, sosiaalisen, tiedostamattoman ja tietoisien, yhteiskunnallisen sekä henkilökohtaisen yhteistoiminnassa.

Ulkonäkökokemuksen moniulotteisuus minuuden ja sukupuolen suhteissa

Olen tarkastellut erilaisten intensiteettien toimintaa ulkonäkökokemuksen affektikokoumassa, sekä analysoinut ulkonäkökokemuksessa muodostuvia ruumiillisen subjektiviteetin toiminnan rajoja ja mahdollisuuksia. Analyysini osoittaa, miten ulkonäkökokemus muotoutuu ruumiillisen ja sosiaalisen ulkonäön kokemisen ja tekemisen arkipäiväisessä affektiivisuudessa. Ulkonäkökokemus ei ole staattista ja koherenttia, vaan se

on moniulotteinen ja alati liikkeessä oleva, ristiriitaisuuksia sisältävä prosessi. Aineiston pohjalta esitän, että ulkonäkökokemuksen affektikokoumaan kuuluu ainakin

omat ja muiden konkreettiset ruumiit (niiden toiminnat, muodot, koot ja kykenevydet) – asiat (kuten vaatteet, meikit, rakennekynnet) – ympäristöt (kuten toimisto tai maitokauppa) – ulkonäköön liittyvät sukupuolittuneet normit ja hierarkiat – kiinnittymisen ja erottautumisen toiminnat ja niiden kognitiiviset ja somaattiset tarinat – toisin tekemisen ja kokemisen mahdollisuudet

Ulkonäkökokemuksen tarkasteleminen affektikokoumana on mahdollistanut analyysissäni sellaisten asioiden huomioimisen, jotka vaikuttavat syy-seuraussuhteita, selityksiä ja kielellistä ymmärrystä pakenevilta. Esimerkiksi minuuden ja affektiivisen materiaalisuuden suhteissa muotoutuvaa ulkonäkökokemusta analysoidessani kuvailin hyvältä tuntuvan asukokonaisuuden ”vatkaamista” ja sitä, miten ulkonäkökokemusta tehdään kokeilemalla sekä tulevaisuuteen suuntautumalla. Ulkonäkökokemus muodostuu tietynlaisten materiaalien asioiden, vastaajan mielentilan sekä ympäristön suhteissa tavoilla, joiden yhteensopivuus tulee olemassaolevaksi ruumiillisessa kokemuksessa. Analysoin myös ulkonäkökokemuksen muotoutumista ruumiillis-psykykkis-aivokemiallisena prosessina, jossa alkoholin nauttiminen on tärkeä osa ulkonäkökokemusta ja hyväksytyksi tulemisen tunnetta. Toisinaan jotkin ulkonäkökokemuksen suhteet muodostuvat intensiteettisiksi, jolloin yksittäiset ulkonäkökokemukseen liittyvät asiat näyttävät erityisen tärkeinä: esimerkiksi hiusten ominaisuudet tai asusteiden värien yhteensopivuus.

Ulkonäkökokemuksen käsite mahdollistaa myös hyvin pienten asioiden tai määrittelyjä karkaavan ”outouden” huomioimisen. Tästä esimerkkinä on materiaalien yksityiskohtien, kuten farkkujen sauman, toiminta ulkonäön ja minuuden suhteissa, sekä ulkonäkötarina, jossa ympäristön kanssa vastahankaan toimiva hiustyyli liittyy ulkonäkökokemuksessa minuuden ja elämänarvojen muotoutumiseen.

Ulkonäkökokemus voi myös muodostua kokonaisuudessaan hyvin intensiteettisistä suhteista, jolloin kaikki ulkonäköön liittyvä tuntuu tärkeältä, usein myös ahdistavalta. Näin on esimerkiksi aineistossa esiintyvän transnaisen tarinassa, jossa sukupuoli, minuuksien ja ulkonäkö kietoutuvat toisiinsa intensiteettisesti ja toimintaa rajoittavasti. Yhteiskunnalliset eronteot, kuten sukupuoli, ovat usein hyvin tärkeä ulkonäkökokemuksen muotoutumisen

olosuhde. Analyysini osoittaa, miten sukupuolittuneiden kauneusihanteiden toteuttaminen voi samanaikaisesti tuottaa mielihyvää, mahdollistaa hyväksytyksi tulemisen tunnetta sekä rajoittaa ruumiin toimintaa jopa väkivaltaisesti. Sukupuoli on tärkeä ulkonäkökokemuksen olosuhde myös tarinassa, jossa vastaaja kokee tulleen suosituksi muokattuun ulkonäköön naiseuteen liitettyjen ihanteiden mukaisiksi ja kertoo olevansa ahdistuneempi kuin koskaan.

Affektiivinen ulkonäkökokemus muotoutuu siis hyvin monenlaisten olosuhteiden ja yksityiskohtien yhteistoimintana, tilanteisesti ja ei-lineaarisesti, ruumiiden ja asioiden välisinä suhteisuuksina. Tässä tutkimuksessa olen tarkastellut näitä suhteisuuksia erityisesti minuuden ja sukupuolen kautta. Minuus ja sukupuoli ovat keskenään hyvin erilaisia ilmiöitä ja myös niiden toiminta ulkonäkökokemuksen muodostumisessa on eri tapaista. Sukupuoli on yksi niistä yhteiskunnallisista eroista, joiden kautta erilaiset ruumiit asettuvat eriarvoisiin asemiin yhteiskunnassa. Nämä eronteot ovat tärkeä osa ulkonäkökokemuksen ja ruumiillisen subjektiviteetin suhteita ja sitä, minkälaisia intensiteettejä näissä suhteissa muodostuu. Ulkonäkö liittyy olennaisesti kaikkiin toiseuttamisen käytäntöihin, joiden tuottaminen ja uusintaminen kiinnittyy affektiivisesti ruumiiseen – kuten sukupuoleen, yhteiskuntaluokkaan, etnisyyteen tai vammaisuuteen – ja tutkimukseni osoittaa ulkonäkökokemuksen toimivan olosuhteena ruumiillisen subjektiviteetin muodostumiselle. Tässä tutkielmassa käyttämäni aineisto tarjoaa näiden erontekojen tutkimiseen materiaalia erityisesti sukupuolen osalta. Pohdin myöhemmin vielä mahdollisuuksia käyttää ulkonäkökokemuksen käsitettä muiden yhteiskunnallisten erontekojen tutkimiseen osana ruumiillista subjektiviteettia.

Tutkimuksen aineistossa esiintyy paljon ulkonäkökokemuksia, joissa ulkonäkö ja minuus tulevat yhdeksi sellaisten intensiteettien kautta, joihin liittyy ahdistusta ja mielipahaa. En kuitenkaan esitä, että ulkonäön ja minuuden tiiviit suhteet olisivat sinänsä ongelmallisia. Uusmaterialistisen näkökulmani mukaan ulkonäkökokemus muodostuu aina minuuden, ulkonäön, sukupuolen ja ympäristön suhteista, jolloin näitä ”osa-alueita” ei ole mahdollista täysin erottaa toisistaan. Aineiston analyysin perusteella esitän, että ulkonäköön liittyvä pahoinvointi muotoutuu sellaisten ulkonäön ja minuuden suhteissa muotoutuvien intensiteettien kautta, joissa aktualisoituu yhteiskunnassa vallitseva epätasa-arvo ja

erilaisten ruumiiden arvottaminen ulkonäön perusteella – esimerkiksi heteroseksuaalisuuden instituutiossa muotoutuvan sukupuolen eriarvoisuuden ja kaksijakoisuuden ymmärryksen kautta. Vaikka kiinnitän erityistä huomiota subjektiviteetin moniulotteisuuteen, fragmentaarisuuteen ja ristiriitaisuuteen, tarkastellessani sitä ulkonäkökokemuksen näkökulmasta, on selvää, että subjektiviteetin ja ulkonäkökokemuksen suhteissa on myös paljon jatkuvuuksia. Tämä tulee esiin kokemuksissa, jossa ruumis "jumiutuu" tietynlaisiin intensiteetteihin minuuden, sukupuolen ja ulkonäön suhteissa toimivan yhteiskunnallisen eriarvoisuuden kautta.

Ruumiillisen subjektiviteetin ja minuuden suhteet ulkonäkökokemuksessa

Tässä tutkimuksessa esittelemäni ulkonäkökokemuksen käsite on muodostunut uusmaterialistisen ruumiillisen subjektiviteetin teorioiden pohjalta ja käsitteen kehittämisen taustalla on tarkoitus ymmärtää ulkonäköön liittyvien moninaisten ilmiöiden ja kokemusten toimintaa osana ruumiillista subjektiviteettia. Tutkielman aineistoanalyysi osoittaa, että ulkonäkökokemus toimii hyvin erilaisin tavoin, erilaisten ruumiiden ja erilaisten olosuhteiden kautta, osana ruumiillisen subjektiviteetin muotoutumista, ja se sisältää usein monenlaisia intensiteettejä sekä ristiriitaisuuksia. Näin ollen ulkonäkökokemusta ei ole tarkoituksenmukaista tutkia ruumiillisen subjektiviteetin osana siten, että pyrkimyksenä olisi saada selville jotain yksittäisen yksilön ulkonäkökokemuksen tietynlaisuudesta. Ymmärrän ulkonäkökokemuksen ruumiillisen subjektiviteetin tapaan liikkeessä olevana prosessina, jonka kiinnittymiset ja suhteisuudet eivät noudata kielellisesti ymmärrettävissä olevia ajatuksia yksilön tietynlaisuudesta.

Ulkonäön henkilökohtaisuus yksilön kokemuksessa on kuitenkin tärkeä osa ulkonäön affektikokoumaa: monet ulkonäön intensiteetit muodostuvat juuri henkilökohtaisuuden kautta. Tätä on mahdollista tarkastella käyttämällä minuuden käsitettä. Ymmärrän minuuden tässä tutkimuksessa erityisenä osana ruumiillista subjektiviteettia: siinä yhdistyvät yksilön muistot ja kokemus omasta erityisyydestään; siihen liittyy sekä tiedostamatonta ruumiin toimintaa kuin myös tiedostettua minuuden pohdintaa. Minuus on henkilökohtaisena ja tärkeänä koettu osa ruumiillista subjektiviteettia, johon ulkonäkökokemus kiinnittyy usein erityisellä tapaa. Minuus liittyy monella tapaa ulkonäkötarinoissa esiintyviin tapoihin ymmärtää ulkonäköä. Toisaalta minuus ja ulkonäkö

asettavat toisistaan erillisiksi ruumiillisen subjektiviteetin ominaisuuksiksi, jolloin ulkonäkökokemus ei kiinnity vahvasti minuuden kokemukseen. Toisaalta taas minuus ja ulkonäkökokemus tulevat hyvinkin intensiteettisillä tavoilla yhteenkietoutuneeksi niin, että minuutta ja ulkonäköä ei ole mahdollista erottaa toisistaan. Toisinaan minuuden ja ulkonäön erottelemisen toimii tietoisena strategiana selvittää vaikeista ulkonäköön liittyvistä tunteista, ja toisinaan tämä erottelu näyttäisi olevan pikemminkin totunnainen ajattelutapa, ulkonäöstä puhumiseen liitettävä ”fraasi” siitä, että sisin on ulkokuorta tärkeämpää. Monista ulkonäkötarinoista kuitenkin ilmenee, että ulkonäkö on vastaajalle tärkeä ja tiedostettu osa elämää ja minuutta. Tutkimukseni osoittaa, että ulkonäkökokemuksen ja minuuden suhteet ovat joka tapauksessa moninaiset ja usein ristiriitaiset, ja että ulkonäkökokemuksessa muotoutuva yksilön suhtautuminen itseensä ja ulkonäköönsä liittyy aina laajempaan sosiaaliseen, materiaaliseen ja yhteiskunnalliseen rihmastoon.

Analyysini osoittaa, miten yhteiskunnalliset normit, diskurssit ja kategoriat materialisoituvat ruumiillisessa kokemuksessa: ulkonäkökokemukseen liittyy esimerkiksi sellaista materiaan affektiivisuutta ja sukupuolen aktiivista tuottamista, joiden kautta yksilö voi kiinnittyä ympäristöönsä, tulla hyväksytyksi tai tietoisesti erottautua, sekä sellaista affektiivista intensiteettien jumiutumista, jota yksilö ei itse voi valita. Minuus liittyy ulkonäkökokemukseen ruumiillisen subjektiviteetin muotoutumisen prosessissa, jossa sosiaalinen, materiaallinen ja diskursiivinen yhteistoimivat erilaisina olosuhteina erilaisille ruumiille, tietyssä ajassa ja paikassa. Minuuden ja ulkonäön toisistaan erottelemisen on eri tavoin mahdollista erilaisten ruumiillisten ja sosiaalisten olosuhteiden kautta muotoutuville ruumiillisille subjektiviteeteille. Muutamissa aineiston vastauksissa, joissa ulkonäkö ja minuus kiinnittyivät intensiteettisesti toisiinsa, kuvataan ulkonäön affektiivisuuden olevan intensiteettistä jo lapsesta pitäen. Ruumiin kauneuteen ja ”normaaliuteen” liittyvät yhteiskunnallisen eronteot sekä tarve tulla hyväksytyksi toimivat tällöin affektiivisesti ruumiissa ilman, että niitä välttämättä osattaisiin selittää tai ymmärtää kielellisesti. Affektiiviset intensiteetit, jotka muodostuvat, kun ruumis ei noudata sukupuolen kaksijakoisuuteen ja ruumiin kokoon liittyviä normeja ja ihanteita, toimivat joidenkin ulkonäkökokemusten ja minuuden suhteiden muotoutumisen jatkuvina olosuhteina ja rajoittavat ruumiin toimintaa. Ulkonäkökokemuksen tarkastelun myötä on mahdollista ymmärtää, miten erilaisten ruumiiden kategorisointi eriarvoisiin asemiin tapahtuu

affektiivisesti ruumiiden välissä, miten materiaallinen todellisuus tulee osaksi tätä prosessia, sekä miten minuuden ja sukupuolen suhteiden intensiteetit rakentavat ruumiillisen subjektiviteetin tietynlaiseksi tulemisen mahdollisuuksia.

Ulkonäkökokemuksen käsitteen käyttö jatkotutkimuksessa

Ulkonäkökokemuksen käsitettä voi jatkossa hyödyntää yhteiskunnallisen eriarvoisuuden ja ulkonäön tutkimisessa tavalla, joka ei jaa ulkonäön ilmiötä ”hyviin” ja ”huonoihin” puoliin. Ulkonäkökokemuksen käsite mahdollistaa ulkonäön ymmärtämisen ruumiillisena kokemuksena, johon voi samanaikaisesti liittyä toimintaa mahdollistavaa sekä rajoittavaa affektiivisuutta, yksilön aktiivista toimijuutta sekä ruumiin diskursseja. Yhteiskunnallinen eriarvoisuus toimii affektiivisesti ulkonäön kautta ja merkitsee ja stigmatisoi normien ja ihanteiden ulkopuolella olevia ruumiita. Ulkonäkökokemus ei kuitenkaan *määräydy* eriarvoisuuden mukaan. Tämän vuoksi ulkonäkökokemuksen avulla on mahdollista tutkia eriarvoisuutta ilman, että yhteiskunnallisten kategorioiden tutkiminen sinänsä asettuisi tutkimuksen lähtökohdaksi, tai että kategorioiden ”merkitystä” tiedettäisiin etukäteen. (Coleman 2012, 74.)

Ruumiiseen kiinnittyä esimerkiksi sukupuolen, yhteiskuntaluokan, etnisyyden ja vammaisuuden kulttuuriseen ymmärrykseen liittyvää eriarvoistavaa ja toiseuttavaa affektiivisuutta. Intensiivinen affektiivisuus voi ”jumiutua” tietynlaisiin ruumiisiin ja rajoittaa näiden toimintaa. Silti kauneuden ja ulkonäön affektiivisuus voi samanaikaisesti toimia yksilön toimintaa mahdollistavana, koska ulkonäkökokemus on myös paljon muuta kuin yhteiskunnan rakenteiden ja diskurssien kautta materialisoituvaa eriarvoisuutta. Tutkimukseni osoittaa, miten sukupuoleen liitettyjen ulkonäköihanteiden noudattaminen, esimerkiksi tietynlainen feminiinisyyden kokemus, voi samanaikaisesti sekä rajoittaa että mahdollistaa yksilön toimintaa. Jatkossa ulkonäkökokemusta voisi tarkastella *intersektionaalisuuden* näkökulmasta: miten erilaisten yhteiskunnallisten erojen risteämät toimivat ulkonäkökokemuksen muotoutumisen olosuhteina ja toiminnan mahdollistajina ja rajoittajina.

Yhteiskuntaluokan, sukupuolen ja ulkonäön kytköksiä analysoineen Beverly Skeggsin (1997) tutkimus nostaa esiin työväenluokkaisten naisten aktiivista toimijuutta kunniallisuuden

tuottamisessa heteroseksuaalisuuden ja ulkonäön kautta. Ulkonäkökokemuksen käsite ja sen ymmärtäminen affektikokoumana voisi avata myös uusia näkökulmia luokan ja sukupuolen risteämien tutkimiseen. Sen avulla olisi mahdollista esimerkiksi kiinnittää erityistä huomiota materiaalisen toimintaan affektiivisena kiinnittymisten ja erontekojen tuottajana luokkayhteiskunnan olosuhteissa. Coleman ja Figueroa (2010, 363–364) ovat analysoineet, miten ihonväri tulee osaksi kauneuden ja minuuden kokemuksia rasisessa yhteiskunnassa, ja ulkonäkökokemuksen käsite voisi avata uudenlaisia tapoja tutkia rodullistamista ja siihen liittyvää yksilön kokemusta. Lisäksi vammaisuuden toimiminen ulkonäkökokemuksen affektikokoumassa on kiinnostava jatkotutkimuksen aihe. Tutkimuksessa voisi tarkastella, miten ulkonäön ja vammaisuuden suhteissa muodostuu toiminnan mahdollisuuksia ja rajoja, ja miten vammaisuuden sekä erilaisten muiden yhteiskunnallisten erojen, kuten sukupuolen ja etnisyyden, risteävät suhteet ovat osana ulkonäkökokemuksen muotoutumista. Olen tässä tutkimuksessa tarkastellut sukupuolta ulkonäkökokemuksen olosuhteena. Vammaisuutta ja rodullistamista voisi tutkia samanlaisista lähtökohdista, huomioiden samanaikaisesti yhteiskunnallisen eriarvoisuuden sekä yksilön aktiivisen toimijuuden ulkonäkökokemuksen muodostumisessa.

Ulkonäkökokemuksen käsitettä voi hyödyntää ja kehittää myös ruumiin temporaalisuutta tarkastelevassa tutkimuksessa. Olen tuonut tutkimuksessani esiin joitain näkökulmia ruumiillisen subjektiviteetin ja minuuden muotoutumisen prosessien ajallisuuteen ja ei-lineaarisuuteen. Useimmissa tämän tutkimuksen aineiston vastauksissa temporaalisuus on läsnä erityisesti puheessa siitä, miten ulkonäkökokemus on muotoutunut tietyssä ajassa tietyntylaiseksi: vastaajat kertovat sekä menneisyydestä, tulevaisuudesta että nykyhetkestä. Vastaajia pyydettiin kirjoittamaan ”ulkonäköelämäkertansa”, joten menneisyyteen viittaaminen ei olekaan yllättävää. Ulkonäkökokemuksen temporaalisuuteen olisi erityisen kiinnostavaa perehtyä tarkemmin uusmaterialistiseen kokemuksen ontologiaan liittyvästä näkökulmasta, jolloin huomion kohteena on ulkonäkökokemuksen affektiivinen ei-lineaarinen liike eri hetkien ja tapahtumien välillä. Ulkonäkökokemus ei ole koskaan suljettu entiteetti, joka alkaisi jostain ja loppuisi johonkin, vaan kokemuksessa yhdistyvät eri aikaulottuvuudet, ruumiin historia, nykyhetki sekä tulevaisuus. Ulkonäkökokemuksen käsitteen avulla on mahdollista tarkastella toiminnassa tapahtuvaa kokemusta siten, että

menneisyys ja tulevaisuus tulevat kokemuksessa toistensa kautta olemassaoleviksi, ilman että niiden nähtäisiin selittävän toisiaan syy-seuraussuhteisiin asettuneena.

Coleman (2012) on tutkinut ulkonäköön liittyvää temporaalisuutta ja erilaisten kokemusten ”kestoja” ruumiissa, ja vastaavia näkökulmia voisi tutkia myös ulkonäkökokemuksen käsitteen kautta. Osoitan jo tämän tutkimuksen analyysissa, miten ulkonäkökokemuksen tietynlaisuus voi liittyä erityisesti tiettyyn ruumiin muistissa säilyvään elämänvaiheeseen tai tapahtumaan. Jokin yksittäinen kokemus voi jäädä intensiteettiseksi affektiivisuudeksi ja ruumiillisen subjektiviteetin muotoutumisen olosuhteeksi pitkäänkin. Jotkin ulkonäkökokemusta rakentavat asiat taas muotoutuvat ensisijaisesti suhteissa tulevaisuuteen. Aineistossa tämä ilmenee esimerkiksi laittautumisena töihin menoa varten. Myös esimerkiksi syöminen ja liikuntaharrastukset – jotka mainitaan ulkonäkötarinoissa melko usein, vaikka ne ovat pääasiassa rajautuneet tämän tutkimuksen ulkopuolelle – tulevat osaksi ulkonäkökokemusta, vaikka ne eivät muuta ruumiin muotoa juuri toiminnan hetkellä. Ulkonäkökokemuksen käsite tarjoaa kiinnostavan näkökulman tutkia, miten tulevaisuus, nykyisyys ja menneisyys kietoutuvat yhteen ei-hierarkkisilla tavoilla erilaisissa ruumiin hallintaan liittyvissä toiminnoissa, kuten laittautumisessa, ruokavalioiden noudattamisessa ja kehon muokkaamisessa urheilun keinoin.

Ulkonäkökokemuksen muotoutumista moniaistillisena ilmiönä, suhteissa erilaisiin fyysisiin tiloihin, toisiin ruumiisiin ja materiaalisiin asioihin, voisi tutkia edelleen myös kokeilevilla aineistonkeruumenetelmillä ja erilaisten kenttäaineistojen kautta. Tässä tutkimuksessa käyttämäni tekstuaalinen tarinamuotoinen aineisto mahdollisti ulkonäkökokemuksen käsittelemisen minuuden ja yksilön kokemushistorian, sekä näiden olosuhteina toimivan sukupuolen, kautta. Ulkonäkökokemuksen ruumiilliseen aistimuksellisuuteen voisi kohdistaa huomiota myös toisenlaisilla tutkimusmenetelmillä. Moniaistillisuutta hyödyntävän kenttätyön avulla kerätyn havainnointiaineiston luominen tuottaisi uudenlaista tietoa sekä ulkonäkökokemuksesta että yleisesti inhimillisen kokemuksen moninaisuudesta. Kokeellisia ja aistimuksellisuutta painottavia metodeja ja aineistoja on yhdistetty akateemiseen tekstimuotoiseen tutkimukseen uusmaterialistisen feministisen tutkimuksen lisäksi esimerkiksi taiteen tutkimuksen kentällä. (Leppänen 2019, Blaise 2013.) Uusmaterialistisen teorian, sosiaalitieteellisten tutkimusmetodien sekä taiteen yhdistämisen keinoin olisi

mahdollista luoda tutkimuskokonaisuuksia, joissa ulkonäkökokemuksen affektiivisuus ja aistillisten intensiteettien moniulotteisuus tulisi ymmärretyksi uusilla tavoilla.

LÄHTEET

Ahmed, Sara (2004) Affective Economies. *Social Text* 22:2, 117–139.

Alaimo, Stacy (2008) Trans-corporeal feminisms and the ethical space of nature. Teoksessa Alaimo, Stacy & Heckman, Susan (toim.) *Material Feminisms*. Bloomington: Indiana University Press, 237–264.

Barker, Meg-John & Gill, Rosalind & Harvey, Laura (2018) *Mediated intimacy: Sex advice in media culture*. Cambridge, UK; Medford, MA, USA: Polity Press.

Blackman, Lisa (2008) *The body: The key concepts*. Oxford; New York: Berg.

Blackman, Lisa & Cromby, John & Hook, Derek & Papadopolous, Dimitris & Walkerdine, Valerie (2008) Creating Subjectivities. *Subjectivity* 1:1, 1–27.

Blaise, Mindy (2013) Activating micropolitical practices in the early years:(Re) assembling bodies and participant observations. Teoksessa Coleman, Rebecca & Ringrose, Jessica (toim.) *Deleuze and research methodologies*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 184–200.

Bordo, Susan (1993) *Unbearable weight: Feminism, western culture, and the body*. Berkeley: University of California Press.

Braidotti, Rosi (1994) *Nomadic subjects: Embodiment and sexual difference in contemporary feminist theory*. New York: Columbia University Press.

Braidotti, Rosi (2002) *Metamorphoses: Towards a materialist theory of becoming*. Cambridge: Polity.

Colebrook, Claire (2004) *Gender*. New York: Palgrave Macmillan.

Colebrook, Claire (2006) Introduction. *Feminist Theory* 7:2, 131–142.

Coleman, Rebecca (2012) *The becoming of bodies: girls, images, experience*. Manchester; New York: Manchester University Press.

- Coleman, Rebecca & Figueroa, Mónica Moreno (2010) Past and future perfect? Beauty, affect and hope. *Journal for Cultural Research* 14:4, 357–373.
- Coleman, Rebecca & Ringrose, Jessica (toim.) (2013) *Deleuze and research methodologies*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Craig, Maxine Leeds (2006) Race, beauty, and the tangled knot of a guilty pleasure. *Feminist Theory* 7:2, 159–177.
- Elias, Ana Sofia & Gill, Rosalind (2018) Beauty surveillance: The digital self-monitoring cultures of neoliberalism. *European Journal of Cultural Studies* 21:1, 59–77.
- Felski, Rita (2006) 'Because it is beautiful' New feminist perspectives on beauty. *Feminist Theory* 7:2, 273–282.
- Fox, Nick J. & Alldred, Pam (2017) *Sociology and the new materialism: theory, research, action*. Thousand Oaks: Sage Ltd.
- Gill, Rosalind & Elias, Ana Sofia (2014) 'Awaken your incredible': Love your body discourses and postfeminist contradictions. *International Journal of Media & Cultural Politics* 10:2, 179–188.
- Ivinson, Gabrielle & Renold, Emma (2013) Subjectivity, affect and place: Thinking with Deleuze and Guattari's *Body without Organs* to explore a young girl's becomings in a post-industrial locale. *Subjectivity* 6:4, 369–390.
- Jackson, Stevi (2006) *Heterosexuality, Sexuality and Gender. Re-thinking the Intersections*. Teoksessa Richardson, Diane & McLaughlin, Janice & Casey, Mark E. (toim.) *Intersections between Feminist and Queer Theory*. New York: Palgrave Macmillan, 38–58.
- Kensinger, Elizabeth A. & Schacter, Daniel L. (2008) Memory and emotion. Teoksessa Lewis, Michael & Haviland-Jones, Jeannette M. & Barrett, Lisa Feldman (toim.) *Handbook of emotions*. Third Edition. New York; London: The Guilford Press, 601–617.

- Koivunen, Anu (2010) An affective turn?: reimagining the subject of feminist theory? Teoksessa Liljeström, Marianne & Paasonen, Susanna (toim.) *Working with affect in feminist readings: disturbing differences*. London: Routledge, 8–27.
- Kern, Rebecca (2012) Andro-Phobia? When Gender Queer is too Queer for L Word Audiences. Teoksessa Ross, Karen (toim.) *The handbook of gender, sex, and media*. Malden, MA: Wiley-Blackwell, 241–259.
- Krijnen, Tonny & Van Bauwel, Sofie (2015) *Gender and media: Representing, producing, consuming*. London; New York: Routledge.
- Kyrölä, Katariina (2014) *The Weight of Images: Affect, Body Image and Fat in the Media*. Farnham: Ashgate.
- Kyrölä, Katariina & Harjunen, Hannele (2007) *Koolla on väliä!: Lihavuus, ruumisnormit ja sukupuoli*. Helsinki: Like.
- Kärkkäinen, Ulla & Dadi, Yasmina & Keski-Rahkonen, Anna (2015) Nuoren naisen ihannepaino: sosiokulttuurisia ja terveydellisiä näkökohtia. *Duodecim* 131:1, 55–61.
- Lara, Ali & Liu, Wen & Ashley, Colin Patrick & Nishida, Akemi & Liebert, Rachel Jane & Billies, Michelle (2017) Affect and subjectivity. *Subjectivity* 10:1, 30–43.
- Leppänen, Taru (2019) 'Two and a Thousand Tiny Races in Sonya Lindfors' Dance Performance "Noble Savage"'. *darkmatter* 10.
- Martin, Courtney E. (2007) *Perfect girls, starving daughters: The frightening new normality of hating your body*. London: Piatku.
- McRobbie, Angela (2009) *The Aftermath of Feminism. Gender, Culture and Social Change*. London: Sage.
- Norman, Moss E. & Rail, Geneviève (2016) Encountering fat others, embodying the thin self: Emotional orientations to fatness and the materialization of feminine subjectivities. *Subjectivity* 9:3, 271–289.

Nynäs, Peter (2011) Multiple Bodies in the spirituality of the gay porn star McCree. *Scripta Instituti Donneriani Aboensis* 23, 333–350.

Pitkänen, Asla (2003) Tunteiden neurobiologiaa. *Duodecim* 119:15, 1471–1478.

Renold, Emma & Mellor, David (2013) Deleuze and Guattari in the nursery: Towards an ethnographic, multi-sensory mapping of gendered bodies and becomings. Teoksessa Coleman, Rebecca & Ringrose, Jessica (toim.) *Deleuze and research methodologies*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 23–41.

Ringrose, Jessica & Coleman, Rebecca (2013) Looking and desiring machines: A feminist Deleuzian mapping of bodies and affects. Teoksessa Coleman, Rebecca & Ringrose, Jessica (toim.) *Deleuze and research methodologies*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 125–144.

Ringrose, Jessica & Renold, Emma (2014) “F**k Rape!”: Exploring Affective Intensities in a Feminist Research Assemblage. *Qualitative Inquiry* 20:6, 772–780.

Ronkainen, Suvi (1999) *Ajan ja paikan merkitsemät*. Helsinki: Gaudeamus.

Rossi, Leena-Maija (2003) *Heterotekdas: Televisiomainonta sukupuolituotantona*. Helsinki: Gaudeamus.

Ruffolo, David V. (2009) *Post-Queer Politics*. Farnham: Ashgate.

Shilling, Chris (2004) *The body and social theory*. SAGE.

Skeggs, Beverly (1997) *Formations of Class and Gender: Becoming Respectable*. London: Sage.

Truman, Sarah. E. (2019) Feminist New materialisms. Teoksessa Atkinson, P.A. & Delamont, S. & Hardy, M. A. & Williams, M. (toim.) *The Sage Encyclopedia of Research Methods*. London, UK: Sage.

Wetherell, Margaret (2013) Affect and discourse – What’s the problem? From affect as excess to affective/discursive practice. *Subjectivity* 6:4, 349–368.

Wolf, Naomi (1992) *The beauty myth: How images of beauty are used against women*. New York: Doubleday.

LIITTEET

Liite 1: Kirjoituskutsu

Kiitämme lämpimästi osallistumisestasi Turun Yliopiston toteuttamaan *Arkielämä ja ulkonäkö 2016* -kyselytutkimukseen sekä osoittamastasi mielenkiinnosta osallistua jatkotutkimukseen.

Nyt toteutettavan jatkotutkimuksen avulla keräämme syvempää ja monipuolisempaa tutkimustietoa ulkonäön merkityksestä suomalaisten arkielämässä ja elämänculussa. Jatkotutkimus on, aiemmin Sinulle lähetetyn kyselytutkimuksen tavoin, osa Emil Aaltosen säätiön rahoittamaa *Suomi ulkonäköyhteiskuntana* -tutkimusprojektia.

Jatkotutkimuksessa kiinnostuksen kohteena ovat suomalaisten ulkonäköelämäntarinat. Pyydämme Sinua kertomaan kokemuksiasi ja muistojesi ulkonäön merkityksestä elämäntarinan muodossa. Halutessasi voit myös keskittyä tiettyyn elämäncvaiheeseen, jota pidät erityisen tärkeänä aiheen kannalta. Kirjoituksen tyyli ja pituus ovat vapaat. Tärkeintä on aitous ja omakohtaisuus.

Voit käyttää elämäntarinan kirjoittamisen apuna seuraavia kysymyksiä:

- Mitä ulkonäkö on merkinnyt sinulle elämän eri vaiheissa? Onko ulkonäkö ollut sinulle erityisen tärkeä tietyissä elämäncvaiheissa? Jos, niin miksi?
- Missä määrin koet, että ulkonäölläsi on ollut merkitystä sen kannalta, millaiseksi elämäsi on muotoutunut?
- Miten ulkonäkö on vaikuttanut sosiaalisiin suhteisiin, opiskelu- ja uravalintoihisi tai ylipäättään menestykseesi parisuhteissa, ystävyysuhteissa, opinnoissa tai työelämässä?
- Onko ulkonäöstäsi ollut sinulle muuten hyötyä tai haittaa elämäsi varrella? Onko ulkonäkö estänyt sinua tekemästä jotain tai saavuttamasta jotain elämässä? Entä edesauttanut? Jos, niin millaisista ulkonäöllisistä ominaisuuksista koet olleen sinulle hyötyä tai haittaa?
- Millainen merkitys ulkonäöstä huolehtimisella on ollut sinulle eri elämäncvaiheissa? Missä määrin olet pyrkinyt muokkaamaan ulkoista olemustasi esimerkiksi urheilemalla, syömisen avulla tai vaateuksella ja muilla kulutusyhteiskunnan tarjoamilla tuotteilla tai palveluilla?

Voit toimittaa meille elämäntarinasi sähköisessä muodossa osoitteessa: _____. Mikäli mieluummin kirjoittaisit tarinasi paperille ja lähettäisit sen postitse, pyydämme Sinua ilmoittamaan tästä meille sähköpostitse osoitteeseen talsospr@utu.fi. Lähettäimme mielellämme Sinulle postitse osallistumisohjeet sekä valmiiksi maksetut vastauskuoret.

Elämäntarinat käsitellään äärimmäisen luottamuksellisesti, ja niitä käytetään ainoastaan tutkimuskäyttöön. Aineistoa käytettäessä kirjoituksista poistetaan kaikki tiedot, joiden perusteella kirjoittajan tai hänen mainitsemansa henkilöt voisi mahdollisesti tunnistaa. Voit palauttaa kirjoituksesi ilman minkäänlaisia nimi- tai yhteystietoja, ja kertoa itsestäsi juuri sen verran kuin itse koet mukavaksi. Toivomme kuitenkin, että mainitsisit ainakin ikäsi ja sukupuolesi.

Halutessasi voit myös osallistua arvontaan. Vastaajien kesken arvotaan yksi iPad-tablettitietokone, viisi Museokorttia sekä viisi Linnanmäen ranneketta. Vastaajien anonymiteetin takaamiseksi arvontaan osallistutaan erillisellä sivustolla (osoite:), jolloin arvontaan osallistuneiden yhteystietoja ei voida yhdistää elämäntarinoihin. Jos toimitat elämäntarinasasi postitse, lähetämme Sinulle anonymiteettisi takaamiseksi kaksi vastauskuorta – yhden kirjoitustasi varten ja toisen arvontaan osallistumista varten.

Avustasi lämpimästi kiittäen,

Erikoistutkija Outi Sarpila ja tutkimusryhmä

Liite 2: Aineistonkäyttösopimus

Turun yliopisto
University of Turku

Sitoudun käyttämään minulle luovutettua, "Suomi ulkonäköyhteiskuntana" -projektin ulkonäköelämäkerta-aineistoa vain ennalta sovittuun käyttötarkoitukseen. Aineiston muusta käytöstä sovin erikseen aineiston keränneen tahon kanssa.

Käyttötarkoitus: Pro gradu -tutkielma

Malliviittaus: Outi Sarpila & tutkimusryhmä (2016): Arkielämä ja ulkonäkö: elämäkerta-aineisto. Turun yliopisto.

Voimassaoloaika: 31.12.2018 asti.

Aika ja paikka 28.6.2017 Tampere

Allekirjoitus ja nimenselvennys

Tuuli Innola

¹ Aineistonkäyttösopimusta on pidennetty sähköpostitse 6.6.2019, jatkuvaksi vuoden 2019 loppuun.